

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA KUMI NA SITA

Kikao cha Nane – Tarehe 12 Septemba, 2019

(Bunge Lilianza Saa Tatu Asubuhi)

DUA

Spika (Mhe. Job Y. Ndugai) Alisoma Dua

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, naomba tukae.

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Mkutano wetu wa Kumi na Sita na Kikao cha leo ni Kikao cha Nane, Katibu.

NDG. STEPHEN KAGAIGAI – KATIBU WA BUNGE:

HATI ZILIZOWASILISHWA MEZANI

SPIKA: Hati za Kuwasilisha Mezani, naomba nimwite Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano. Namuona Naibu Waziri, Mheshimiwa Elias Kwandikwa.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA):

Taarifa ya Mwaka na Hesabu zilizokaguliwa za Mfuko wa Barabara kwa Mwaka 2015/2016 *(The Annual Report and Audited Report of Roads Fund Board for the year 2015/2016)*.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri. Sasa naomba nimuite Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa Prof. Kilangi tafadhali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:

Maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 6) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6), Bill, 2019*].

SPIKA: Ahsante sana. Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo, anakuja Mwenyekiti mwenyewe, Mheshimiwa Andrew Chenge. (*Makofi*)

MHE. ANDREW J. CHENGE – MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA SHERIA NDOGO:

Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 6) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6), Bill, 2019*].

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati. Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu Wizara ya Katiba na Sheria, Mheshimiwa Cecilia Parezzo.

MHE. CECILIA D. PAREZZO (K.n.y MSEMAMI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KUHUSU WIZARA YA KATIBA NA SHERIA):

Maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 6) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6), Bill, 2019*].

SPIKA: Ahsante sana. Katibu.

NDG. STEPHEN KAGAIGAI – KATIBU WA BUNGE:

MASWALI KWA WAZIRI MKUU

SPIKA: Maswali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu. Mheshimiwa Waziri Mkuu, karibu. *(Makofi)*

Ahsante sana. Muuliza swali wa kwanza atakuwa Mheshimiwa Mbunge wa Jimbo la Mlalo, Mheshimiwa Rashid Abdallah Shangazi. Mheshimiwa Shangazi tafadhali.

MHE. RASHID A. SHANGAZI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa nafasi hii.

Mheshimiwa Waziri Mkuu, Serikali ya Awamu ya Tano imehamasisha sana shughuli za kilimo na wananchi wamehamasika sana, lakini hivi karibuni limetokea tatizo kubwa sana la ufungaji wa mazao kwa mtindo wa lumbesa lakini pia kuwepo na vifungashio ambavyo havina viwango stahiki. Jambo la kusikitisha sana ni kwamba Mamlaka za Serikali, hasa Wakala wa Vipimo na Mizani, pia Serikali katika ngazi za Halmashauri, Wilaya na Mkoa zimeshindwa kabisa kudhibiti tatizo hili la ufungaji wa mazao kwa mtindo wa lumbesa. Je, Serikali ipo tayari kuanzisha operesheni maalum nchi nzima kudhibiti tatizo hili ambalo kwa kweli linawanyong'onyeza wakulima na kuwaletae lindi la umaskini? *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Shangazi, Mbunge wa Mlalo kule Lushoto, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba Serikali imeendelea kusesitiza wakulima wetu nchini wanapolima mazao yao waweze kunufaika kutokana na masoko yaliyo sahihi. Tunaanza kuona baadhi ya wanunuzi kutofuata sheria,

kanuni na taratibu za manunuzi ya mazao hayo pindi wanapokwenda kwa wakulima.

Mheshimiwa Spika, nimefanya ziara Wilaya ya Karatu eneo maarufu linalozalisha mazao la *Lake Eyasi*, eneo la Eyasi kule chini. Moja kati ya malalamiko ambayo wakulima waliyatoa ni kama ambavyo Mheshimiwa Shangazi ameeleza, lakini Serikali imeweka utaratibu wa mazao yote yanayolimwa na kuingia kwenye masoko, lazima masoko hayo yatumie vipimo halisi ili liweze kulipa bei stahiki na mkulima aweze kunufaika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tunaposema vipimo stahiki maana yake kuna vipimo ambavyo tunavitumia, inaweza kuwa ni kipimo cha ndoo ambazo tunajua kuna ndoo za lita tano, kumi, ishirini, na ni rahisi pia kukadiria na bei ambayo inawekwa na wakulima inakuwa ndiyo bei sahihi. Pia kuna vifungashio kama vile magunia ya kilo hamsini, kilo mia, nayo pia ni sehemu ya vipimo halisi lakini muhimu zaidi ni kutumia mizani ambayo haina utata.

Mheshimiwa Spika, sasa imetokea wanunuzi kuwalazimisha wakulima baada ya kile kipimo halisi kuongeza tena nundu inayojulikana kwa jina la lumbesa kama ambavyo Mheshimiwa Mbunge ameeleza, hii haikubaliki. Tumetoa maelekezo sahihi kwa Wakuu wa Mikoa wote, Wakuu wa Wilaya wote, Wakurugenzi na Maafisa Kilimo na Maafisa Ushirika wanaosimamia masoko kwenye ngazi hizo za wakulima wawe wasimamizi wa biashara inayofanywa na wanunuzi kwa mkulima pindi anapouza mazao yake ili kujiridhisha kwamba vipimo vyote vinatumika na siyo kuongeza nundu zaidi ya kipimo ambacho kinatakiwa, kwa sababu kufanya hivyo tunamnyonya mkulima na mkulima anapata hasara kwenye mazao hayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo utayari wa Serikali upo na tumeshatoa maelekezo kwa Wakuu wa Wilaya. Kwa hiyo nirudie tena kutoa wito kwa Maafisa Kilimo, Ushirika, Wakuu Wa Wilaya, Wakuu wa Mikoa kwenye maeneo yao

wasimamie biashara hii na kuendesha operesheni kwenye maeneo yote ya masoko ili kujiridhisha kwamba mazao yetu yananunuliwa kwa vipimo kama ambavyo vimekubalika. Huo ndiyo msisitizo wa Serikali na tutaendelea kusisitiza wakati wote. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, tunaendelea. Mheshimiwa Mariam Nasoro Kisangi, uliza swali lako.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kunipa nafasi nami niweze kuuliza swali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Waziri Mkuu, katika miezi ya karibuni katika Mikoa mbalimbali ya nchi yetu kumekuwa na changamoto kubwa ya kupanda kwa gharama za maji bila kuzingatia uasilia, kuletewa bili zisizo sahihi, kukatiwa maji bila utaratibu na kukosa maji kwa muda mrefu kisha unaletewa bili kubwa. Kero hiyo imejitokeza katika Mikoa mbalimbali katika nchi yetu ikiwemo Mikoa ya Dar es Salaam, Manyara, Dodoma, Tanga, Mwanza na Mikoa mingine mingi na hasa katika maeneo ya Mijini.

Je, Serikali inatoa kauli gani kwa wananchi wake waliokumbwa na kero hiyo?

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Waziri Mkuu majibu kwa swali hilo tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mariam Kisangi, Mbunge wa Mkoa wa Dar es Salaam, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, alichosema Mheshimiwa Mbunge, yako maeneo yanajitokeza kwamba mamlaka tulizozipa mamlaka hiyo ya kusimamia maji kwenye maeneo yao, tunazo mamlaka ambazo tunazianzisha sasa za *RUWA* za vijijini na kwenye ngazi za Wilaya, lakini zipo mamlaka ambazo zimechukua maeneo makubwa kwenye ngazi za

Mikoa, pia tuna Kamati za Maji ambazo zinasimamia miradi hii kwenye maeneo ya vijiji na maeneo mengine yote.

Mheshimiwa Spika, kumejitokeza wimbi la mabadiliko ya bei. Ni kweli upo utaratibu ndani ya Serikali kwamba mamlaka hizo zinapooona zinahitaji kuboresha huduma zinaweza kufanya mapitio ya bei zao. Lakini kinachotokea sasa ni kwamba zipo mamlaka zinapita zaidi ya kiasi.

Mheshimiwa Spika, nimefanya ziara Mkoani Simiyu na hapa karibuni nilikuwa kwenye Wilaya ya Maswa, moja kati ya malalamiko niliyoyapokea kwa wananchi pale ni kupanda kwa bei kutoka shilingi 5,000 wanayoilipa kwa mwezi mpaka shilingi 28,000. Sasa bei hizi hazina uhalisia, hakuna sababu ya mamlaka kutoza fedha yote hiyo na kuwafanya wananchi wakose maji.

Mheshimiwa Spika, Serikali ndiyo inatekeleza hii miradi na inatoa fedha kwa lengo la kuwapa huduma wananchi ili wapate huduma ya maji. Mamlaka tumewapa jukumu la kusimamia mradi huo na kuhakikisha kwamba angalau wanaweza kufanya marekebisho, matengenezo pale ambapo kunatokea uharibifu. Kwa hiyo, gharama haziwezi kuwa kubwa kiasi hicho na wala wao hawapaswi kutoza wananchi ili kurudisha gharama za mradi kwa sababu Serikali haijadai gharama ya kuendesha mradi huo kwa wananchi.
(Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa bahati nzuri jana nilikuwa na Waziri wa Maji nikimwambia hili la kwamba lazima afuatilie Mamlaka ya EWURA ambayo ina mamlaka ya kukaa na hizo mamlaka zetu za maji kufanya mapitio ya bei. Bei zinazotakiwa kuwekwa ni zile ambazo mwananchi wa kule kijijini anaweza kuzimudu lakini siyo kwa kupandisha bei kutoka shilingi 5,000 mpaka shilingi 28,000, jambo ambalo halina uhalisia.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo nataka nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge na Waheshimiwa Wabunge wote na Watanzania kwa ujumla, tutaendelea kusimamia Mamlaka

zote za Maji, lakini Serikali itaendelea kutoa huduma za maji, nataka tujiridhishe kila Mtanzania anapata maji kwenye maeneo yake kwa usimamizi wa mamlaka hizi, lakini hatutaruhusu na hatutakubali kuona Mtanzania anatozwa gharama kubwa za maji kiasi hicho. Huku tukiwa tunatoa wito kwamba lazima tuchangie maji ili tuweze kuendesha miradi hii pale ambapo tunatakiwa kununua *diesel*, tunatakiwa tununue tepu ya kufungulia maji au bomba linapopasuka, lazima mamlaka zile ziweze kufanya ukarabati huo, lakini siyo kwa kutoza fedha kiasi hicho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, masharti ambayo yapo mnapotaka kuongeza bei ni kwamba mamlaka hizo zinapodhamiria jambo hilo ni lazima kwanza zitoe taarifa *EWURA*, mbili kwenye vikao hivyo lazima Kamati za Maji zihusike, Kamati ambazo zinaundwa na wananchi wenyewe, tatu ni lazima wahusishe wadau, wadau ni wale watumia maji. Kwa hiyo, wote wakikubaliana sasa kwa viwango ambavyo wananchi wake wanaweza kuvimudu ndipo mnaweza kupandisha. lakini msipandishe wenyewe na mkawaumiza wananchi na miradi yenyewe imetekelezwa na Serikali, Serikali inayotaka wananchi wapate maji halafu mnataka kuwakwaza wananchi wasipate maji waanze kuilalamikia Serikali yao. Hatutakubaliana na hili na kwa hiyo mamlaka ziwe makini, Wizara ya Maji iendeele na utaratibu na maagizo ambayo nimewapa jana.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunisikiliza.
(Makofi)

SPIKA: Ahsante sana, tunakushukuru sana Mheshimiwa Waziri Mkuu hii ni kero kwelikweli hii, mtu alikuwa analipa bili ya Sh.10,000 leo analetewa bili ya Sh.80,000, nyumba ileile watu walewale, wanaigana nchi nzima wamepandisha hasa; tunakushukuru sana Mheshimiwa Waziri Mkuu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge tunaendelea na Mbunge wa Babati Vijijini, Mheshimiwa Jitu Vrajlal Soni, uliza swali lako.

MHE. JITU V. SONI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa fursa ya kuuliza swali kwa Waziri Mkuu siku ya leo.

Mheshimiwa Waziri Mkuu, kwanza niipongeze Serikali kwa jitihada kubwa na ya dhati kabisa ya kusaidia na kuhakikisha kwamba uzalishaji wa mazao mbalimbali nchini unakua, wakulima wameweza kuzalisha tena kwa viwango vya juu na mazao sasa tumeona kukua kwa uzalishaji, sasa changamoto kubwa imekuwa jambo la masoko. Niipongeze pia Serikali kwa kuweka mifumo mbalimbali kuhakikisha kwamba mazao ya wakulima yanapata bei sahihi...

SPIKA: Sasa twende kwenye swali.

MHE. JITU V. SONI: Naomba kuuliza je, kwa hivi karibuni kumetokea mkanganyiko wa kauli na nyaraka mbalimbali zinazotoka kutoka Taasisi mbalimbali za Serikali kwa mfano *TMX*, Ushirika, *AMCOS* na pia Bodi ya Mazao Mchanganyiko kuhusu mfumo wa ununuzi wa mazao hayo. Mkanganyiko huo sasa umefanya maeneo mengi mifumo hii ishindwe kufanya kazi vizuri na wakulima sasa waweze kukosa bei stahiki wanayoweza kupata. Tunaomba kujua kauli ya Serikali ni nini kuhusu mkanganyiko huu ambao umejitokeza ili maeneo yote kwa kila Mkoa mifumo hii sasa iweze kukaa vizuri na wakulima waweze kufaidi matunda...

SPIKA: Unajua Mheshimiwa Jitu hujauliza swali mpaka sasa hivi?

MHE. JITU V. SONI: Kuna mkanganyiko mkubwa uliojitokeza...

SPIKA: Yaani jaribu kuokoa muda kwa kueleza huo mkanganyiko ni mkanganyiko gani ili uweze kupata majibu.

MHE. JITU V. SONI: Mheshimiwa Spika, kuhusu mifumo ya kununua, kauli tofauti baina ya Taasisi mbalimbali za Kiserikali kwa mfano *TMX* na Ushirika kulazimisha kununua

mazao kwa kupitia mfumo huo badala ya mfumo uliokuwepo, kwa hiyo kuna maeneo ambapo hii mifumo...

SPIKA: Mheshimiwa Jacqueline Ngonyani Msongozi, swali linalofuata.

Mheshimiwa Jitu Soni utanisamehe, hata Wabunge wenzako hawajaelewa unachotaka kuuliza, utajipanga siku nyingine. Ndiyo Mheshimiwa Msongozi.

MHE. JACQUELINE N. MSONGOZI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ili nami niweze kuuliza swali kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Waziri Mkuu, Serikali imeweka mkazo mkubwa katika kuboresha mazingira ya uwekezaji nchini Tanzania, licha ya jitihada hizo kuna baadhi ya Maafisa wanakwamisha wawekezaji. Je, Serikali inatoa kauli gani kwa Watendaji wa aina hii?

Mheshimiwa Spika, ahsante.

SPIKA: Unaweza ukajaribu kutoa hata kamfano kidogo Mheshimiwa Jacqueline, maana yupo Waziri wa Uwekezaji naye ajifunze ni ukwamishaji gani unaotokea?

MHE. JACQUELINE N. MSONGOZI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Wawekezaji wanapokuja nchini unakuta labda kwa mfano anakwenda katika Mkoa wa Mwanza anataka aweke kiwanda cha usindikaji wa samaki lakini unakuta kwenye, labda Sekta ya Ardhi au kwenye Halmashauri zetu katika sekta mbalimbali wanakuwa wanaweka vikwazo mbalimbali labda kutengeneza mazingira labda ya rushwa na mambo kadha wa kadha. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Sasa umelewa Mheshimiwa, Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Msongozi, Mbunge kutoka Mkoa wa Ruvuma, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali yetu kwa sasa tumeweka utaratibu mzuri sana wa uwekezaji na tunaendelea kuhamasisha uwekezaji nchini wa ndani na nje ya nchi. Natambua kwamba tulipoanza kutoa wito wa uwekezaji kwa yeyote mwenye nia ya kuwekeza hapa nchini tulianza katika mapito mbalimbali, watendaji, wengine walikuwa hawajajua *philosophy* ya Serikali, lakini pia maeneo muhimu ya uwekezaji bado ilikuwa hayajachanganuliwa.

Mheshimiwa Spika, Serikali ya Awamu ya Tano imeweka utaratibu mzuri sana, kwanza kwa kuunda Wizara ya Uwekezaji ambayo sasa itashikilia Sera ya Uwekezaji kwa ujumla, pia Serikali ina chombo kinachoshughulikia uwekezaji, Taasisi ya Uwekezaji Tanzania (*TIC*) ambayo sasa tumerahisisha mambo yote ya uwekezaji yako hapo ndani, anayetaka ardhi anapata huko ndani, anayetaka huduma za *TRA* anakuta huko ndani, usajili wa kampuni anakuta huko. Sekta zote zinazogusa uwekezaji sasa zinapatikana pale *TIC* kwa maana tumeanzisha *One Stop Center* ambayo kila mwekezaji anapokuja shughuli zote zinaishia hapo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, pia tumeleta mamlaka kwenye ngazi za Mikoa na Halmashauri kupokea Wawekezaji wenye nia ya kuwekeza kwenye ngazi hizo na Mikoa sasa itawezesha kuhakikisha kwamba mwekezaji huyo anapata huduma ya uwekezaji na atapata maelekezo sahihi. Yako mambo yanawezeshwa hukohuko kwenye ngazi ya Halmashauri au ngazi ya Mkoa lakini mengine lazima yaende *TIC* na mengine lazima yaende Wizarani kukutana na Waziri kwa ajili ya Sera ya ujumla.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo kwa utaratibu huu kama bado kuna mtendaji anakwamisha uwekezaji huyu atakuwa hana nia njema na nchi yetu. Na popote ambako wananchi, Waheshimiwa Wabunge unaona kuna Mtendaji wa Serikali

tumempa jukumu la kusimamia shughuli za Serikali ikiwemo na uwekezaji, uwekezaji ambao sasa kila siku tunatoa wito watu wawekeze, tena wawekezaji wa ndani na wa nje ya nchi na anakwamisha *process* hiyo hatua kali dhidi yake zitachukuliwa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nataka nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba, bado Serikali inatoa wito wa uwekezaji. Tumerahisisha uwekezaji kwa sababu pia tumekuwa na vikao na makundi mbalimbali ya wafanyabiashara, wawekezaji. Mheshimiwa Rais amekutana na wafanyabiashara wengi, wawekezaji wengi na sisi watendaji huku chini tumekutana na makundi hayo mbalimbali tukapata kero zinazowagusa hao wafanyabiashara.

Mheshimiwa Spika, sasa hivi tumeandaa mfumo tumetengeneza ile *blueprint* kile kitabu ambacho kinaonesha mabadiliko ya mifumo mbalimbali ya uwekezaji ambayo yanarahisisha uwekezaji hapa nchini kuwa uwekezaji rahisi zaidi. Ndiyo kwa sababu sasa unaona idadi ya wawekezaji nchini inaongezeka na tunaendelea kupokea kero za wawekezaji ili tuendeleo kuboresha. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, niendeleo kutoa wito kwa wawekezaji wote wasihofu kuja nchini tuna ardhi, tunazo maliasili lakini tuna rasilimali za kuendeshea kilimo uwekezaji huo kama ni viwanda au tukitaka kuchakata madini, tunayo. Muhimu zaidi ni kufuata sheria, kanuni na utaratibu wa ndani ya nchi ili uweze kuwekeza. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, niseme tu kwamba tumesikia, tumepata ujumbe wako ndani ya Serikali tutaendelea kusimamia vizuri kwa watendaji ambao hawaelewi bado *philosophy* ya Serikali na malengo ya nchi kwa ajili ya kuleta uwekezaji ulio sahihi na bora. Mazingira ya uwekezaji kwa sasa tumerahisisha na tutaendelea kurahisisha zaidi.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana. (Makofi)

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Waziri Mkuu, tunashukuru kwa majibu hayo mazuri sana. Tukumbushe tu kwamba Mheshimiwa Waziri Mkuu mlikuwa mmetuahidi kwamba Bunge hili tungeletewa sheria inayohusiana na masuala ya *blueprint*. Kwa kuwa Bunge hili haijaja tunatumaini kwa vyovyote vile basi Bunge lijalo Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji msiingie mitini tena. Bunge lijalo mtuletee ili iendane na ahadi ya ambazo Mheshimiwa Waziri Mkuu na Mheshimiwa Rais wamekuwa wakizitoa. *(Makofi)*

Twende Visiwani sasa, Mheshimiwa Jaku Hashim Ayoub.

MHE. JAKU HASHIM AYOUB: Mheshimiwa Spika, kwanza kabisa nichukue fursa hii kumpongeza sana Mheshimiwa Waziri Mkuu katika ziara anazofanya Tanzania na tumeshuhudia nyingi katika ziara zake changamoto nyingi za wapiga kura wetu akizitatua hapo kwa hapo bila kulala. Pongezi sana Mheshimiwa Waziri Mkuu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri Mkuu ukumbuke tu bado Visiwani hujafika ikiwemo Tanzania nayo Zanzibar imo, Unguja na Pemba na naamini huna muda mrefu utafika.

Mheshimiwa Spika, kati ya mambo ya Muungano ni suala elimu ya juu, lipo Kikatiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Suala hili tumeshuhudia hivi majuzi Waziri wa Elimu Mheshimiwa Ndalichako akisindikiza wanafunzi karibu 100 kwenda China. Kwanza naomba ku-*declare interest* ni mjumbe wa Kamati hii na kauli za ndani katika Kamati hii siku pata jawabu na hatimaye mmelileta hapa leo wananchi walisikie na walione.

SPIKA: Mheshimiwa Jaku swali sasa.

MHE. JAKU HASHIM AYOUB: Mheshimiwa Spika, swali, huko nyuma kulikuwa kuna utaratibu wa kugawa nafasi hizi

ambapo kwa kisheria juu ya udogo wake Zanzibar. Je, ni lini Mheshimiwa Waziri utaagiza tena utaratibu huo urudi ili Wazanzibar katika nafasi hizi za *scholarship* wawemo?

SPIKA: Kwani kwa utatifi wako Mheshimiwa Jaku katika 100 hakuwepo hata mmoja au ilikuwaje?

MHE. JAKU HASHIM AYOUB: Mheshimiwa Spika, bila shaka niliwaambia katika Kamati na jibu halikupatikana ikiwa kigugumizi kitupu, wanakonyezana hivi na hivi tu.

SPIKA: Umesema!

MHE. JAKU HASHIM AYOUB: Mheshimiwa Spika, kwa ufupi jawabu halikupatikana, hamna maana yake. Kwa hiyo nilichokiomba ule utaratibu wa zamani na hili suala liko Kikatiba ya Muungano wa Elimu ya Juu na zamani kulikuwa utaratibu wa ...

SPIKA: Maana yake swali hili lingekuwa na maana kwanza kama tungekuwa na hakika, yaani ungekuwa umefanya utafiti wa hakika kwamba katika hao 100, wazanzibar ni wangapi, kwa hiyo, nafazi zake chache kuliko zinavyostahili. Sasa kwa kuwa haina uhakika...

JAKU HASHIM AYOUB: Mheshimiwa Spika, aaa, hapana hapana.

SPIKA: Mtamfanya Waziri Mkuu ajibu swali ambalo halina hakika.

JAKU HASHIM AYOUB: Mheshimiwa Spika, uhakika hamna, mimi sijawahi kulewa wala kuvuta bangi, hamna hata mjumbe mmoja.

SPIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati, au Makamu wa Mwenyekiti wa Kamati ya Huduma. Tupeni kwa harakaharaka ninyi utafiti wenu ndani ya Kamati mliona uwiano ukoje. Kama Mwenyekiti hayupo Makamu upo,

Mheshimiwa Nkamia. Maana yake anasema mlikuwa nalo kwenye kamati.

MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HUDUMA ZA JAMII: Mheshimiwa Spika, hili jambo analisema Mheshimiwa Jaku, siyo jambo la kukurupuka, linahitaji utafiti wa kina na kuwa na uhakika na kile anachokizungumza. Nikuombe utuachie turudi kwenye kamati ili alete hiyo hoja yake tulfanyie utafiti. Ahsante.

SPIKA: Nashukuru sana, ni vizuri kutafiti, haya mambo yanayohusu muungano na nini ni vizuri kutafiti, kuja na kitu ambacho tayari, vinginevyo tutakuwa tunamtaka Waziri Mkuu ajibu vitu ambavyo havina...

Mheshimiwa Senator Richard Mganga Ndassa.

MHE. RICHARD M. NDASSA: Mheshimiwa Spika, nikushukuru sana kwa nafasi hii ya kumuuliza swali Mheshimiwa Waziri Mkuu. Mheshimiwa Waziri Mkuu najua unajua kwamba kwenye msimu huu unaoendelea wa pamba, zao hili limekumbwa na kadhia mbalimbali. Ningependa kujua changamoto hizi, ya kwanza, tani elfu 35 zilizochukuliwa na wanunuzi na wakulimwa wakakopwa, tani 52 elfu ambazo ziko maghalani kupitia *AMCOS*, ambazo pia wakulima wamekopwa hawajalipwa, tani elfu 70 zinazokisiwa, ambazo ziko majumbani bado hazijapelekwa kwenye soko.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri Mkuu tungependa kujua, nini kauli ya Serikali au tamko la Serikali kuhusu wakulima wa zao la pamba ambao pamba yao iko majumbani lakini wamekopwa mpaka sasa hivi hawajalipwa? Nini kauli ya Serikali? (*Makofi*)

SPIKA: Ahsante sana, majibu ya swali hilo Mheshimiwa Waziri Mkuu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika naomba kujibu swali la Mheshimiwa *Senator* Ndassa kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, suala la pamba Serikali tumelifanyia kazi kweli kweli na kwa bahati sasa pamba inalimwa kwenye mikoa zaidi ya 11 nchini na uzalishaji tunafurahi sana kwamba umeongezeka kutoka tani 220,000 mwaka uliopita na msimu huu tumekwenda mpaka tani 300,000, tunategemea kupata tani zaidi ya 350,000.

Mheshimiwa Spika, lakini Serikali imeendelea kusikia malalamiko ya baadhi ya wakulima kwamba pamba hainunuliwi ni kweli, na sisi tumepita, mimi mwenyewe nimepita, Mawaziri wa Kilimo, Waziri mwenyewe, Manaibu wake wamepita maeneo yote kuona hali hiyo lakini na kuzungumza pia na wananchi kwenye maeneo hayo. Tumekuwa na vikao vya wadau, wadau wanaohusika ni wakulima, wanunuzi, wafanyabiashara na kwa maana ya wanunuzi, watu wa mabenki pamoja na viongozi wa Serikali wa maeneo hayo ili kuona njia sahihi ya kuondoa pamba yote mikononi mwa wakulima.

Mheshimiwa Spika, nafurahi kusema kwamba, utaratibu ambao tumeuweka wiki tatu zilizopita umeanza kuleta matunda kwamba sasa ununuzi wa pamba tumeshafikia asilimia kama 80 hivi, kwa sababu tumeshanunua tani, mpaka juzi, tani ambazo tumeshanunua ni tani 235,000. Kwa hiyo, pamba ambayo bado iko ni kidogo na kwa hiyo tunaamini kwamba pamba hii yote tutaichukua.

Mheshimiwa Spika, utaratibu tuliouweka kuwahakikishia wakulima kwamba pamba hii tutaichukua, ni kwamba baada ya kuchanganua pamba iliyobaki kwa wakulima tumeigawa kwa wanunuzi maalum ambao wana uhakika wa kuinunua pamba hiyo kwa *kilograms* zao na tumeshafika mpaka *kilograms* zote mpaka laki tatu, kila mmoja ana mgao huo na Benki Kuu kupitia mabenki, wanunuzi wale wanapewa fedha za kwenda kuchukua pamba yote mikononi mwa wakulima na zoezi la kuwapa fedha hizo linaendelea na wanunuzi wanakwenda sasa kuchukua pamba.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tuna uhakika katika kipindi kifupi kijacho pamba yote itatoka mikononi mwa wakulima na itabaki mikononi mwa wanunuzi ili utaratibu wa kwenda kufanya mauzo uendelee. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa bahati nzuri sana juzi tulikuwa na kikao cha pamoja kati ya Benki Kuu, Mabenki na Wawakilishi wa wanunuzi na baadhi ya Waheshimiwa Wabunge ambao pia walipata fursa ya kuingia pale kwenda kusikia mpango mkakati wa kumaliza pamba yote kule kwa wananchi. Kwa hiyo, niendeleo kuwahakikishia wanunuzi wa pamba kupitia Waheshimiwa Wabunge ambao mnatoka kwenye mikoa ile yote kwamba, pamba yote itachukuliwa kwa sababu mpango wa fedha kuwapatia wanunuzi, wanunuzi wakachukue pamba unaendelea na pia tumewashirikisha Wakuu wa Wilaya na Wakuu wa Mikoa kwa kuwaambia wilaya yako inanunuliwa na fulani na mnunuzi huyo atachukua kilo kadhaa kwenye eneo hilo na tumeshampa fedha, kwa hiyo, kazi pale ni kushirikiana naye kwenda kuichukua pamba yote ili iweze kuondoka mikononi mwa wakulima.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nataka niwahakikishie kupitia Mheshimiwa Mbunge aliyeuliza swali Mheshimiwa Ndassa ambaye pia ni mwakilishi wa wakulima wa pamba kule Kwimba, kwamba pamba yote ambayo tumezalisha hii, tutaitoa sasa wakati huu tunafikiria kwamba hali ya hewa inaweza kubadilika wakati wowote ili isiweze kunyeshewa na mvua, tuwahakikishie kwamba pamba yote imetoka mikononi mwa wakulima. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu ahsante sana, Mheshimiwa Mbunge wa Monduli, Mheshimiwa Julius Kalanga Laizer, uliza swali lako tafadhali!

MHE. JULIUS K. LAIZER: Mheshimia Spika, nakushukuru. Mwaka huu maeneo mengi ya nchi yetu yamekabiliwa na upungufu wa mvua ambayo imepelekea maeneo mengi

kukosa chakula cha uhakika na hivyo kusababisha bei ya chakula kupanda kwa kiasi kikubwa sana. Hapa tunapozungumza maeneo mengi mahindi yanauzwa kuanzia shilingi elfu 80 mpaka laki moja.

Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Waziri Mkuu, je, nini mkakati wa Serikali kuhakikisha kwamba chakula cha bei nafuu kutoka *NFRA* kinapelekwa katika maeneo haya yaliyokumbwa na ukame ili wananchi waweze kumudu chakula? (*Makofi*)

SPIKA: Mheshimiwa Waziri Mkuu, majibu tafadhali.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Kalanga, Mbunge wa Monduli kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa chakula nchini kwa maana usalama wa chakula nchini kufuatia msimu uliopita wa uvunaji wa mazoa ya chakula uko vizuri, lakini tunatambua kwamba yako maeneo kadhaa hali ya hewa haikuwa nzuri na uzalishaji wake haukuwa mzuri sana. Kwa hiyo, maeneo hayo yanaweza kuathirika kwa kuwa na bei zisizotabirika wakati wote na kusababisha wananchi kutojua hasa bei ya mahindi, chakula hicho, lakini pia ni wapi tunaweza kupata chakula hicho.

Mheshimiwa Spika, lakini nataka niwahakikishie kwamba uzalishaji wa chakula ambao umefanywa, ambao Wizara ya Kilimo imeweka utaratibu wa kuhakikisha kwamba maeneo yote yanapata chakula, *NFRA* imepewa jukumu la kuhakikisha kwamba usalama wa chakula nchini unaimarishwa kwa kuwa na chakula cha akiba kwenye maghala ili kiweze kutolewa na kuuzwa kwenye maeneo ambayo hayana chakula kwa sasa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, lakini pili, kwa kuwa chakula kiko nchini na tunao wafanyabiashara ndani ya nchi, hiyo ni fusa muhimu kwao ya kupata chakula kukipeleka maeneo

ambayo hayana chakula. Mheshimiwa Kalanga amezungumzia bei nafuu, bei nafuu sasa ni tumeruhusi wanunuzi mbalimbali kuingia kununua. Wanapokuwa wanunuzi wengi kunakuwa na ushindani wa ununuzi, ingawa pia bei inakuwa iko juu lakini sisi kwa sababu tuna *NFRA* ambayo inashughulikia usalama wa chakula, basi chakula huwa kinapatikana. Kwa hiyo, muhimu zaidi tupate taarifa, wapi kuna upungufu wa chakula, halafu tuone, tuweze kupeleka chakula ambacho tunaweza kununua kwa bei nafuu.

Mheshimiwa Spika, lakini muhimu zaidi ni ule msisitizo wa kila mmoja afanye kazi na tumeanza kuona matunda kwamba chakula sasa uzalishaji ni mkubwa mpaka tunakua na ziada hapa nchini na chakula kingine tunauza pia hata nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, lakini mbili, ni hilo ambalo tumelisema la kwamba wanunuzi sasa wapite maeneo hayo waweze kuchukua mahindi kutoka eneo moja kupeleka eneo la pili ili wananchi wa maeneo hayo waweze kupata huduma.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, kupitia Mheshimiwa Kalanga *NFRA* inaweza ikipata taarifa na Wizara ya Kilimo inasikia hapa ni rahisi sasa kuweza kushughulikia maeneo hayo yanayokosa chakula. Kwa hiyo, kwa taarifa ambayo tumeipata sasa naamini tutaishughulikia ili kuona namna nzuri ya kufikisha chakula ambacho tunaweza kukinunua kwa bei nafuu. Ahsante.

SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Waziri Mkuu, Mbunge wa Jimbo la Temeke Mheshimiwa Abdallah Ally Mtolea, tafadhali uliza swali lako!

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi nimuulize swali Mheshimiwa Waziri Mkuu. Serikali ya Awamu ya Tano chini ya Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli imekuwa ikitoa fursa nyingi kwa ajili ya vijana, wanawake na watu wenye ulemavu kupitia

10% za halmashauri lakini kupitia Ofisi ya Waziri Mkuu, Vijana, Kazi na Ajira. Anapotamkwa kijana anamaanishwa mtanzania mwenye umri kati ya miaka 18 hadi 35 tu. Hii siyo changamoto kwa wanawake kwa sababu kama amepindukia miaka 35 na ni kijana anaweza kuipata fursa hiyo kupitia mlango mwingine wa kundi la wanawake, lakini kwa wanaume anakuwa ameishia hapo.

Mheshimiwa Spika, katika maisha yetu ya kawaida wanaume wenye umri kati ya miaka 35 kwenda 40 ndiyo wenye mahitaji makubwa wa hizi fursa ambazo zinatolewa na Serikali. Nilitaka kujua kama Serikali inaliona hili na kama ina mpango wowote wa kupanua ukomo wa umri kutoka miaka 35 kwenda angalau miaka 40 ili wanaume wengi na wenyewe waweze kunufaika na fursa hizi? *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Mtolea lengo si ni vijana, kwa hiyo unataka kusema umri wa vijana sasa uwe miaka 40! Hoja yako ni nini?

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Spika, hoja yangu ni kwamba kwenye maisha ya kitanzania watu ambao wako kati ya umri wa miaka 18 – 35 unapotaka kuwaingiza kwenye fursa hizi za mikopo unachukua kundi dogo sana la watu labda wenye miaka 33 – 35 tu. Hao wengine wanakuwa wako vyuoni, wako shuleni nab ado hawajaanza maisha, wanaoanza maisha kwenye maisha yetu haya hasa kwa wanaume ni kati ya miaka hiyo 35 kuja 40 hapa ndiyo kuna kundi kubwa la watu wenye mahitaji kwa wanaume. *(Makofi)*

SPIKA: Kwa hiyo utaitaje, maana sheria hii imesema vijana, swali lako lina base wapi?

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Spika, swali langu saa kwa sababu hiyo sheria inayotumika ni ile ya kimataifa ya kundi la vijana, sisi tunapokwenda kwenye fursa twende na uhalisia.

SPIKA: Ni sheria tumetunga hapa hapa Bungeni na wewe ukiwepo. *(Kicheko)*

Ni sera ya kimataifa.....

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Ni kweli lakini tunapokwenda kwenye sera ya kimataifa kwa sababu fursa ni suala la kisera, tuangalia uhalisia watu gani tunawalenga na tunataka kuwasaidia. Ndiyo kundi hilo la miaka 35 kwenda 40.

SPIKA: Bahati mbaya huna swali Mheshimiwa, leo imekuwa bahati mbaya sana. Mheshimiwa Waziri Mkuu tunakushukuru sana nusu saa imeisha, ahsante sana. *(Makofi)*

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Nakushukuru sana Mheshimiwa Waziri Mkuu, ahsante sana. Wauliza maswali wa leo wamepata nafasi isipokuwa Mheshimiwa Issa Mangungu siku nyingine na wewe utapata nafasi hamna shida. Waheshimiwa katika kuuliza maswali ni vizuri tukajipanga kwa Waziri Mkuu. Maswali yanayotakiwa hapa ni maswali ya kisera, ukimuuliza swali Waziri Mkuu la kupinga sheria ambayo tumetunga sisi wenyewe sasa unataka yeye ajibu nini. Sheria inasema vijana na vijana ndiyo hao na hilo kundi la vijana ni vijana wengi kweli, wengi kweli.

Mnajua ile *population graph* ya Tanzania ilivyo, ilivyo pana huku chini, pana sana. Hii ni vijana kuanzia wanaomaliza darasa la saba, darasa la saba wanamaliza wakiwa na miaka mingapi, kumi na nne, kumi na tano hata kama amechelewa ana miaka 20. Mpaka afike 35 bado ana miaka 15 ya kuweza kuwa *supported*, hilo ni kundi kubwa sana la wanaomaliza *form four* ni kundi kubwa mno. Useme sasa waongeze mpaka wa miaka 40 cjuu ngapi, kwa nini wameweka 45 wasiongezeke, kwa nini wa miaka 50 nao wasiongezeke, utafika mahali utajikuta hata lengo lako halieleweki.

Pia, hili jambo japo tulitunga sheria unatakiwa kuliangalia Mheshimiwa Mtolea. Kwa mfano, Dodoma hapa

Manispaa hii katika makusanyo ndiyo ya kwanza, inakusanya karibu bilioni sabini na, mapato ya ndani, bilioni sabini. 10% ni bilioni saba, bilioni saba unagawagawa hivi, unagawagawa hivi. Wakati mwingine mtu unawaza hizi bilioni saba zingewekezwa kwenye kitu fulani, isingekuwa ni *more profitable* kuliko kusambaza sambaza hivi tunavyofanya. (*Makofi*)

Hata nyie Temeke mnakusanya fedha nyingi sana ambazo wakati mwingine mngeweza kuziwekeza kwenye kitu fulani ikiwa na matokeo makubwa zaidi kuliko hii tunavyofanya, ni mawazo tu.

Mheshimiwa Jaku pia, swali lako linahusu tukio na tunatakiwa tumuulize Mheshimiwa Waziri Mkuu maswali yanayohusu sera. Matukio yanaweza kuwa sera endapo matukio yamejirudia rudia mara tatu, mara nne, mara tano. Lakini likiwa ni tukio kama hilo la watoto kwenda China na bahati nzuri wewe ni mjumbe wa Kamati ya Huduma za Jamii ambako mnakutana na Mheshimiwa Waziri mara kwa mara mngeweza kuulizana. Ukija kumuuliza Mheshimiwa Waziri Mkuu kuhusu tukio la namna hiyo hana takwimu, hana *data*, hana nini ni ngumu sana kuweza kulijibu swali la aina hiyo. Kwa hiyo, natumaini huko mbele Waheshimiwa tutajitahidi kujikita zaidi katika mambo yanayohusu sera kwa ujumla wake na utekelezaji wa sera.

Katibu!

NDG. STEPHEN KAGAIGAI-KATIBU WA BUNGE:-

MASWALI NA MAJIBU

SPIKA: Maswali ya kawaida, Mbunge wa kwanza kuuliza atakuwa Mheshimiwa Mbunge wa Bumbwini Mheshimiwa Mohammed Amour Mohammed, Uliza swali lako Mheshimiwa tafadhali.

Na. 99

Kuzisaidia Taasisi Zinazoshughulikia Watu Wenye Ulemavu

MHE. MOHAMMED AMOUR MOHAMMED aliuliza:-

Idadi ya watu wenye ulemavu inakaribia asilimia kumi (10%) ya watanzania na idadi hiyo inatarajiwa kuongezeka kwa sababu mbalimbali.

Je, Serikali imejipanga vipi katika kuzisaidia na kuwezesha taasisi zinazoshughulikia watu wenye ulemavu nchini?

SPIKA: Ahsante, swali hilo linaelekezwa kwenye Ofisi ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, Mheshimiwa Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu majibu tafadhali, nani anajibu?

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Spika, anajibu Mheshimiwa Naibu Waziri Mheshimiwa Ikupa kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu.

SPIKA: Ok, ok ahsante Mheshimwa Ikupa, tafadhali majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU): Mheshimiwa Spika, ahsante. Kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu naomba kujibu swali la Mheshimiwa Muhammed Amour Muhammed, Mbunge wa Bumbwini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Sera ya Taifa ya Maendeleo na Huduma kwa Watu Wenye Ulemavu ya mwaka 2004 na Sheria Na.9 ya mwaka 2010 ya Watu Wenye Ulemavu, Serikali inayo majukumu yafuatayo katika kuhakikisha taasisi inayoshughulikia watu wenye ulemavu zinatoa huduma stahiki. Kwanza ni kujijengea uwezo taasisi

zinazoshughulikia watu wenye ulemavu kwa kuzipa mafunzo ya namna ya kuwahudumia watu wenye ulemavu.

Mheshimiwa Spika, Taasisi hizo ni vyama vya watu wenye ulemavu ikiwemo Chama cha Watu Wenye Ulemavu wa Viungo, Chama cha Viziwi Tanzania, Chama cha Wasiona Tanzania, Chama cha Wenye Vichwa Vikubwa na Mgongo Wazi, Chama cha Viziwi Wasiona, Chama cha Watu Wenye Ugonjwa wa Akili, Chama cha Walioumia Uti wa Mgongo na Chama cha Watu Wenye Ulemavu wa Akili pamoja na Chama cha Watu Wenye Ulemavu wa Ngozi.

Mheshimiwa Spika, pia tunatoa miongozo kwa jamii na sekta zote kuhusu Sera, Sheria, Kanuni na Mikataba ya Kimataifa inayohusu watu wenye ulemavu katika kuleta haki na usawa wao. Kuzitambua na kuzitembea na kuzipa ushauri wa kitaalam taasisi nilizozitaja hapo juu namna ya kuwahudumia watu wenye ulemavu kulingana na aina ya ulemavu na mahitaji yao. Vile vile kuziwezesha taasisi mbalimbali za watu wenye ulemavu, upatikanaji wa nyenzo za kujimudu kwa ajili ya kuwahudumia watu wenye ulemavu pale inapolazimu kufanya hivyo.

SPIKA: Mheshimiwa Muhammed, muuliza swali nimekuona.

MHE. MUHAMMED AMOUR MUHAMMED: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa majibu ya Serikali ambayo kwa kiasi fulani yanatoa mwangaza kidogo na yanaonesha matumaini katika maelezo sijui kwenye utendaji itakuwaje. Pia nimshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa kulitamka jina langu kama vile ambavyo linatakiwa litamkwe, hakulikosea hiyo ndio asili ya jina Muhammed Amour Muhammed.

Mheshimiwa Spika, pamoja na yote hayo nina maswali mawili ya nyongeza. Kwa kuwa tunategemea idadi ya watu wenye ulemavu kuongezeka nchi. Je, Serikali ina mpango gani wa kuweka *ratio* ya uwazi kabisa katika kutoa ajira Serikalini kwa watu wenye ulemavu?

Mheshimiwa Spika, swali langu la pili, watu wenye ulemavu nao ni watu kama wengine, wanasafiri wanaenda kwenye viwanja vya michezo kama *football* na kadhalika tunawaona mara nyingine wanapata tabu bandarini pale, saa nyingine *airport* na mara nyingine kwenye vituo cha mabasi. Je, Serikali imejipangaje katika kuweka miundombinu wezeshi kwa watu wenye ulemavu katika maeneo kama yale? (*Makofi*)

SPIKA: Majibu ya maswali hayo Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu, Mheshimiwa Ikupa.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Muhammed Amour Muhammed, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, nimpongeze Mheshimiwa Mbunge vile ambavyo anafuatilia masuala haya ya watu wenye ulemavu. Ameulizia kuhusiana na *ratio* ni kwa jinsi gani Serikali ina weka *ratio* ya ajira kwa watu wenye ulemavu. Bunge letu Tukufu lilitunga Sheria Na.9 ya mwaka 2010, ndani sheria imeelezwa wazi kwamba watu wenye ulemavu ni kwa jinsi gani wanatakiwa kuajiriwa. Mwakiri yoyote mwenye watu kuanzia 20 na kuendelea, basi 3% inatakiwa kuwa ni watu wenye ulemavu.

Mheshimiwa Spika, kwa hili lipo wazi na niendeleo kuwasahi na kuhawamasisha waajiri kwamba waweze kuitekeleza sheria hii kwa sababu sheria hii ya watu wenye ulemavu ni sawa na sheria zingine na pia inapobidi sheria itachukua mkondo wake wa yule ambaye atakuwa hatekelezi.

Mheshimiwa Spika, vile vile ameuliza ni kwa jinsi gani Serikali inahakikisha kwamba usafiri kwa watu wenye ulemavu unakuwa ni rafiki. Mimi mwenye nimefanya ziara katika maeneo kadhaa ikiwemo *airport*, lakini pia tumeendelea kusisitiza na kuweka mkazo kuhakikisha kwamba miundombinu inakuwa rafiki. Katika *airport* kwa hapa nchini

tunahakikisha kwamba kunakuwa na *wheelchair* lakini kunakuwa na zile *ambulift* kwa ajili ya kubeba watu wenye ulemavu pamoja na wazee.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo pia kwenye maeneo ya usafiri wa umma ikiwemo huu usafiri wa kawaida hiyo ni changamoto ambayo nikiri wazi tunaendelea kuifanyia kazi kwa kuendelea kuelekeza wamiliki wa vyombo hivi kuhakikisha kwamba miundombinu inakuwa ni rafiki kwa watu wenye ulemavu.

SPIKA: Jamani mkishamwona Mheshimiwa Amina Mollel amesimama, Mheshimiwa Ally Saleh amesimama. Mheshimiwa Ally Saleh swali la nyongeza, tafadhali.

MHE. ALLY SALEH ALLY: Mheshimiwa Spika, ahsante. Mheshimiwa Naibu Waziri amezungumzia habari ya huduma stahiki na sasa hivi *mobility* ni huduma stahiki kwa watu wenye ulemavu. Swali langu linakuja kwamba, je, haoni ni wazo nzuri sasa kwamba Serikali itoe agizo kwamba katika *parking lots* katika *public spaces* kunakuwa na uhakika wa nafasi ya kuwekwa maalum kwa watu wenye ulemavu ambao aidha wanaendeshwa au wanaendesha wenyewe?

SPIKA: Nafasi za *parking*, Mheshimiwa Stella Ikupa majibu tafadhali, Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza Mheshimiwa Ally Saleh kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, huu ni ushauri mzuri ambao tunaupokea, lakini pia kama serikali tayari tumekwishaanza kufanya hivyo, hata tukienda kwenye *airport* mpya ambayo tumeijenga pale Dar es Salaam tumeona kabisa kuna *parking* maalum kwa ajili ya watu wenye ulemavu. Pia hata kama ukienda maeneo mengine hili limekuwa likifanyika, lakini tunapokea kama ushauri ili tuendeleo kuhamasisha maeneo

mengine kuwa na *parking* maalum kwa ajili ya watu wenye ulemavu. Vile vile kwa Watanzania wote ambao wananisikia waweze kulitekeleza hili kuhakikisha kwamba *parking* za watu wenye ulemavu zinakuwepo. Kwa kweli inakuwa ni usumbufu mtu mwenye mwenye ulemavu akifika akikuta magari yamejaa anaanzia kuhangaika na hasa akiwa anaendesha yeye mwenyewe. Ahsante.

SPIKA: Swali la mwisho Mheshimiwa Amina Mollel, kwa kifupi.

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Pia nashukuru kwa majibu mazuri kutoka kwa Mheshimiwa Naibu Waziri. Hata hivyo, ningependa kufahamu tu kwamba, ni lini sasa Serikali itaanza kutoa ruzuku hasa kwa kutenga bajeti maalum kwa ajili ya Vyama vya Watu Wenye Ulemavu badala ya vyama hivyo kutegemea wafadhili. Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Amina Mollel, pacha wangu, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama ambavyo nimewahi kujibu mara kadhaa ndani ya Bunge lako Tukufu, kama Serikali tukiwa tunaahidi Mfuko wa Watu Wenye Ulemavu utakapotengewa fedha ndipo ambapo hivi Vyama vya Watu Wenye Ulemavu vitaweza kupatiwa ruzuku. Pia niliarifu Bunge lako Tukufu kwamba katika bajeti ya mwaka huu, fedha zimeweza kuwekwa kwenye Mfuko wa Watu Wenye Ulemavu na hivyo basi tunasubiri uzinduzi ufanyike, baada ya hapa ruzuku hizi za Vyama vya Watu Wenye Ulemavu zitaendelea kutolea.

Mheshimiwa Spika, pia nitoe wito kwa Vyama vya Watu Wenye Ulemavu kuwa wabunifu, kama ambavyo Mheshimiwa Rais wetu Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph

Magufuli ambapo ameendelea kusisitiza jinsi gani ya vyama ama maeneo mbalimbali kuweza kujitegemea. Kwa hiyo pia niombe ubunifu kwa viongozi wa Vyama vya Watu Wenye Ulemavu ili kuwa na miradi na si kutegemea Serikali peke yake.

SPIKA: Ahsante sana. Waheshimiwa Wabunge masuala haya yanayohusu walemavu, tunapaswa wote tuwape kipaumbele cha hali ya juu, kwa sababu na sisi wenyewe tunaweza tukawa walemavu wakati wowote. Haya ni mambo ya Mwenyezi Mungu tu. Tuna Wabunge waliwahi kuingia hapa wakiwa wazima, lakini leo ni walemavu. Juzi tulipokuwa Zanzibar tulikuwa na Mbunge mmoja wa Kenya tunamfahamu vizuri, juzi nimekutana naye kwenye *wheelchair* na ni mlemavu *permanently* sasa hivi lakini ameingia Bungeni akiwa mzima kabisa. Kwa hiyo haya mambo tusiyaone kama yana watu fulani yanayohusu na wengine hatuhusiki, hapana, yanatuhusu wote kabisa kabisa. Tunaelekea Ofisi ya Rais, TAMISEMI swali la Mheshimiwa Joel Mwaka Makanyaga, Mbunge wa Chilonwa.

Na.100

Miundombinu ya Barabara – Jimbo la Chilonwa

MHE. JOEL M. MWAKANYAGA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuitengeza barabara inayounganisha kijiji cha Bwawani kilichopo Kata ya Manchali na Kijiji cha Ikowa kilichopo Kata ya Ikowa ili iweze kupitika katika kipindi chote cha mwaka?

SPIKA: Majibu ya swali hilo la watu wa Chilonwa, Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. JOSEPH S. KANDEGE) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Joel Mwaka Makanyaga, Mbunge wa Chilonwa, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini (*TARURA*) Wilaya ya Chamwino imekuwa ikifanya matengenezo ya mara kwa mara ili kuwezesha barabara hiyo kupitika nyakati zote. Katika mwaka wa fedha 2017/2018, Serikali ilifanyia matengenezo barabara ya Chinangali II – Ikowa yenye urefu wa kilomita tatu kwa gharama ya shilingi milioni 14.15.

Mheshimiwa Spika, ili kuifikia barabara ya Chinangali II – Ikowa ni lazima kutengeneza kwanza barabara ya Mwegamile – Makoja - Ikowa na katika mwaka wa fedha 2019/2020, Serikali imetenga kiasi cha shilingi milioni 114 kwa ajili ya kufanyia matengenezo barabara ya Mwegamile –Makoja – Ikowa. Aidha, tathmini iliyofanywa na Wakala wa Barabara za Vijiji na Mijini (*TARURA*) imebainisha kuwa jumla ya shilingi milioni 668.2 zinahitajika kufanya matengenezo makubwa ambayo ndiyo itakuwa suluhisho la kudumu kwenye barabara ya Ikowa - Kiegea kwa maana ya Bwawani yenye urefu wa kilomita 12.3.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2018/2019, Halmashauri ya Wilaya ya Chamwino imetengewa bajeti ya shilingi bilioni 1.4 kwa ajili ya matengenezo ya barabara na ilipokea kiasi cha shilingi bilioni 1.2 ikiwa ni asilimia 82 ya bajeti. Baadhi ya barabara zilizotengenezwa ni barabara ya lami ya Chamwino Mjini, Haneti – Kwahemu-Gwandi na Zajilwa. Chinangali II – Chilowa na barabara ya Dabalo – Segela. Aidha, kwa mwaka fedha 2019/2020 Halmashauri ya Wilaya ya Chamwino imetengewa kiasi cha shilingi bilioni 1.366 kwa jili ya matengenezo ya barabara.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea na jitihada za kutafuta fedha kuiwezesha *TARURA* kuimarisha mtandao wa barabara wa Halmashauri ya Wilaya ya Chamwino ikiwa ni pamoja na barabara inayounganisha Kijiji cha Bwawani – Ikowa.

SPIKA: Mheshimwa Joel Mwaka Makanyaga, Mbunge wa Chilonwa, swali la nyongeza tafadhali.

MHE. JOEL M. MWAKANYAGA: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa majibu mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu yanayotia moyo kwa wananchi wa Jimbo la Chilonwa. Pia nishukuru kwa ujumla wake jibu limekuwa la jumla mno kwa halmashauri lakini kwa jumla mno kwa Jimbo la Chilonwa, kwamba barabara nyingi zimetengezwa mwaka jana na nyingi zimepangwa kutengezwa mwaka huu. Sasa ombi langu kwa Mheshimiwa Naibu Waziri, kwa mwaka huu wa fedha 2019/2020 ambapo zimetengwa bilioni 1.366, naiomba Serikali ifanye kila linalowezekana kuhahikisha kwamba barabara hii ya kutoka bwawani kuja lkowa angalau inatengenezwa na angalau iwe inatengenezwa kwa zile sehemu korofi ili iweze kupitika kipindi kizima cha mwaka. Ahsante sana.

SPIKA: Majibu ya maswali hayo, Mheshimiwa Naibu Waziri, tafadhali.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS,TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. JOSEPH S. KANDEGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Makanyaga, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama ambavyo nimetoa majibu ya msingi kwamba uhitaji kwa ajili ya kukamilisha barabara hii ni shilingi milioni 668.2, ni kiasi kingi cha fedha na katika bajeti ambayo wametengewa ni bilioni 1.366 maana yake ukisema unamega kiasi chote barabara zingine ambazo nazo zina uhitaji maalum zitakosa kutengenezwa. Naomba Mheshimiwa Mbunge avute subra kama ambayo nimejibu kwamba Serikali inajitahidi kutafuta kiasi kingine cha fedha ili tuweze kutengeneza barabara hiyo iweze kupitika katika vipindi vyote. Katika mikoa ambayo sisi kama Taifa kipaumbele kwa barabara ni pamoja na Dodoma, ndio maana hata bajeti yake imetengwa nyingi ukilinganisha na mikoa mingine.

SPIKA: Tunaendelea na Wizara Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, swali linaulizwa na Mheshimiwa Allan Joseph Kiula, Mbunge wa Ilamba Mashariki. Mheshimiwa Kiula uliza swali lako tafadhali.

Na.101

Hitaji la Barabara ya Lami inayounganishwa Mikoa ya Simiyu na Singida

MHE. ALLAN J. KIULA aliuliza:-

Sera ya Serikali ya Awamu ya Tano ni kuunganisha kwa barabara za lami:-

Je, ni lini Serikali itajenga barabara ya lami inayounganisha Mikoa ya Simiyu na Singida kupitia Daraja la Sibiti lililopo Wilaya ya Mkalama?

SPIKA: Majibu kwa swali hilo, Mheshimiwa Naibu Waziri Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, Mheshimiwa Elias Kwandikwa, tafadhali

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Allan Joseph Kiula, Mbunge wa Jimbo la Iramba Mashariki kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Mikoa ya Simiyu na Singida inaunganishwa na barabara yakutokea Bariadi kupitia Maswa – Lalago-Ng’ hoboko- Mwanhuzi- Sibiti – Mkalama- Gumanga – Nduguti - Iguguno Shamba hadi Singida Mjini yenye urefu wa kilomita 341 na inaunganishwa pia na barabara ya kutoka Bariadi kupitia – Mwandoya – Ng’ hoboko – Mwanhuzi – Sibiti – Mkalama – Gumanga – Nduguti – Iguguno Shamba – Singida Mjini yenye urefu wa kilomita 338 na barabara hizi

zinahudumiwa na Wakala wa Barabara Tanzania (TANROADS) Mikoa ya Singida na Simiyu.

Mheshimiwa Spika, Ujenzi wa Daraja la Mto Sibiti lenye urefu wa mita 82 umekamika na ujenzi wa barabara unganishi zenye jumla ya urefu wa kilomita 25 umekamilika kwa kiwango cha changarawe na ambapo taratibu za manunuzi za kuzijenga kwa kiwango cha lami zinaendelea. Barabara ya Sibiti – Mkalama – Gumanga – Nduguti hadi Iguguno kilomita 106 ipo upande wa Mkoa wa Singida na sehemu ya barabara hii kuanzia Sibiti hadi Mkalama kilomita 27 inaendelea kufanyiwa usanifu wa awali kupitia Mradi wa Serengeti *Southern Bypass* sehemu iliyobaki ya barabara hii ni barabara ya kiwango cha changarawe na hupitika majira yote ya mwaka.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Mkoa wa Simiyu barabara ya kuaznia Sibiti- Mwanhuzi-Ng’hoboko kupitia Lalago- Maswa hadi Bariadi, sehemu ya kuanzia Bariadi - Maswa kilomita 49.5 inaendelea kujengwa kwa kiwango cha lami na sehemu ya kuanzia Maswa – Lalago – Ng’hoboko – Mwanhuzi – Sibiti kilomita 146.83 inaendelea kufanyiwa usanifu wa awali kupitia mradi wa Serengeti *Southern Bypass* Kisesa hadi Bariadi ni barabara ya changarawe na inapitika vizuri majira yote ya mwaka.

Mheshimiwa Spika, Serikali kwa kutambua umuhimu wa barabara hii inaendelea kutafuta fedha kwa ajili ya kufanya usanifu wa kina kwa sehemu zilizobaki ziweze kujengwa kwa kiwango cha lami.

SPIKA: Mheshimiwa Allan Kiula swali la nyongeza, tafadhali.

MHE. ALLAN J. KIULA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Kwanza niipongeze Serikali ya Awamu ya Tano chini ya Dkt. John Pombe Magufuli kwa kazi kubwa ya kukamilisha Daraja la Sibiti. Ninayo maswali mawili ya nyongeza. Swali la pili, kwa sababu sasa Daraja hilo Sibiti limekamika na magari

makubwa yanapita juu yakiwemo ma-*semi trailer* na makampuni mbalimbali ya mabasi yanayoonesha nia ya kupita huko ikiwemo Simiyu, Turu basi. Je, Serikali ipo tayari kuimarisha madaraja madogo madogo yanayokadiriwa kufikia nane ambayo yapo hatarini kuvunjika kutokana na uzito wa magari yanayopita kwenye daraja hilo?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; barabara hiyo kwa sababu tumelezwa kwamba itajengwa, Serikali ina kauli ipi kwa wananchi ambao wamewekewa alama ya X kwenye Vijiji vya Chemchem, Ibaga, Gumanga, Kisuluiga, Nduguti, Ishenga, Kinyangiri na Iguguno? Wangependa kupata kauli kuhusu hatima yao ya maeneo ambayo walikuwa wanayamiliki.

SPIKA: Majibu, hatima ya wananchi hao, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Kiula, kama ifutavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza nimpongeze sana Mheshimiwa Kiula namna anavyopigania maeneo ya Mkalama na Mkalama inafanya uzalishaji mkubwa sana wa mazao ikiwemo vitunguu na mahindi. Mheshimiwa Kiula mwenyewe ni mkulima kwa hiyo anafahamu mahitaji muhimu ya barabara katika maeneo yake. Niseme tu kweli barabara hii kutoka Iguguno Shamba kwenda Sibiti kilomita 103, iko kwenye utaratibu mzuri wa kuiboresha sana na Mheshimiwa Kiula atakubalina nami kwamba yale madaraja makubwa tumeshaanza kuyafanyia ujenzi na kuna miradi ya ujenzi inaendelea.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo nimhakikishie tu Mheshimiwa Kiula kwamba, yale makalavati madogo madogo ambayo sehemu nyingi yanaonesha kuwa yana usumbufu tunaendelea kuyashughulikia ili yakae vizuri ikiwa ni pamoja na kuondoa zile kona, kwa sababu sasa hivi baada ya kukamilika Daraja la Sibiti magari makubwa

nafahamu kwamba yanapita katika barabara hii kwenda kwenye mikoa hiyo ya Simiyu pamoja na Mwanza. Kwa hiyo tunaendelea kufanya marekebisho makubwa ili kusiwe na usumbufu, lakini pia kuepusha ajali ambazo zinaweza kutokana na barabara jinsi ilivyo.

Mheshimiwa Spika, kuhusu wananchi waliowekewa alama ya X niwahakikishie wananchi hawa, kwanza niwapongeze na kuwashukuru kwa kutoa ushirikiano kwa kuwa na utayari wa kupisha eneo la mradi wa barabara hii muhimu na wananchi hawa wanafahamu kwamba barabara ni kwa ajili ya maendeleo yao. Kwa hiyo, niwahakikishie tu kwamba tumeweka alama za X ili kuwatahadharisha wananchi wasifanye maendelezo makubwa katika maeneo haya. Baada ya kumaliza usanifu wa awali na upembuzi yakinifu, tutajua gharama za kuwafidia wananchi hawa. Niwahakikishie wananchi hawa kwamba tutawafidia ili kupisha mradi ili tuweze kujenga barabara hii kwa kiwango cha lami.

SPIKA: Nilimwona Mheshimiwa Mtaturu.

MHE. MIRAJI J. MTATURU: Mheshimiwa Spika, ndiyo.

SPIKA: Endelea Mheshimiwa Mtaturu.

MHE. MIRAJI J. MTATURU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana kwa kuniona.

Matatizo ambayo ameyaeleza Mheshimiwa Kiula yamefanana na Wilaya ya Ikungi ambayo ndiyo Jimbo la Singida Mashariki lilipo. Wakati nauliza swali hili naomba niwahakikishie wananchi wa Jimbo la Singida Mashariki, niko imara kuwawakilisha katika Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nilitaka niseme tu, kwa kuwa barabara au miundombinu ya barabra ndiyo inayosaidia kukuza uchumi wa wananchi; na kwa kuwa barabara ya Njapanda – Makiungu – Kwamtoro mpaka kule Handeni ni

barabara ambayo imekuwa ikifanyiwa upembuzi muda mrefu: Ni lini sasa Serikali itaanza kujenga na kuweza kusaidia kukuza uchumi wa wananchi wa Wilaya ya Ikungi na Mkoa wa Singida? *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya swali hilo Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, Mheshimiwa Elias Kwandikwa.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Spika, kwanza nampongeza Mheshimiwa Mtaturu na nimhakikishie tu kwamba tutampa ushirikiano wa hali ya juu katika kutekeleza majukumu yake ya kibunge katika eneo lake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niseme tu kwamba, barabara anayoitaja Mheshimiwa Mbunge kutoka Njiapanda kupitia Makiungu kwenda kwa Mtoro, itatoka Chemba kwenda mpaka Handeni, kilometa 461; ni kweli kwamba usanifu umeshakamilika na kwa kadri tutakavyopata fedha tutaanza kujenga barabara hii. Kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge pamoja na wananchi kwamba mradi huu mkubwa wa Kilometa 461 utawanufaisha sana wananchi wa eneo lake na kwa kweli tumejipanga kama Serikali kuona kwamba tunawahudumia vizuri wananchi katika eneo lake. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante. Waheshimiwa Wabunge, tuendelee na swali la Maliasili na Utalii, swali linaulizwa na Mheshimiwa Oscar Rwegasira Mukasa, Mbunge wa Biharamulo Magharibi. Mheshimiwa Mukasa, uliza swali lako tafadhali.

Na. 102

**Tembo Wanaoharibu Mazao ya Wananchi Kijiji
cha Kabukome-Biharamulo**

MHE. ALEX R. GASHAZA (k.n.y. MHE. OSCAR R. MUKASA) aliuliza:-

Mwanzoni mwa mwaka 2016 wananchi wa Kijiji cha Kabukome Kata ya Nyarubungo Wilaya ya Biharamulo walivamiwa na tembo na kupoteza asilimia kubwa ya mazao yao:-

Je, ni lini wananchi hao watapata fidia ya mazao yao?

SPIKA: Majibu ya swali hilo, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri wa Maliasili na Utalii, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Oscar Rwegasira Mukasa, Mbunge wa Biharamulo Magharibi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kufuatia kuongezeka kwa juhudi za uhifadhi nchini na kupungua kwa ujangili, wanyamapori hususan tembo wamekuwa wakitoka ndani ya hifadhi na kupita maeneo ambayo ni shoroba au maeneo ya vijiji yanayopakana na maeneo ya hifadhi, ikiwemo baadhi ya vijiji vinavyopakana na yaliyokuwa mapori ya akiba ya Biharamulo na Burigi, kwa sasa ni Hifadhi ya Taifa ya Burigi - Chato katika Wilaya ya Biharamulo.

Mheshimiwa Spika, kutokana na changamoto hiyo, Wilaya imekuwa ikichukua hatua kadhaa ili kunusuru maisha na mali za wananchi ambazo ni pamoja na kushughulikia matukio ya uvamizi wa wanyama kama tembo kwa haraka ikiwezekana pindi yanapojitokeza na kutoa elimu ya uhifadhi kuhusu namna ya kujilinda, lakini pia wananchi kuepuka kulima kwenye shoroba na mapito ya wanyamapori.

Mheshimiwa Spika, Wizara yangu imekuwa ikitoa fedha kama pole kwa wananchi wanaoathirika na matukio ya wanyamapori wakali na waharibifu ikiwa ni pamoja na kifuta jasho na kifuta machozi, siyo fidia kwa mujibu wa

Kanuni ya Kifuta Jasho na Kifuta Machozi ya Mwaka 2011. Aidha, Kanuni husika zinafanyiwa marekebisha ambapo kwa sasa maoni ya wadau ndani na nje yamekusanywa, hatua inayofuata ni kuwasilisha kanuni hizo kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii na baada ya hapo zitasainiwa na Mheshimiwa Waziri.

Mheshimiwa Spika, kumbukumbu zinaonyesha kuwa katika kipindi cha mwaka 2016/2019, Wizara yangu haijapokea maombi yoyote kutoka Kijiji cha Kabukome, Kata ya Nyarubongo, Wilaya ya Biharamulo. Hivyo ninashauri Mheshimiwa Mbunge kupitia Halmashauri ya Wilaya kuwasilisha maombi husika ili yafanyiwe kazi kwa mujibu wa Kanuni za Kifuta Jasho na Kifuta Machozi za Mwaka 2011. Wananchi watakaokidhi vigezo watalipwa kifuta jasho mara baada ya taratibu kumalikika.

SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Alex Gashaza, uliza swali la nyongeza tafadhali. (*Kicheko*)

MHE. ALEX R. GASHAZA: Mheshimiwa Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba kuuliza kuuliza maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, swali la kwanza. Kwa kuwa matukio haya yamekuwa yanajitokeza mara kwa mara hususan katika Kijiji hicho cha Kabukome; na kwa kuwa Serikali imetoa maelekezo kwa Halmashauri kwamba wananchi hawa waweze kuwasilisha madai yao ili waweze kulipwa kifuta jasho: Je, Naibu Waziri pengine baada ya Bunge hili kufika katika eneo hilo ili kuweza kushauriana pia na wananchi wa eneo hilo kuona ni namna gani ya kuweza kuzuia tukio hili lisiweze kuwa endelevu?

Mheshimiwa Spika, swali la pili. Kwa kuwa Kijiji hiki cha Kabukome kinavyoathirika inafanana sana na baadhi ya vijiji katika Jimbo la Ngara vinayopakana na Hifadhi ya Taifa ya Burigi - Chato, Kijiji cha Gwakalemela Kata ya Kasulu na Kijiji cha Rusumo Kata ya Rusumo kwa sababu matukio haya yamekuwa yakijitokeza mara kwa mara, anaweza

akafika pia katika maeneo hayo kwa ajili ya kushauriana na wananchi wanaoishi katika maeneo hayo namna gani ya kuweza kuendelea kudhibiti uvamizi wa wanyama hawa hasa tembo? (*Makofi*)

SPIKA: Majibu ya maswali hayo, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Spika, kwanza naomba kumpongeza Mheshimiwa Alex Gashaza kwa kuwa mshiriki mzuri katika uhifadhi, amekuwa pia akitusaidia sana kurejesha mahusiano kati yetu na wananchi katika maeneo yanayozunguka pori la Burigi - Chato. Pia namshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Oscar Mukasa kwa sababu amekuwa akifuatilia sana haki za wananchi wake katika eneo hili ambalo wamepata mgogoro wa wanyama.

Mheshimiwa Spika, taratibu za kulipa fidia ndiyo zinazosumbua kwenye maeneo mengi. Inatakiwa mwananchi anapopata tatizo la kuliwa kwa mazao yake au kushambuliwa na wanyama, ndani ya siku tatu, kama ni shamba awe ametoa taarifa kwenye Serikali ya Kijiji; na Afisa wa Kilimo amekagua na kuwasilisha kwa Afisa Wanyamapori wa Wilaya. Afisa Wanyamapori au Afisa wa Kilimo wa Wilaya ndiye anayeleta taarifa hizi kwenye Wizara yetu nasi tunashughulikia.

Mheshimiwa Spika, kama ni shamblio la mauaji, Afisa wa Kijiji anatoa taarifa Polisi na Polisi na Daktari wanafanya *postmortem* na baadaye taarifa hizi zinafika kwenye Wizara yetu nasi tunaweza kulipa. Hata hivyo, sehemu nyingi taarifa hizi zinachelewa kufika, zinafanyika baada ya tukio kupita muda mrefu, kwa hiyo, wanapokwenda watu wa kufanya tathmini, wanakuta shamba lilishapata uoto mwingine wa asili.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba sisi Wizara yetu iko tayari

kutoa kifuta jasho na kifuta machozi mara tu tukio hili linaporipotiwa ndani ya muda.

Mheshimiwa Spika, swali la pili la Mheshimiwa Mbunge, anaomba mimi Waziri nipate nafasi kwenda Jimboni kuweza kushirikiana kutoa elimu katika vijiji vya Benako, Kalemela na Kasulo, naomba kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge kwamba niko tayari na nitafanya hivyo baada ya Bunge hili. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante tuneandelea. Mheshimiwa Sannda nimekuona, swali la nyongeza tafadhali. *(Makofi)*

MHE. EDWIN M. SANNDA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru. Wananchi wa vijiji vya Chemchemi, Tampori, lyoli kule Kata ya Kingale pamoja na Muluwa Kata ya Serya wamekuwa wakipata athari kubwa sana kutokana na wanyama waharibifu hawa tembo, almaarufu kule Zanzibar, Unguja ya Kusini kama ndovu.

Mheshimiwa Spika, tunaishukuru sana Serikali, wameanza kufanya malipo ya vifuta jasho na vifuta machozi kuanzia mwaka 2016 kwa baadhi ya vijiji, lakini athari hizi zimeanza 2012, taratibu zote zilifuatwa na pia madai yakawasilishwa Wizarani.

Sasa Je, kuna mpango gani wa kufanya malipo ya maeneo yaliyoachwa tangu mwaka 2012 kwa watu wote na kwa maeneo yote ambayo yalipata athari?

SPIKA: Majibu ya maswali hayo, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii, Mheshimiwa Costantine Kanyasu, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Sannda, Mbunge wa Kondoa Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba athari za wanyama zimeendelea kuwepo na kwa sasa hivi

zimeendelea kusumbua nchi nzima. Labda tu nitumie nafasi hii kuwafahamisha Waheshimiwa Wabunge kwamba kabla ya miezi michache iliyopita, ilikuwa ni jukumu la TAWA peke yake kupitia kikosi cha *KDU* kwenda ku-*respond* na matukio ya wanyama waharibifu yanapotokea, lakini Wizara imefanya marekebisho kama ilivyo kwenye maelekezo na hivi sasa popote ambapo tuna Hifadhi ya Taifa au tuna pori la akiba iwe ni TANAPA au TAWA au ni *TFS* katika eneo hilo, wanawajibika ku-*respond* na wanyama waharibifu wanapotokea kwenye maeneo ya vijiji. Kwa hiyo, maelekezo haya tumeshayatoa kwenye Taasisi zetu zote hizi.

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba tulianza kulipa mwaka 2016 na hii ilisababishwa na kutokuwepo kwa kumbukumbu za kutosha huko nyuma. Mwaka 2018 peke yake Wizara yangu imelipa shilingi bilioni 1.6 kama kifuta jasho na fidia. Nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba tatizo la kutokulipa huko nyuma pamoja na kumbukumbu lilikuwa pia ni tatizo la fedha.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, mwaka huu peke yake mpaka leo tuna madai ya wananchi yanayofikia takriban shilingi bilioni 3.2 lakini mfuko wetu hauwezi kuzidi shilingi bilioni 1.6. Kwa hiyo, pale ambapo kumbukumbu zitaonyesha kwamba kuna wananchi bado wanadai, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba Wizara yangu itafanya mpango wa kulipa.

SPIKA: Ahsante. Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Fedha na Mipango, swali linaulizwa na Mheshimiwa Jaku Hashim Ayoub. Mheshimiwa Jaku tafadhali uliza swali lako.

MHE. JAKU HASHIM AYOUB: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. Swali hili ni la muda mrefu, limekuja karibu mara nne au mara tano. Naomba lipate jibu na nitahitaji msaada wako kwa Watanzania kuhusu swali hili.

Na. 103

Wateja wa Benki ya *FBME*

MHE. JAKU HASHIM AYOUB aliuliza:-

(a) Je, ni lini Benki ya *FBME* italipa wateja amana zao zilizokuwepo kwenye Benki hiyo?

(b) Je, Benki iko katika hali gani sasa?

(c) Je, Benki Kuu ya Tanzania ina dhamana gani katika kulinda Mabenki?

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri wa Fedha, Dkt. Ashatu Kijaji, ukizingatia maoni ya Mheshimiwa Jaku.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Fedha na Mipango na kwa kuzingatia maombi ya Mheshimiwa Jaku, naomba kujibu swali lake lenye sehemu (a), (b) na (c) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, Benki ya *FBME Limited* ilifutiwa leseni ya kufanya biashara hapa Tanzania na Benki Kuu ya Tanzania mnamo tarehe 8 Mei, 2017 kutokana na tuhuma za kujihusisha na biashara ya kutakatisha fedha huko nchini Marekani. Aidha, Benki Kuu ilitoa Bodi ya Bima ya Amana kuwa Mfilisi wa Benki hiyo. Katika kitimiza wajibu wake wa msingi, Bodi ya Bima ya Amana ilianza zoezi la kulipa fidia kwa mujibu wa Sheria kwa waliokuwa na amana katika benki hiyo kuanzia mwezi Novema, 2017 na bado zoezi hilo linaendelea.

Hadi kufikia tarehe 9 Septemba, 2019 jumla ya kiasi cha shilingi milioni 2,404.2 kimelipwa kwa wateja 3,426 kama fidia ya Bima ya Amana. Kiasi hicho ni sawa na asilimia 55.9 ya kiasi chote kilichotarajiwa kulipwa kama fidia ya Bima ya

amana kwa wateja wote 6,628 waliopo Tanzania pamoja na wateja waliopo nje ya nchi (*Tanzania International Banking Depositors*). Aidha, jumla ya shilingi milioni 2,401.2 zimelipwa ikiwa ni asilimia 83.3 ya lengo la kulipa jumla ya shilingi milioni 2,882.6 kwa wateja waliopo Tanzania tu.

Mheshimiwa Spika, wateja waliokuwa na amana zaidi ya shilingi milioni 1.5 watalipwa kiasi kilichobakia kwa mujibu wa sheria na taratibu za ufilisi. Kiasi kitakacholipwa kwa wenye amana zaidi ya shilingi milioni 1.5 kitategemea fedha zitakazopatikana kutokana na mauzo ya mali za benki pamoja ukusanyaji wa madeni kutoka kwa wadeni wa benki hiyo.

(b) Mheshimiwa Spika, kwa sasa Benki ya *FBME Limited* ipo katika hatua za ufilisi na hivyo haiendeshi shughuli zozote za kibenki hapa nchini.

(c) Sheria ya Benki na Taasisi za Fedha ya mwaka 2006 imeipa Benki Kuu ya Tanzania mamlaka ya kutoa leseni, kutunga Kanuni, kusimamia benki zote zinazochukua amana za wateja na kuchukua hatua za kisheria dhidi ya benki zinazoendesha biashara bila kuzingatia sheria, kanuni, taratibu na miongozo iliyopo.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla, Benki Kuu imepewa mamlaka ya kusimamia na kudhibiti benki na taasisi za fedha ili kuhakikisha kuwa amana za wateja zinakuwa salama pia kuna usalama, utulivu na uthabiti wa Sekta ya Fedha na uchumi kwa ujumla. (*Makofi*)

SPIKA: Mheshimiwa Jaku, majibu muafaka?

MHE. JAKU HASHIM AYOUB: Mheshimiwa Spika, haya ndiyo majibu ya muda mrefu, lakini anavyoanguka ndivyo anavyochinjwa. Nami nitakuja hivyo hivyo.

Mheshimiwa Naibu Waziri, kwanza nakupongeza na miongoni mwa Manaibu Waziri wanaopigiwa simu wewe

na Atashasta Ndituye mnapokea kwa wakati tofauti na Mawaziri wengine, hilo hongereni sana. (*Makofi*)

Mheshiniwa Naibu Waziri, swali hili limeulizwa karibu mara tano humu ndani nikiwemo mimi mwenyewe tarehe 6 Septemba, 2018 na leo ni tarehe 12 Septemba, 2019, ni mwaka mmoja na siku kidogo. Kama mwaka mmoja hivi tulifanyiwa semina hapa Ukumbi wa Msekwa, walikuja Ma-*deputy governor* karibu watano, Wakurugenzi na Watendaji na nililuliza swali hili, wakasema hizi fedha ziko *Dutch Bank* zitaletwa muda siyo mrefu. Sasa swali langu ni: Je, tokea muda huo zinaletwa kwa baiskeli ama kwa mguu? Maana ni muda mrefu hazijafika. (*Kicheko*)

Mheshimiwa Spika, swali la pili, hivi juzi hawa jamaa walishinda kesi yao huko Uingereza: Je, ni kweli na kwamba waliambiwa waliofungua kesi hiyo walipe gharama za kesi? Ni kweli wameshinda kesi? Kama wameshinda, ni hatua gani zinazofuata? Wengine tukumbuke Mheshimiwa Naibu Waziri, cheo ni dhamana...

SPIKA: Maswali yasiwe mengi, nataka maswali mawili tu Mheshimiwa Jaku.

Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya maswali mawili katika mlolongo huo tafadhali, Mheshimiwa Dkt. Ashatu.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, kwanza nianze kwa kumpongeza, amekuwa mfuatiliaji mzuri sana tangu benki hii ilipofutiwa usajili wake hapa nchini akifuatilia amana za wateja ili waweze kulipwa. Kwa dhamira njema na nia njema ya Serikali yetu, ndiyo kama nilivyosema kwenye jibu langu la msingi kwamba kwa shilingi milioni 1.5 wateja ambao walikuwa na amana hiyo ndani ya benki, yata tumeshalipa zaidi ya asilimia 83 ya wateja wote. Asilimia 17 iliyobaki ni wateja ambao hawajajitokeza wao wenyewe kuja kuchukua amana zao.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kwamba dhamira ya Serikali yetu ni njema na

ndiyo maana tumeanza kulipa hawa wateja wote ambao walikuwa na fedha zao ambazo hazizidi shilingi milioni 1.5 kama sheria inavyotuelekeza.

Mheshimiwa Spika, kwenye swali lake la kwanza naomba niyajibu yote mawili kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza fedha hizi hazitakuja kwa baiskeli, wala kwa gari, wala kwa meli, ila ni taratibu za kisheria zitakapokalimika. Nachukua fursa hii kumpongeza sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Wakili Mkuu wa Serikali pamoja na Benki Kuu ya Tanzania, wanafanya kazi kubwa kuhakikisha amana za wateja wetu wote ambao wako ndani ya Tanzania na nje ya Tanzania zinabaki kuwa salama na wanazipata pale ambapo tumemaliza majadiliano na Benki Kuu ya Cyprus.

Mheshimiwa Spika, tayari mwezi wa Tisa baada ya Mahakama za nchini Cyprus kurejea na kuanza kufanyakazi yao, kesi zote zilizokuwa zimefunguliwa, tumekubaliana zitafutwa na tayari sasa fedha hizo zitafika ndani ya nchi yetu na watu wetu wote wataweza kulipwa fedha zao.

SPIKA: Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, majibu ya nyongeza tafadhali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, naomba tu nitoe majibu ya nyongeza kwa swali la nyongeza alilouliza Mheshimiwa Mbunge na hasa kuhusu ile kesi ya Uingereza.

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba wamiliki wa iliyokuwa Benki ya *FBME* walifungua kesi Uingereza. Lakini lengo la kesi ile ilikuwa ni ku-*challenge* mwenendo wa mchunguzi aliyekuwa anachunguza masuala ya *FBME* kule Uingereza, ni kweli kwamba Mahakama kule imetoa hukumu yake lakini kwa namna yoyote hukumu au matokeo ya kesi ile haiathiri suala zima la *liquidation* ya ile benki huku. Kwa maneno mengine, hukumu ile haina athari yoyote wala haigusi jambo

lolote katika mchakato unaoendelea kwa upande wa Tanzania na Cyprus.

Mheshimiwa Spika, ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Nilikuona Mheshimiwa Shally Raymond, swali la nyongeza.

MHE. SHALLY J. RAYMOND: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa benki hii ilikuwa na matawi Dar es Salaam, Mwanza na Arusha, na kwa kuwa benki hii ilikuwa na wafanyakazi zaidi ya 100 na familia hizo na wafanyakazi hao mpaka sasa hawajui hatma yao, familia hizo zinateseka kulipa ada, kulisha ndugu na kadhalika.

Je, ni lini sasa wafanyakazi hao watafahamishwa hatima yao kwa sababu pia hawawezi hata kwenda kuomba kazi mahali pengine popote? *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Dkt. Ashatu Kachwamba Kijaji tafadhali.

NAIBU WAZIRI W AFEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, kama ambavyo nimesema kwenye majibu ya msingi na majibu ya nyongeza ambayo nimemjibu Mheshimiwa Jaku Hashim, baada ya kuwa tumemaliza majadiliano na Benki Kuu ya Cyprus na kuingia sasa kwenye mchakato wa kuhakikisha kila mwenye haki yake anapata haki yake ni imani yangu na wafanyakazi hao wa iliyokuwa Benki ya *FBME Limited* watapata haki yao, nimesema wazi mwezi wa Septemba, baada ya Mahakama za nchini Cyprus kurejea kazini basi yote hayo yatajulikana na kila mmoja atapaa haki yake na kwa wafanyakazi kwa sababu walijiririwa na Benki hii ambayo ilikuwa na Makao Mkuu hapa nchini, basi sheria zetu za kazi na ajira zitatumika ili kila mtumishi aweze kupata haki yake. *(Makofi)*

SPIKA: Tunaendelea na Wizara ya Viwanda na Biashara. Swali la Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini, uliza swali lako tafadhali.

Na. 104

Eneo la EPZA Mtwara

MHE. HAWA A. GHASIA aliuliza:-

Je, ni nini mpango wa Serikali katika kuendeleza eneo EPZA Mkoani Mtwara.

NAIBU WAZIRI WA VIWANDA NA BIASHARA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Viwanda na Biashara, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini, kama ifuatavyo:

Mheshimiwa Spika, eneo la *Special Economic Zone* Mtwara (*SEZ*) lipo katika eneo la Msanga Mkuu. Eneo hilo litaendelezwa kwa ajili ya bidhaa zinazotokana na mafuta na gesi ambapo litajengwa *Petrochemical Complex* pamoja na kiwanda cha kuzalisha mbolea. Mkoa wa Mtwara kupitia Baraza la Ushauri la Mkoa *Mtwara (RCC)* umeingia mkataba na kampuni ya *Helm AG* na *Proman A.G* kwa ajili ya ujenzi wa kiwanda cha mbolea.

Mheshimiwa Spika, eneo la Mtwara *SEZ* linahusisha kuanzishwa kwa viwanda vitano vya kuzalisha *methanol*, kiwanda cha kuzalisha *ammonia* kutengeneza *petrochemical*, mbolea na *urea* na *melamine*. Mradi huo ambao umepangwa kutekelezwa katika awamu tatu utagarimu Dola za Kimarekani Bilioni Tano ambapo awamu ya kwanza itagarimu dola za Kimarekani Bilioni Moja. Utekelezaji wa mradi wa kutengeneza mbolea unatarajiwa kuanza mara muafaka wa bei ya gesi asilia kati ya Serikali

na Mwekezaji utakapofikiwa. Juhudi za kuhitimisha majadiliano zinafanyika.

Mheshimiwa Spika, uendelezaji wa eneo hili unaendelea na kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019 Serikali ilitoa shilingi bilioni 3.95 kwa ajili ya kuendeleza miundombinu ya maji na usanifu wa barabara za kuingia eneo la mradi. Kazi hizi zimetetelezwa na *TARURA* pamoja na Mamlaka ya Maji Mtwara (*MTUWASA*). Hadi sasa kazi ya kujenga miundombinu ya maji imekamilika, na kazi ya ujenzi wa barabara na jengo la utawala zinaendelea na matarajio ni kukamilika mwezi Desemba 2019.

SPIKA: Mheshimiwa Hawa Ghasia nimekuona, swali la nyongeza tafadhali.

MHE. HAWA A. GHASIA: Mheshimiwa Spika, kwanza nimpongeze Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake ambayo ameyatoa. Nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kwanza eneo ambalo amelizungumzia zaidi siyo eneo la Msanga Mkuu, ni eneo la Mtwara Mjini. Kwa upande wa Msanga Mkuu hakuna kazi yoyote ambayo mpaka sasa hivi imefanyika ambayo inaweza kubeba ujenzi wa viwanda ambavyo amezungumzia. Je, ni lini majadiliano ya bei ya gesi asilia yatakamilika ili hivyo viwanda vianze kujengwa?

Mheshimiwa Spika, swali la pili, inapotokea kwamba mchakato wa majadiliano unachukua muda mrefu sana kama ambavyo *Helm* na *TPDC* wamechukua tangu mwaka 2011 mpaka leo 2019 majadiliano hayajakamilika. Nini nafasi ya Wizara ya Viwanda na Biashara kuwasaidia wawekezaji ili waweze kutoka katika huyo mkwamo ambao wameupata. (*Makofi*)

SPIKA: Majibu ya maswali hayo muhimu, majadiliano miaka nane.

NAIBU WAZIRI WA VIWANDA NA BIASHARA:

Mheshimiwa Spika, ahsante.

Mheshimiwa Spika, kwanza ninashukuru kwa niaba ya Wizara kwa pongezi alizotupa kwa majibu, pili niseme tu kwamba Serikali imekuwa ikiendeleza juhudi ya kukamilisha mazungumzo hayo, suala la gesi ni utajiri wa Tanzania ambao unapaswa kutumika kwa uangalifu mkubwa. Kwa hiyo, kabla ya kuingia mkataba, ni muhimu sana kwa Serikali kuangalia kwamba inampa mwekezaji gesi hiyo kwa bei ambayo kwanza itakuwa ni bei inayokubalika lakini vilevile kumhakikishia upatikanaji wa malighafi hiyo kwa wakati wote.

Mheshimiwa Spika, nikiendelea na swali lake la pili la kuchukua muda mrefu niseme tu kwamba Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Uwekezaji pamoja na Wizara ya Nishati na Madini tutahakikisha kwamba hilo zoezi la kukamilisha kwa bei inayotakiwa ili aweze kupewa mwekezaji linafanyika mapema iwezekanavyo. Kwa hiyo, nalichukua hili kama *commitment* ya kushirikiana na Wizara nilizozitaja kuhakikisha kwamba tunafanyia kazi mapema ili nchi iweze kunufaika na gesi ambayo inapatikana Mtwara. (*Makofi*)

SPIKA: Ahsante. Tunaendelea na Wizara ya Kilimo, swali la Mheshimiwa Mbunge wa Kasulu Mjini, Mheshimiwa Daniel Nsanzugwanko, tafadhali uliza swali lako.

Na. 105

Uhaba wa Mbegu za Mahindi na Maharage Nchini

MHE. DANIEL N. NSANZUGWANKO aliuliza:-

Nchi yetu kwa muda sasa imekumbwa na uhaba mkubwa wa mbegu hasa za mahindi na maharage ambayo ni mazao ya chakula, kwa taarifa zilizopo Wizara ya Kilimo 2018 nchi yetu inazalisha mbegu hizo kwa asilimia zisizozidi 35 tu:-

(a) Je, kuna mkakati gani wa kutatua tatizo hilo ili angalau nchi itosheleze kwa asilimia 70?

(b) Je, ni kwa nini shamba la mbegu la Bugaga lililopo Wilaya ya Kasulu lisiwe kitovu cha kuzalisha mbegu za mahindi na maharage?

(c) Je, ni kwa nini Serikali haiwekezi katika uzalishaji wa mbegu hizo.

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo Mheshimiwa Hussein Bashe, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. HUSSEIN M. BASHE)
alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Daniel Nsanzugwanko Mbunge wa Kasulu Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, upatikanaji na uzalishaji wa mbegu bora ikiwemo za mahindi ngano, maharage, mpunga, soya, alizeti, mtama, ufuta na mbegu za mazao ya bustani kwa msimu 2018/2019 ulifikia tani 49,000, kati ya hizo tani 38,000 sawa na asilimia 78 zilizalishwa nchini, tani 8,361 sawa na asilimia 17 ziliagizwa nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, mikakati ya Serikali ya kuongeza uzalishaji wa mbegu ni pamoja na kuwezesha Wakala wa Mbegu za Kilimo (ASA) kuongeza uzalishaji wa mbegu bora katika mashamba ya Mwele, Dabaga, Mbozi, Msimba, Bugaga na Arusha, kutumia Taasisi za Utafiti wa Kilimo kuzalisha mbegu mama, msingi na zilizodhibitiwa ubora na kukodisha maeneo kwa mashamba ya ASA kwa kampuni binafsi za mbegu ili kuongeza uzalishaji wa mbegu bora za mazao mbalimbali ikiwemo mahindi na maharage.

Mheshimiwa Spika, aidha, mkakati mwingine ni kuongeza eneo la umwagiliaji katika mashamba ya mbegu

ya Msimba, Arusha, Dabaga na mashamba ya vituo vya utafiti kutoka hekta 200 hadi 600, kushirikisha taasisi za umma kama Jeshi la Magereza na Jeshi la Kujenga Taifa (JKT) kuzalisha mbegu bora pamoja na vikundi vya wakulima wadogo kuzalisha mbegu za daraja la kuazimiwa ubora.

Mheshimiwa Spika, shamba la mbegu la Bugaga lililopo katika Wilaya ya Kasulu lina ukubwa wa hekta 200. Shamba hilo linamilikiwa na ASA na kwa sasa linatumika kuzalisha mbegu bora za mahindi, maharage na alizeti. Aidha, shamba hilo linatumika kuzalisha miche bora ya mchikichi, miche ya matunda ya machungwa na maembe. Pia Serikali imeanza kuchimba kisima cha maji katika shamba hilo ili kuwezesha uzalishaji wa mbegu kwa kipindi chote cha mwaka. ASA imejenga kitalu nyumba cha kukuzia miche ya michikichi pamoja na kuandaa bustani ya kukuzia miche hiyo ya michikichi na miche ya matunda.

Mheshimiwa Spika, mkakati wa Serikali ni kuongeza uzalishaji wa mbegu ambapo Serikali katika Mwaka wa Fedha 2019/2020 imetenga takribani shilingi bilioni 1.3 kwa ajili ya utafiti wa mbegu kupitia Taasisi ya Utafiti wa Mbegu – TARI na uzalishaji wa mbegu kupitia Wakala wa Mbegu za Kilimo – ASA kwa ajili ya kuzalisha mbegu kwa njia ya umwagiliaji ili kuongeza uzalishaji mara tatu hadi nne zaidi ya sasa.

Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii kuzisihi Halmashauri kutotumia maeneo yaliyotengwa kwa tafiti za kilimo kwa shughuli zingine ikiwemo kujenga stendi za mabasi. Aidha, Wizara ya Kilimo itaamua kuyaachia maeneo haya kwa shughuli zingine baada ya kujiridhisha kwamba maeneo haya hayana tija kwa shughuli za kilimo.

SPIKA: Mheshimiwa Mbunge.

MHE. DANIEL N. NSANZUGWANKO: Mheshimiwa Spika, nimesikia maelezo ya Mheshimiwa Naibu Waziri, ambayo kwa ujumla wake swali langu la msingi halijajibiwa. Swali

langu la msingi naulizia utoshelevu wa mbegu za mahindi na maharage kwa sababu ni mbegu ambao ni chakula. Je, kama nchi tunajitosheleza mbegu za mahindi na maharage kwa asilimia ngapi? Ndiyo msingi wa swali langu. Hii habari ya mtama, ufuta na ngano haikuwa msingi wa swali.

Mheshimiwa Spika, swali la pili nina hakika kuna uhaba mkubwa sana wa uzalishaji wa mbegu. Ni lini Wizara ya Kilimo sasa itakuja na mkakati unaoeleweka wa namna ya kukabiliana na tatizo hili na hasa ukizingatia kwamba Jeshi la Magereza na JKT kuna nguvukazi kubwa ambayo wanaweza kushirikiana na Wizara wakaja na mkakati wa kuondoa tatizo la mbegu katika nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, tunataka majibu siyo maelezo tafadhali. (*Makofi*)

SPIKA: Majibu ya maswali hayo muhimu Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mheshimiwa Bashe.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. HUSSEIN M. BASHE): Mheshimiwa Spika, mahitaji (*potential demand*) ya nchi ni *metric tons* 120,000 kwa mwaka. Asilimia 70 ya mahitaji haya ni mbegu za mazao ya nafaka ikiwemo mahindi. Ni ukweli usiopingika kwamba kama nchi tunajitosheleza kwa asilimia 40 tu ya mahitaji yetu ya mbegu ndani ya nchi.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, huu ndiyo ukweli na ndiyo *status* kwamba kama nchi tuna uwezo wa kuzalisha asilimia 40 ya tani 120,000 za mbegu ya mazao yote ndani ya nchi, kwa hiyo tuna upungufu wa asilimia 60 katika suala la uzalishaji kama nchi. Sasa hivi Wizara inafanya programu na siku ya Jumapili ya wiki hii taasisi zote zinazohusika na suala la uzalishaji wa mbegu za umma na binafsi tunafanya kikao Morogoro kwa ajili ya kutengeneza *master plan* ya miaka mitatu ili tuondokane na tatizo la *import* za mbegu na *gap* iliyopo katika suala la mbegu katika nchi.

Mheshimiwa Spika, kuhusu suala la kuhusisha Taasisi za Umma kama JKT, Magereza katika *grand plan* ya miaka mitatu ya Wizara ya kufanya *seed production, research* na *seed multiplication* na *soil profiling*, JKT na Jeshi la Magereza ni sehemu ya mkakati wetu. Kwa hiyo, nataka nimhakikishie Mheshimiwa Daniel Nsanzugwanko kwamba kama Wizara tunafahamu upungufu na kama Wizara tumeamua kimkakati uwekezaji wa *development partners* wote tutaupeleka kwenye *seed production, research* na *seed multiplication* kwa kutumia *irrigation* ili tuondokane na suala la uzalishaji wa mbegu wakati wa msimu wa mvua. (Makofi)

SPIKA: Ahsante. Nakushukuru sana Mheshimiwa Waziri. Swali hilo limetuchukulia muda. Baada ya swali la Mheshimiwa Nsanzugwanko, bado tuko Wizara hii ya kilimo, swali la Mheshimiwa Zaynabu Matitu Vullu.

Na. 106

Hitaji la Soko la Kudumu la Zao la Nazi

MHE. ZAYNABU M. VULLU aliuliza:-

Zao la nazi ni zao ambalo pia lina faida nyingi sana kuanzia mti, matawi, na nazi yenyewe:-

(a) Je, ni lini Serikali itatafuta soko la kudumu la zao hilo?

(b) Je, Serikali ina mpango wa kuhamasisha kilimo cha zao hilo kama ilivyokuwa zamani?

NAIBU WAZIRI WAKILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Zaynabu Matitu Vullu, Mbunge Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo.

Mheshimiwa Spika, soko la kudumu la zao la nazi lipo nchini kwa sababu kiasi cha nazi kinachozalishwa bado hakikidhi mahitaji ya soko la ndani la nchi kutokana na kuongezeka kwa matumizi ya zao hilo ikiwemo ulaji wa madafu na watumiaji wa nazi. Aidha, mafuta mwali yanayotokana na nazi yanaendelea kupata umaarufu kutokana na uhitaji wake kuwa mkubwa ndani na nje ya nchi ambayo lita moja inafikia hadi shilingi 40,000. Bidhaa kama fagio, mbao, ka mbao na samani zinazotokana na mti wa mnazi na uwezo wa zao hilo kutunza mazingira huongeza thamani ya zao la minazi.

Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha soko la zao la nazi nchini msimu wa mwaka 2018/2019 wakulima wapatao 74 katika Mikoa ya Lindi na Mtwara wamefundishwa namna ya kukamua mafuta mwali. Vilevile, kikundi cha wanachama 50 katika Wilaya ya Bagamoyo kimepewa mashine yenye uwezo wa kukamua lita 500 za mafuta ya mwali kwa mwaka. Aidha, Serikali inaendelea kuimarisha masoko ya mazao yote ya kilimo likiwemo zao la nazi kwa kuwaunganisha wakulima na wanunuzi kupitia vyama vyao ushirika, masoko ya moja kwa moja na viwanda vidogo vya kuongeza thamani ya zao la nazi.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea kutoa elimu kwa wazalishaji wa zao la nazi kuendelea kupanda mbegu bora zenye ukinzani dhidi ya magonjwa na zenye tija kubwa. Tanzania ni nchi ya 10 Duniani kwa uzalishaji wa nazi ikiongozwa na nchi ya Indonesia na kwa Afrika ni nchi ya kwanza ambapo huzalisha wastani wa tani 530,000 za nazi kwa mwaka, ikifuatiwa na Ghana ambayo huzalisha wastani wa tani 366,183.

Mheshimiwa Spika, pia Serikali inaendelea kuhamasisha kilimo cha minazi nchini ambapo imeanzisha shamba lenye ukubwa wa hekta 54 katika kituo kidogo cha utafiti cha Mbezi Wilaya ya Bagamoyo ili kuzalisha miche bora ya minazi yenye ukinzani dhidi ya ugonjwa wa kunyong'onyea kwa minazi (*Coconut Lethal Disease*) na kuisambaza kwa wakulima kwa gharama nafuu.

Mheshimiwa Spika, Serikali inahamasisha kilimo cha minazi katika maeneo mapya ili kuongeza uzalishaji wa nazi nchini ambapo msimu wa 2018/2019 ilizalisha na kusambaza jumla ya mbegu ya miche 11,000 kwa wakulima katika Mikoa ya Rukwa na Mwanza. Aidha, Serikali inafanya mazungumzo ya Jumuiya ya Asia – *Pacific Coconut Community*) ambayo hutunza 'germplasm' ya minazi kuwezesha upatikanaji wa mbegu bora za minazi zenye kuongeza tija na uzalishaji mkubwa kwa wakulima. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Vulu, swali la nyongeza.

MHE. ZAYNABU M. VULU: Mheshimiwa Spika, ahsante. Pamoja na nazi kuwa na mandhari nzuri inayovutia inapopandwa, lakini zao lake limekuwa likiporomoka bei mwaka hadi mwaka. Kwa mfano, mwaka jana bei ya jumla ya nazi ilikuwa inauzwa shilingi 400 au zaidi lakini nazi hiyo hiyo mwaka huu inauzwa kwa shilingi 50. Swali la kwanza, je, Serikali ina mkakati gani wa kuweza kumsaidia mkulima kwa kuweza kudhibiti bei na kuweza kupata faida ukizingatia zao la nazi linavunwa mara nne kwa mwaka?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; kwa kuwa nazi ina faida nyingi ikiwemo mafuta na nyingine Mheshimiwa Naibu Waziri amezelezea. Je, Serikali ina mkakati gani wa kuweza kuwasaidia wakulima wa zao la nazi kuweza kuanzishiwa viwanda vidogovidogo ikiwemo ya mafuta, tui la nazi au vifuu kutengeneza mkaa mdogo mdogo ili kudhibiti mazingira ya nchi ili na wao wakulima wa zao hilo waweze kupata faida? *(Makofi)*

SPIKA: Majibu ya maswali hayo Naibu Waziri Kilimo, Mheshimiwa Omary Mgumba, tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. OMARY T. MGUMBA): Mheshimiwa Spika, mkakati wa kwanza Serikali kwa ajili ya kuongeza bei pamoja na kutafuta soko kama nilivyosema kwenye jibu langu la msingi. Soko bado lipo kubwa ndani ya nchi na ndio maana tunalazimika wakati mwingine kuagiza tui la nazi kutoka nje ya nchi kuonyesha kwamba bado kuna

mahitaji makubwa ya nazi. Lakini tatizo kubwa linalokuja si bei, tatizo kubwa ni tija ndogo wanaipata wakulima kutokana na kipato kidogo wanachokipata kwenye kuchukua nazi.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano mzee Bakhresa yuko tayari kuwekeza na mashine zimeshaingia zina miaka minane lakini anashindwa kupata mali ghafi ya kutosha kuweza kuzalisha tui la nazi hapa nchini kwa muda wote wa mwaka. Kwa sababu kama ulivyosema ni kiasi kidogo kutokana na matatizo unayokumbuka.

Mheshimiwa Spiaka, swali lake la pili kuhusu mkakati wa kuweza kuongeza thamani ni kweli tuna mkakati wa kwanza kama nilivyosema kwenye kuongeza tija na uzalishaji ili kuweza kuwavutia wafanyabiashara na wawekezaji wa ndani wan je kuja kuweka viwanda vidogo, vya kati na vikubwa baada ya uhakaika wa upatikanaji wa malighafi.

Mheshimiwa Spika, mkakati wa kwanza ni kuendelea kuongeza shughuli za utafiti ili kuja na mbegu ya minazi ambayo itaweza kukinzana na mabadiliko ya tabia nchi na huu ugonjwa uliokuwepo ili wananchi hawa wakazalishe nazi nyingi zaidi.

Mheshimiwa Spika, mkakati wa pili ni kutoa elimu kwa wakulima kwa ajili ya kuchanganya mazao mbalimbali kwenye mashamba ya minazi kama miembe, michungwa na mazao mengine ili kupunguza gharama za uzalishaji na kuongeza kipato kwa wakulima hao.

Mheshimiwa Spika, pia tunaendelea kuwaelimisha wananchi waache kutegemea ile minazi ambayo iliyokuwa walirithi kutoka kwa mababu zao sasa hivi tunawahimiza kupanda mbegu mpya ili wawe na minazi mipya ambayo italeti tija na uzalishaji mkubwa itaenda kuongeza kipato chao.

SPIKA: Asante Wizara ya Maji Mheshimiwa Mchungaji Innocent Bilakwate.

Na. 107

Mradi wa Maji wa Vijiji 57-Kyerwa

INNOCENT S. BILAKWATE aliuliza:-

Usanifu na upembuzi wa kina wa mradi wa maji wa vijiji 57 Wilayani Kyerwa umekamilika muda mrefu. Je, ni lini utekelezaji wa mradi huo utaanza ili wananchi wa Kyerwa waweze kupata maji safi na salama?

SPIKA: Majibu ya swali hilo lililoshangiliwa sana Mheshimiwa Naibu Waziri maji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa ruhusa yako naomba nitoe pole kwa wananchi wa Mkoa wa Tanga kwa kuondokewa na kipenzi chetu aliyekuwa Mbunge Mheshimiwa Omary Nundu Mwenyezi Mungu ailaze mahala pema roho yake peponi.

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Innocent Sebba Bilakwate, Mbunge wa Jimbo la Kyerwa kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Wialya ya Kyerwa ni mojawapo ya wilaya zinazounda Mkoa wa Kagera na kwa sasa hali ya upatikanaji wa huduma ya maji imefika asilimia 45.6 kutokana na asilimia ya upatikanaji wa huduma ya majisafi na salama kuwa Serikali iliamua kubuni mradi mkubwa utakaoweza kuhudumia wananchi zaidi ya 232,000 walioko kwenye vijiji 57 kutoka kwenye chanzo kimoja ambacho ni Ziwa Rushwa kando na Mto Kagera. Kazi hii alipewa mtaalam mshauri *Don Consult* na aliweza kukamilisha kazi hiyo mwaka 2018.

Mheshimiwa Spika, taarifa ya usanifu pamoja na makisio ua utekelezaji wa mradi huo ni shilingi bilioni 144.

Baada ya kupitia gharama hizo, Serikali imeamua kupitia upya usanifu huo ili kujiridhisha na mfumo wa ujenzi uliopendekezwa na gharama za ujenzi wa mradi huo. Serikali imeamua kuchukua hatua na uamuzi huo kutokana na uzoefu ulipatikana kuwa baadhi ya miradi mikubwa imekuwa na gharama kubwa bila kuzingatia uhalisia wa teknolojia inayopendekezwa na pia uwezo wa uendeshaji wa jamii husika.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo wakati taratibu hizo zinaendelea, Serikali kwa upande wake inaendelea kutafuta fedha kwa ajili ya kutekeleza mradi huo kwa kadri mapitio ya usanifu yatakavyoonesha na utatekelezwa kwa awamu. Kwa kuanza, mwaka wa fedha 2019/2020, Serikali imetenga shilingi bilioni moja zitakazoanza kutekeleza mradi huo kwa awamu kwenye vijiji vya Mkiyonza, Nshunga, Milambi, Mkombozi, Rukuraijo, Nyabikurungo na Nyaruzumbura. Hivyo, Serikali inamuomba Mheshimiwa Mbunge kuwa mvumilivu wakati Serikali inaendelea kukamilisha mapitio ya usanifu kwa lengo la kuanza kutekeleza mradi huo.

SPIKA: Mheshimiwa Innocent Bilakwate swali la nyongeza.

MHE. INNOCENT S. BILAKWATE: Mheshimiwa Spika, ahsante kwanza niipongeze Serikali kwa juhudi ambazo zinaendelea kuwapatia wananchi wa Jimbo la Kyerwa maji na napongeza kwa ajili ya mradi wa Rutunguru, Kaisho na Isingiro ambao mkandarasi alisimamishwa lakini mradi huu umeanza, naipongeza Serikali.

Mheshimiwa Spika, swali la kwanza Mheshimiwa Waziri alipofika Kyerwa tulikaa na kukubaliana mradi huu utakapoanza uweze kwenda kwenye Kijiji cha Kagenyi ambacho tumejenga hospitali ya wilaya, lakini kwenye vijiji ambavyo mmevieleza Kijiji cha Kagenyi hakipo. Ninaomba Mheshimiwa Waziri unihakikishie hospitali yetu ya wilaya ambayo iko kwenye Kijiji cha Kagenyi itapelekewa maji?
(Makofi)

Mheshimiwa Spika, swali la pili kuna mradi unaoendelea kwenye Kata ya Mabera lakini kumekuwepo na ucheleweshwaji wa kulipwa mkandarasi na sasa hivi anadai zaidi ya milioni 150. Mheshimiwa Waziri ni lini mkandarasi huyo atalipwa ili mradi huu uweze kukamilika na wananchi wa Kata ya Mabera waweze kupata maji safi na salama? (*Makofi*)

SPIKA: Majibu ya swali hilo muhimu Mheshimiwa Naibu Waziri Maji tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI:

Mheshimiwa Spika, kiukweli naomba nitumie nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Mbunge ni miongoni mwa Wabunge ambao ni wachapakazi na ni wapiganaji hususan maendeleo ya wananchi wake. Kikubwa binafsi nimekwenda na Mheshimiwa Waziri amekwenda kuhusu suala la huu utekelezaji wa mradi huu mkubwa.

Mheshimiwa Spika, sasa nachotaka kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge kutokana na jitihada kubwa ambazo amezifanya ujenzi wa hospitali ile kubwa sisi kama Wizara ya Maji hatutokuwa kikwazo, namhakikishia kijiji kile tutakipelekea huduma hii ya maji.

Mheshimiwa Spika, lakini kuhusu swali lake la pili tuna mrai ambao tunautekeleza katika Kata ya Mabira, mradi takribani milioni 586, upo asilimia 80 ambao unatekelezwa na mkandarasi ambaye anaitwa *Vumwe Company Ltd* anadai takribani milioni 137. Nataka nimhakikishie ndani ya mwezi huu tutalipa fedha ile ili mradi ukamilike na wananchi waweze kupata huduma ya maji na mimi nipo tayari kwenda kuufungua kuambatana na Mheshimiwa Mbunge.

SPIKA: Mheshimiwa Steven Masele nilikuona uliza swali lako tafadhali.

MHE. STEPHEN J. MASELE: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa mradi wa KASHUWASA wa kutoa maji Ziwa Victoria kuleta katika Mji wa Shinyanga na Kahama. Katika mradi ule vijiji vyote vinavyopitia pembezoni mwa bomba hilo vilipaswa kuunganishwa na maji ya Ziwa Victoria. Sasa Mheshimiwa Naibu Waziri alipofanya ziara na Mheshimiwa Makamu wa Rais alituhidi kutupatia pesa katika vijiji vya Bugwandege, Kata ya Ibadakuli, vijiji vya Mwanubi Kata ya Kolandoto, Chibe katika Kijiji cha Mwakalala pamoja na Kijiji cha Ihapa ambapo tank kubwa la Kashuwasa limejengwa pale lakini wananchi wale hawajapatiwa maji.

Swali langu ni kwamba, sasa ni lini zile pesa alizoahidi zitakuja na ili wananchi wale waweze kupatiwa maji kama alivyoahidi? (*Makofi*)

SPIKA: Majibu ya swali hilo Mheshimiwa Naibu Waziri Maji tafadhali.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI:

Mheshimiwa Spika, nimpongeze Mheshimiwa Mbunge Masele kwa kazi kubwa ambayo anaifanya. Kiukweli kama Serikali tunatambua Mkoa wa shinyanga ni moja ya maeneo yalikuwa na changamoto kubwa sana ya maji na Serikali ikawekeza fedha kwa ajili ya kuyatoa maji Ziwa Victoria na kuyapeleka katika Mji wa Shinyanga.

Mheshimiwa Spika, nataka nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge ni kweli vipo baadhi ya vijiji ambavyo havina maji na jukumu la kuwapatia maji ni jukumu letu sisi Wizara ya Maji. Nimuombe Mheshimiwa Mbunge tukutane sasa haraka na wataalam wetu ili tuangalie namna ya kuweza kutekeleza ahadi hiyo ambayo tuliahidi, ahsante sana.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge kwa sababu ya muda swali la mwisho tutalipangia muda wakati mwingine.

Sasa twende kwenye matangazo, leo tuna mambo mengi kidogo. Kwanza niwatambue wageni walioko katika

Jukwaa la Spika, nikianza na wageni saba ambao nitaomba wasimame naye ni Askofu wa Dayosisi ya Mpwapwa Dkt. Jacob Chimeledya, Mkurugenzi wa Maendeleo ya Dayosisi Albert Galahenga, Mganga Mfawidhi wa St. Lukes Kituo cha Afya, Edwin Kiula, Meneja Habari Energia Limited Michael Endo, Karibuni sana. *(Makofi)*

Meneja Matukio David Marealle huyu ni wa Energia Limited, Mwenyekiti wa Vijana wa Dayosisi Paschal Chisonjela, na Katibu wa Vijana wa Dayosisi Sadoki Mjilima, ahsante. Naomba tena msimame wote saba pamoja na baba askofu. Waheshimiwa Wabunge wageni wetu hawa wakiongozwa na Baba Askofu wa Dayosisi ya Mpwapwa ambaye pia ni Askofu Mkuu Mstaafu wa Kanisa la Anglikana Tanzania nzima. Ni kwamba Dayosisi ya Mpwapwa imeandaa matembezi ya hisani kwa ajili ya kuchangisha fedha za ujenzi na upanuzi wa wodi na ununuzi wa vifaa kwa ajili ya kituo cha afya kule Mpwapwa Makao Makuu ya Dayosisi kinachoitwa St. Lukes.

Siku ya matembezi ni kesho kutwa tarehe 14 siku ya Jumamosi kuanzia saa kumi na mbili na nusu asubuhi kuanzia pale Jamhuri Stadium hadi Nyerere *Square*. Ruti sio ndefu sana ikizingatia hasa ninyi Wabunge ili iwe ni ruti ambayo ni *user friendly*. Matembezi haya yatakayoongozwa na Wabunge wenyewe wa Mpwapwa Mheshimiwa George Simbachawene Waziri na Mheshimiwa Seneta George Lubeleje yanawaalikeneni Waheshimiwa Wabunge wote kuweza kwenda kushiriki na spika atakayapokea pale Nyerere *square*. *(Makofi)*

Wabunge wote mnaalikwa na mnaombwa kushiriki na wananchi wa Dodoma hapa mjini wanaombwa sana kushiriki katika matembezi haya kesho kutwa kuanzia saa kumi na mbili na nusu asubuhi. *T-shirt* za matembezi zinazwa katika eneo letu la Bunge hapo nje kwa hiyo Mheshimiwa Baba Askofu amekuja hapa na timu yake kuwaombeni sana kesho kutwa asubuhi tujiunge katika matembezi haya kuunga mkono jambo hili jema la ujenzi na upanuzi wa Kituo cha Afya cha St. Lukes. Baba Askofu karibu sana pamoja na timu

yako Waheshimiwa Wabunge tunaombwa tushiriki kesho kutwa. Ahsanteni sana na karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, pia kwenye Jukwaa la Spika, nina wageni kutoka kule Kongwa yupo diwani wa Kata ya Iduo, yupo Diwani wa Kata ya Iduo ndugu Valentino Seng'unda, karibu Mheshimiwa Diwani. Mwenyekiti wa Kijiji cha Suguta Shabani Athuman, Mwenyekiti wa CCM Suguta Yona Chadibwa, Mjumbe Emma Nyoni, karibu sana Emma umekuja aaah! Leo? Ahsante sana. Mwenyekiti wa Kitongoji Suguta Amon Mbwembwe na Mwenyekiti wa Kitongoji mwingine Jailos Machaka, karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na wageni wa Waheshimiwa Wabunge ambao tuna wageni wanne wa Mheshimiwa Stella Ikupa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu anayeshughulikia masuala ya Watu Wenye Ulemavu, kutoka kampuni ya BF Suma wakiongozwa na ndugu Easter Elisante, karibuni sana. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Jumaa Aweso Naibu Waziri Maji na Umwagiliaji kutoka Pangani Mkoa wa Tanga ambao ni ndugu Kayanda Ibrahimu na ndugu Shabani Shehe, karibuni sana. *(Makofi)*

Wageni watatu wa Mheshimiwa Ally Ungando Mbunge wa Kibiti ambao ni wapiga kura wake kutoka huko ndugu Daniel Motera, Ally Ismail na Yusuph Kilonga, karibuni sana. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Dastun Kitandula ambaye ni Mkurugenzi Mtendaji wa Yetu *Microfinance Bank*, Altemious Milinga, wageni 4 wa Mheshimiwa Zainab Mwamwindi ambao ni ndugu zao kutoka Mkoa wa Iringa wakiongozwa na Hamis Halifa, karibuni wanyalukolo. *(Makofi)*

Wageni 18 wa Mheshimiwa Dkt. Dalali Kafumu ambao ni Wenyeviti wa CCM kata na madiwani 2 kutoka Igunga Mkoa wa Tabora wakiongozwa na Mwenyekiti wao

Mheshimiwa Masaba Gwitogwa, karibuni sana. Ninyi mnakuja bila kupiga hodi ni namna gani, karibuni sana watu wa Igunga. *(Makofi)*

Wageni saba wa Mheshimiwa Juma Nkamia ambao ni wakutubi kutoka Ndaki ya Maktaa ya Kitivo cha Sayansi ya Mawasiliano wakiongozwa na ndugu James Mambo, karibuni sana. Kiswahili bana kinakuwa kila siku sasa wanafika mahali kinakuwa kigumu hata kwa waswahili wenyewe sijui ndaki ndio kitu gani. *(Makofi)*

Wageni nane wa Mheshimiwa Mussa Hassan Mussa ambao ni viongozi na Makada wa Chama cha Mapinduzi kutoka Amani- Zanzibar akiongozwa na Katibu wa Siasa na Uenezi Ndugu Maulid Khamis, karibuni sana wageni wetu kutoka Zanzibar karibu sana. Japo Mheshimiwa Mussa hayupo lakini tupo naye na anachapa kazi hapa Bungeni. *(Makofi)*

Wageni saba wa Mheshimiwa Angelina Malembeka ambao ni ndugu zake kutoka Zanzibar na Dar es Salaam wakiongozwa na ndugu Ibrahim Mbuzi. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Shally Raymond kutoka Jumuiya ya Mtakatifu Brigita Medeli ya Jijini Dodoma ndugu Anna Siriwa na ndugu Regina Siriwa, wale pale karibuni sana. *(Makofi)*

Wageni 81 wa Mheshimiwa Joel Makanyaga ambao ni wanafunzi 69 na walimu 12 kutoka Shule ya Sekondari ya Buigiri ya hapa Dodoma wakiongozwa na Mkuu wa Shule hiyo Mwalimu Dominick Sulumo, karibuni sana watoto wazuri. Waheshimiwa Wabunge Buigiri ni hapo njiani mnapopita kuelekea Gairo hapo katikati hapo, mmependeza kweli watoto, hongereni sana. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Dkt. Rashid Chuachua ambaye ni rafiki yake kutoka Kibaha Mkoa wa Pwani Mwalimu Said Ngani, karibu sana.

Mgeni wa Mheshimiwa Gibson Ole Meiseyeki ambaye ni jamaa yake kutoka Chuo Kikuu cha Teofilo Kisanji Jijini Mbeya ndugu Ezekiel Meliary, karibu sana. *(Makofi)*

Wageni 12 wa Mheshimiwa Suzana Mgonokulima ambao ni kutoka Manispaa ya Iringa waliongozwa na Mwenyekiti wao ndugu Debora Chacha, karibuni sana. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Martin Msuha kutoka jijini Dar es Salaam ndugu Ombeni Oroki na ndugu Omary Sawa karibuni sana. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Saada Mkuya ambao ni ndugu zake kutoka Bergen Norway ndugu Ghania Salum na ndugu Wahida mohammed karibuni sana. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Ally Keissy ambaye ni mtoto wake kutoka Jijini Dar es Salaam ndugu Rahma Radhia Kisuo, mtoto wa Mheshimiwa Keissy! Karibu sana mzee yupo hapa anachapa kazi. *(Makofi)*

(Hapa Waheshimiwa Wabunge walishangilia sana)

Waheshimiwa Wabunge acheni jicho pembe. Wageni wa Mheshimiwa Koshuma ambao ni ndugu zake kutoka Jijini Dar es Salaam wakiongozwa na baba mkwe wake ndugu Simon Msumba, ahsante sana. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Sophia Mwakagenda ambaye ni jamaa yake kutoka Dar es Salaam Mchungaji Jennifer Peter. Mgeni wa Mheshimiwa Najma Giga ambaye ni Mwenyekiti wa Baraza la Vijana Wilaya ya Magharibi B Zanzibar ambaye pia ni Mjumbe wa Kamati ya CCM ya Wilaya ya Dimani Hassan Ally Nassoro, karibu sana. *(Makofi)*

Wageni wa Mheshimiwa Mary Chatanda ambao ni Madiwani wa Kata za Korogwe Mjini Mkoa wa Tanga wakiongozwa na Mheshimiwa Mustapha Sadick, karibuni sana, sana. *(Makofi)*

Wageni tisa wa Wabunge wa Mkoa wa Mara ambao ni Maafisa Watendaji wa Vijiji 10 vya Wilaya ya Tarime wakiongozwa na Joyce Mwita, hongereni sana, Tarime ipo Bungeni leo. *(Makofi)*

Wageni watatu kutoka Jijini Dodoma ambao ni ndugu Deogratius Urassa Innocent Lyatuu na Marie Emmanuel ahsante sana. *(Makofi)*

Karibu tunamaliza wageni wetu. Naona napata karatasi hapa inasema mtambulisho tena binti wa Mheshimiwa Keissy, Bi. Radhia. Ninyi mnamuonaona Mheshimiwa Keissy hapa, mnamuonaona tu, ana mabinti. Hasa Wabunge vijana mnatakiwa muwe mnamheshimu Mheshimiwa Keissy hamuwezi kujua. Bi. Radhia karibu usiwe na wasiwasi, baba yako Spika nipo nitakulinda. *(Kicheko/Makofi)*

Sasa Mheshimiwa Keissy anasema na Waheshimiwa wengine na ninyi mna mabinti nyumbani, mbona huwa hamuwaleti angalau kututembelea? Karibuni sana. *(Kicheko/Makofi)*

Tangazo linatoka kwa Katibu wa Wabunge wa CCM, Mheshimiwa Dkt. Jasson Rweikiza, Wabunge wote wa CCM saa 7.00 mnatakiwa muwe Makao Makuu ya Chama pale *White House*, kuna shughuli maalum.

Waheshimiwa Wabunge, tusikilizane, nawaombeni sana saa 9.00 leo alasiri, tukutane Ukumbi wa Msekwa kuna semina maalum na uzinduzi wa masuala yetu ya *mobile application*, tutafanya uzinduzi maalum na maelezo ya kutosha kuhusiana na mwenendo wetu tunapoelekea kwenye masuala ya *mobile application* lakini pia kutakuwa na mambo yanayohusu ukondoleshwaji wa masuala ya jinsia katika shughuli za Bunge, ukondoleshwaji Kiswahili ndiyo *mainstreaming*.

Waheshimiwa Wabunge, cha muhimu ni kwamba, ndiyo maana nasema Wabunge wote muwepo saa tisa kwa

sababu natambua kwamba keshokutwa Jumamosi Wabunge mmekuja na magari mnataka kusafiri na nini, sasa kuna mambo ya kuhusu utaratibu kidogo saa tisa hiyo. Kwa hiyo, atakayekosa mafuta ya kuondokea keshokutwa tusilaumiane lakini kwa watakaofika saa tisa kamili tuhudhurie ili tuweke utaratibu vizuri kidogo, eeee, si mnanielewa Waheshimiwa?

WABUNGE FULANI: Ndiyo.

SPIKA: Sawa.

Sasa nimalizie matangazo kwa taarifa fupi. Waheshimiwa Wabunge, mnafahamu kwamba wenzetu wa Wazimbabwe wanao msiba mkubwa wa kuondokewa na Rais wao mstaafu, Marehemu Robert Mugabe na mnafahamu kinachoendelea kwamba mazishi yake yatakuwa hivi karibuni, ingekuwa vigumu sana kwa Bunge letu kunyamaza mwanzo mwisho.

Kwa hiyo, niseme tu kwamba Marehemu Mugabe atakumbukwa kwa mageuzi makubwa ya Sera ya Ardhi ya nchi hiyo ya Zimbabwe kwa kuwamilikisha wananchi wake mashamba ya walowezi wachache waliokuwa wakimiliki mashamba makubwa wakati raia wake wa Zimbabwe wakiwa hawana ardhi ya kuendesha kilimo na maisha yao.

Vile vile katika uhai wake kwa kipindi kirefu cha harakati za kupigania uhuru wa nchi za Afrika, Marehemu Mugabe atakumbukwa kwa ushirikiano mkubwa alioutoa kwa Tanzania na viongozi wenzake wa Bara la Afrika kama vile Mwalimu Julius Kambarage Nyerere, Keneth Kaunda, Samora Machel, Nelson Mandela, Kwame Nkrumah, kwenye mapambano ya ukombozi wa Bara la Afrika. *(Makofi)*

Katika maisha yake, Mugabe alitambua ushirikiano mkubwa alioupata kutoka kwa Mwalimu Nyerere katika kuikomboa Zimbabwe na kwa nchi nyingi za Afrika. Mugabe alimpenda sana na kumheshimu Mwalimu Nyerere na aliwahi kuandika kitabu kitiwacho "Julius Nyerere Ahsante Sana"

ambapo pamoja na mambo mengine katika kitabu hicho kilieleza kutambua mchango wa Mwalimu Nyerere katika ukombozi wa Bara la Afrika; kutambua mchango wa Mwalimu Nyerere katika uanzishwaji wa Umoja wa Nchi Huru za Afrika; kutambua nafasi ya Tanzania kuwa Makao Makuu ya Kamati ya Ukombozi wa Afrika. *(Makofi)*

Katika kitabu hicho alielezea uamuzi wa Tanzania kukubali kuwa kambi ya wapigania uhuru wa ukombozi wa Afrika ambapo waliishi na kupata mafunzo ya kuzikomboa nchi zao. Kwa ujumla wake Mugabe alimpenda Mwalimu Nyerere atambulike kuwa baba wa ukombozi katika Afrika. *(Makofi)*

Bunge la Tanzania linaungana mkono na wananchi wa Zimbabwe, Watanzania wote tunaungana na Mheshimiwa Rais wetu, Dkt. John Pombe Joseph Magufuli na Waafrika wote katika msiba huu mzito wa kuondokewa na kiongozi wetu huyo mkongwe ambaye anachukuliwa kuwa ni baba wa Taifa la Zimbabwe. Ni kiongozi aliyekuwa mahiri katika ukombozi na utetezi wa Mwafrika kwa ujumla. Mungu ailaze mahali pema peponi roho ya Marehemu Robert Mugabe.

WABUNGE FULANI: Amina.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, sasa tuendelee, Katibu.

Hapana, kabla ya hilo, kwanza niwaombe Wabunge wa CCM wanaotoka Mikoa ya Kaskazini Unguja na Kusini Unguja tukutane katika Ukumbi wa Spika pale jioni leo saa 12.30.

Pia nichukue nafasi hii kuwapongeza sana Wabunge wangu watatu: Mheshimiwa Nape Nnauye; Mheshimiwa Ngeleja na Mheshimiwa Januari Makamba kwa jambo muhimu sana walilolifanya la kuomba radhi kwa kiongozi wetu mkuu wa nchi, Mheshimiwa Rais wetu kwa yaliyotokea. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, kwa binadamu wa kawaida kuomba radhi si rahisi, si jambo rahisi hata kidogo. Mtu anaweza kudhani kwamba ni jambo rahisi lakini si jambo rahisi na wengi wameshindwa kufanya hivyo hata pale ilipokuwa wazi kabisa wamefanya mambo ambayo wanapaswa kuomba radhi.

Kwa hiyo, viongozi wenzetu hawa Wabunge watatu wamefanya jambo zuri, jambo jema sana, napenda kuchukua nafasi hii kama kiongozi wa Bunge kuwapongeza kwa niaba yenu. Pia niwashauri Waheshimiwa Wabunge wengine tuwe tunafanya hivyo kwa watu wengine wote, hata kwa watu walio wadogo kabisa katika jamii yetu, tunapokuwa tumetenda jambo ambalo tunaona kabisa tumekosea kiubinadamu basi tuombe radhi. *(Makofi)*

Nachukua nafasi hii pia kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa kuwasamehe Wabunge wetu hawa na kuanza upya. Kwa hiyo, niseme tu kwamba mfano huu ni mzuri na wa kuigwa. Siyo kama magazeti mengine yanavyojaribu kuwachora baadhi ya Wabunge wetu picha za ajabuajabu. Unajua wako watu wanapenda tu kuona watu wakigongana na nini ili wao wauze magazeti na mitandao na vitu vya namna hii. Mmefanya jambo la uungwana wala msiwe wanyonge katika jambo hilo. Nawapongezeni sana, nawatia moyo na wengine tuige. *(Makofi)*

Katibu.

NDG. NENELWA MWIHAMBI – KATIBU MEZANI:

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.6) wa Mwaka 2019 [The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6), Bill, 2019]

(Kusomwa Mara ya Pili)

SPIKA: Ahsante.

Sasa nimuite Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali awasilishe hoja yake kuhusiana na Muswada huu wa Marekebisho Mbalimbali, Na.6 wa Mwaka 2019. Mheshimiwa Profesa, karibu.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Spika, awali ya yote, kabla ya kutoa maelezo kuhusu Muswada huu, naomba nichukue nafasi hi kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu kuwasilisha Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.6) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6), Bill, 2019*]

Mheshimiwa Spika, napenda nichukue nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa kuendelea kuiongoza nchi kwa malengo, ujasiri na uzalendo wa hali ya juu. Aidha, nawapongeza Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. Ali Mohamed Shein, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi na Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa Mbunge na Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mawaziri wote kwa kazi kubwa wanayoifanya katika kuwaletea maendeleo Watanzania wote katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Mawaziri wote kwa ushirikiano wanaoipatia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika utekelezaji wa majukumu yake. Aidha, napenda kuchukua nafasi hii kukupongeza wewe mwenyewe Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Naibu Spika na Waheshimiwa Wenyeviti wote wa Bunge kwa kuiongoza na kusimamia vikao na mijadala ndani ya Bunge letu kwa umahiri na kwa kuzingatia sheria na kanuni zinazoliongoza Bunge hili.

Mheshimiwa Spika, aidha, ninawapongeza Waheshimiwa Wabunge kwa kuendelea kutekeleza ipasavyo wajibu wao wa kikatiba wa kutunga sheria pamoja na

kuisimamia Serikali. Naishukuru Ofisi ya Bunge na Wabunge wote kwa ushirikiano mnaoipatia Ofisi ya Mwanasheria wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuwapongeza watumishi wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali wakiongozwa na Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Dkt. Evaristo Emmanuel Longopa, kwa kuendelea kutekeleza vyema majukumu na kazi za Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, ikiwemo kuandaa Muswada huu ambao ulisimamiwa kwa karibu na Bwana Onorius Njole, Mwandishi Mkuu wa Sheria, akishirikiana na Waandishi wa Sheria wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Tunatambua na tutaendelea kuhakikisha kuwa tunatekeleza majukumu yetu kwa weledi, ufanisi na kwa kuweka mbele maslahi ya nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, nimalizie shukrani zangu kwa kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo, inayoongozwa na Mwenyekiti wake Mheshimiwa Andrew Chenge, Mbunge wa Bariadi na Makamu Mwenyekiti Mheshimiwa William Ngeleja, Mbunge wa Sengerema kwa ushirikiano na ushauri waliotupatia wakati wa kupitia Muswada huu mbele ya Kamati hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati hii ilifanya kazi kubwa na nzuri sana ya kuchambua Muswada huu kwa makini na kusikiliza na kuchambua maoni yaliyowasilishwa na wadau mbalimbali walioitwa mbele ya Kamati hiyo na kuishauri Serikali kuboresha Muswada huu. Serikali kwa kiasi kikubwa imezingatia ushauri wa Kamati na imeleta Jedwali la Marekebisho kwa kuzingatia ipasavyo ushauri huo muhimu.

Mheshimiwa Spika, baada ya maneno haya ya utangulizi na kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 86 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya

Sheria Mbalimbali (Na.6) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6), Bill, 2019*], sasa usomwe kwa Mara ya Pili.

Mheshimiwa Spika, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.6) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6), Bill, 2019*], unapendekeza kufanya marekebisho katika sheria tisa (9) zifuatazo:-

(1) Sheria ya Mamlaka ya Nishati na Huduma za Maji, Sura ya 414 (*The Energy and Water Utilities Regulatory Authority Act, Cap 414*).

(2) Sheria ya Vivuko, Sura ya 173 (*The Ferries Act, Cap 173*).

(3) Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, Sura ya 41 (*The Gaming Act, Cap 41*).

(4) Sheria ya Tafsiri ya Sheria Mbalimbali, Sura ya 1 (*The Interpretation of Laws Act, Cap 1*).

(5) Sheria ya Usafirishaji Majini, Sura ya 165 (*The Merchant Shipping Act, Cap 165*).

(6) Sheria ya Kanuni ya Adhabu, Sura ya 16 (*The Penal Code, Cap 16*).

(7) Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura ya 298 (*The Public Service Act, Cap 298*).

(8) Sheria ya Mamlaka ya Udhubiti wa Hifadhi ya Jamii, Sura ya 135 (*The Social Security Regulatory Authority Act, Cap 135*).

(9) Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 144 (*The Value Added Tax Act, Cap 148*).

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla madhumuni ya marekebisho kwa kila sheria inayopendekezwa kurekebishwa ni kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, katika Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji, Sura ya 414, sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 2001 kwa lengo la kuanzisha Mamlaka ya Kudhibiti Masuala ya Nishati na Maji na kuweka masharti ya utendaji wake. Tangu kutungwa kwake, sheria hii imerekebishwa mara nne kupitia Sheria Na.8 ya 2003, Sheria Na.16 ya 2007, Sheria Na.13 ya 2008 na Sheria Na.4 ya 2013.

Mheshimiwa Spika, aidha, kwa sasa sheria hii inapendekezwa kufanyiwa marekebisho katika vifungu mbalimbali. Kifungu cha 9 kinarekebishwa kwa lengo la kuwawezesha Makatibu Wakuu kuwa Wajumbe wa Kamati ya Uteuzi (*Nomination Committee*). Lengo ni kuhakikisha Wizara zote zinazosimamia sekta zinazodhibitiwa zinawakilishwa kwenye mchakato wa uteuzi wa Wajumbe wa Bodi.

Mheshimiwa Spika, vifungu vya 40, 48 na 49 vinarekebishwa ili kuruhusu ushirikishwaji wa Mawaziri wa sekta katika maeneo mbalimbali yanayosimamiwa na Waziri mwenye dhamana na mamlaka. Dhumuni la marekebisho haya ni kuboresha ushiriki wa Mawaziri wa sekta kwenye masuala ya usimamizi ambayo Mamlaka inadhibiti.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 42A kinaongezwa ili kuweka mfumo wa kufilisha makosa. Jambo hili litaepusha mchakato mrefu wa mashtaka na hivyo, kuokoa gharama na muda na kupunguza mlundikano wa kesi kwa makosa madogomadogo ambayo yanaweza kufilishwa.

Mheshimiwa Spika, katika Sheria ya Vivuko, Sura ya 173, sheria hii ilitungwa mwaka 1929 ili kudhibiti na kusimamia masuala ya vivuko. Tangu kutungwa kwake, sheria hii imerekebisha mara nne kupitia Sheria Na.11 ya mwaka 1929, Sheria Na.46 ya mwaka 1951, Sheria Na.11 ya mwaka 2000 na Sheria Na.14 ya mwaka 2017.

Mheshimiwa Spika, aidha, kwa sasa sheria hii inafanyiwa marekebisho katika vifungu mbalimbali. Kifungu cha 1 kinafanyiwa marekebisho kwa lengo la kurekebisha tafsiri ya njia ya vivuko (*public ferry*) na kuongeza tafsiri ya misamiati mbalimbali ambayo awali haikuwa imetafsiriwa katika sheria hii.

Mheshimiwa Spika, vilevile, sheria inarekebisha ili kuoanisha tafsiri ya misamiati katika sheria hii na misamiati inayotumika kwenye sheria za kisekta. Misamiati hiyo ni maneno "*Agency*", "*ferry*" na "*ship*".

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 2 kinarekebisha kwa dhumuni la kuweka utaratibu wa udhibiti wa vivuko vya Serikali (*Government Ferry*). Lengo la marekebisho haya ni ili kuimarisha ulinzi na usalama wa watu na mali zao.

Mheshimiwa Spika, kifungu kipya cha 3A kinaongezwa na kifungu cha 5 kinarekebisha ili kumpa Wakala wa Umeme na Ufundi (*TEMESA*) jukumu la kusimamia vivuko vya Serikali na njia za vivuko. Hii ni pamoja na kutoa vibali kwa watumiaji binafsi wa njia za vivuko.

Mheshimiwa Spika, aidha, kifungu kipya cha 3B kinaongezwa ili kulipa Shirika la Wakala wa Meli Mamlaka ya Udhibiti wa Vivuko na Njia za Vivuko kama ilivyoainishwa chini ya Sheria ya Wakala wa Meli Tanzania, Sura ya 415.

Mheshimiwa Spika, sheria hii pia inapendekeza kurekebisha kifungu cha 5, 9, 11 na 12 kwa lengo la kuweka mfumo bora wa utendaji na udhibiti wa vivuko vya Serikali

na binafsi na njia za vivuko chini ya Sheria za Vivuko, Sura ya 173 na pia Sheria ya Wakala wa Meli, Sura ya 415 na sheria nyingine.

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, Sura ya 41. Sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 2003 kwa ajili ya kuweka masharti ya usimamizi wa michezo ya bahati nasibu na kuanzisha Bodi ya Michezo ya Kubahatisha na kuweka masharti ya uhibitaji na utoaji leseni kwa michezo ya kubahatisha. Tangu kutungwa kwake sheria hii imerekebishwa mara tisa kupitia Sheria Na.4 ya 2004, Sheria Na.11 ya 2007, Sheria Na.11 ya 2008, Sheria Na.15 ya 2010, Sheria Na.8 ya 2012, Sheria Na.4 ya 2013, Sheria Na.10 ya 2015, Sheria Na.16 ya 2015 na Sheria Na. 4 ya 2007.

Mheshimiwa Spika, tafsiri mpya zinapendekezwa kuongezwa ili kuupa maana stahiki ya vifungu vipya vilivyoongezwa kwenye sheria. Marekebisho ya kifungu cha 7 yanalenga kuipa Bodi mamlaka ya kushughulikia malalamiko yanayotokana na michezo ya kubahatisha

Kifungu cha 9 (a) kinaongezwa ili kuipa Bodi mamlaka ya kufanya ukaguzi, ukamataji wa vitu, ufilisi na kuchukua hatua nyingine juu ya vifaa vya michezo ya kubahatisha visivyokidhi masharti ya sheria. Lengo ni kuiwezesha Bodi kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

Kifungu cha 13 cha sheria kinarekebishwa kwa lengo la kudhibitaji utoaji ushauri wa kitaalam katika michezo ya kubahatisha bila kuwa na leseni. Kifungu cha 18 (a) kinapendekezwa kuongezwa ili kuweka sharti la uwekaji dhamana kama kigezo cha msingi cha kupata leseni ya uendeshaji wa mchezo wa kubahatisha.

Kifungu cha 26 kinachohusu aina za leseni za michezo ya kubahatisha na vyeti, kinapendekezwa kurekebishwa ili

kutambua na kujumuisha aina mbalimbali za leseni kwa michezo mbalimbali ya kubahatisha iliyoainishwa kwenye sheria.

Kifungu cha 67 kinarekebishwa ili kuweka utaratibu mzuri wa utoaji taarifa kwa waendeshaji wa michezo ya kubahatisha na ukaguzi wa hesabu utakaofanywa na Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali. Lengo la marekebisho haya ni kuhakikisha uwajibikaji kwenye masuala ya michezo ya kubahatisha.

Mheshimiwa Spika, Sheria hii pia inapendekeza kurekebisha Kifungu cha 70 kwa lengo la kuboresha usimamizi na namna ya kushughulikia mashine na vifaa vya michezo ya kubahatisha vilivyohusishwa na makosa chini ya sheria.

Sheria inarekebishwa pia kwa kuanzisha mfumo wa usimamizi wa michezo ya kubahatisha (*Gaming Management System*) na lengo la marekebisho haya ni kuboresha utoaji wa leseni na usimamizi wake chini ya sheria.

Kifungu kipya cha 86 (a) kinapendekezwa kuongezwa katika sheria ili kuiwezesha Bodi kudhibiti matangazo yanayohusiana na michezo ya kubahatisha.

Mheshimiwa Spika, katika Sheria ya Tafsiri ya Sheria Mbalimbali Sura ya Kwanza; sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 1996 kwa ajili ya kujumuisha sheria zinazohusiana na jina, matumizi, tafsiri na kuanza kutumika kwa sheria nyingine. Tangu kutungwa kwa sheria hii imefanyiwa marekebisho mara mbili, kwa kupitia sheria Na. 17 ya mwaka 1996 na Na. 7 ya 2018.

Mheshimiwa Spika, marekebisho ya sasa yanalenga kuongeza masharti katika Kifungu cha 54 ili kuwapa mamlaka Makatibu Wakuu wa Wizara husika kuendelea kusimamia shughuli za Bodi ambazo ama hazijaanza shughuli zake,

zimevunjwa au zimefikia ukomo wake. Aidha, sheria hii imefanyiwa marekebisho kwa kuweka kipindi cha muda wa mwaka mmoja ambacho Katibu Mkuu anaweza kutekeleza shughuli za Bodi mpaka hapo Bodi itakapoundwa.

Mheshimiwa Spika, dhumuni la marekebisho haya ni kuhakikisha utekelezaji bora wa majukumu ya Serikali kwamba unaendelea katika kipindi cha mpito kabla ya Bodi kuteuliwa.

Mheshimiwa Spika, katika sheria ya usafirishaji majini Sura ya 165; sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 2003 ili kufuta sheria zilizokuwa zinasimamia masuala ya usafirishaji baharini, (*Merchant Shipping Act of 1967* na *Inland Waters Transport Ordinance*) na kwa kuweka masharti ya usajili na utoaji wa leseni za meli na masuala mbalimbali yahusuyo ulinzi na matumizi bora ya mazingira ya bahari.

Mheshimiwa Spika, tangu kutungwa, sheria hii imerekebishwa mara mbili kupitia sheria Na. 1 ya 2008 na sheria Na. 11 ya 2010 sheria hii inapendekezwa kufanyiwa marekebisho ya jumla. Katika kifungu cha 2 marekebisho yanalenga kumtambua msajili aliyeteuliwa chini ya Sheria ya Wakala wa Meli Tanzania kama msajili chini ya sheria hii na kuboresha tafsiri ya baadhi ya misamiati na kuongeza tafsiri ya misamiati mingine ambayo imeonekana ni muhimu kutafsiriwa ili kuoanisha tafsiri hizo kuendana na sheria za kisekta Sura 415 na pia Sura ya 173.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 4 kinarekebishwa kwa lengo la kupanua wigo wa udhibiti wa mamlaka ili mbali na usimamizi wa ulinzi na usalama wa bahari, kusimamia na kudhibiti uchafuzi wa mazingira unaosababishwa na meli. Kifungu cha 209 kinarekebishwa ili kupanua wigo wa majukumu na kazi za msajili ikiwemo kuzuia uchafuzi wa mazingira na utoaji taarifa mbalimbali muhimu (*Merchant Shipping Notices*) zinazohusu Jumuiya ya Mabaharia.

Mheshimiwa Spika, marekebisho ya Kifungu cha 212, 213 na 217 yanapendekezwa ili kutumia misamiati sahihi inayotumika yaani ya *aids navigation* badala ya *navigational aids*, na pia kifungu cha 247 kinarekebishwa ili kumwondolea Msajili jukumu la usuluhishi wa migogoro itokanayo na uchunguzi wa meli (*ship survey*) na kuachia jukumu hilo kutekelezwa na msuluhishi atakayeteuliwa na Waziri. Dhumuni la marekebisho haya ni kuepusha mwingiliano wa majukumu ya Msajili.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 305 kinapendekeza kurekebishwa kwa lengo la kutunga kanuni na taratibu za usimamizi wa vyombo vya usafiri majini vya starehe (*pleasure vessel*).

Mheshimiwa Spika, katika Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16, kwanza Sheria hii ilitungwa mwaka 1930 kwa lengo la kuainisha adhabu kwa makosa mbalimbali. Tangu kutungwa, sheria hii imerekebishwa mara 67 kupitia sheria mbalimbali. Marekebisho ya sasa yanalenga kuongeza adhabu ya faini kwa makosa chini ya kifungu cha 29 ili kuondoa adhabu zilizopitwa na wakati kutokana na hali ilivyo sasa.

Mheshimiwa Spika, Kifungu kipywa cha 162 kinapendekezwa kuongezwa ili kutoa adhabu kwa watu wanaotumia au kusambaza picha za maiti, waathirika wa majanga na matukio ya kutisha yanayohatarisha amani au kuingilia utu wa mtu.

Mheshimiwa Spika, katika Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura ya 298, sheria hii ilitungwa mwaka 2002 kwa lengo la kuweka masharti kuhusiana na Utumishi wa Umma, kuelezea majukumu yake na kuanzisha Tume ya Utumishi wa Umma. Mpaka sasa sheria hii imerekebishwa mara kumi kupitia Sheria mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, katika Muswada huu, sheria hii inafanyiwa marekebisho katika vifungu mbalimbali. Katika Kifungu cha 4 marekebisho yanalenga kumwezesha Katibu Mkuu Kiongozi kuwa na mamlaka ya jumla ya uhamisho wa Watumishi wa Umma. Lengo la marekebisho haya ni kuboresha masharti ya uhamisho wa watumishi katika Utumishi wa Umma.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 26 kinapendekeza kurekebishwa ili kumjumuisha Katibu wa Bunge kwenye Orodha ya Watumishi wa Umma wanaopokea mafao maalum. Hatua hii inatokana na kuwa Sheria ya Hifadhi ya Jamii katika Utumishi wa Umma ya mwaka 2018 inamtambua Katibu wa Bunge kama miongoni mwa wanufaika wa mafao maalum lakini utambuzi huo haukuwa umefanyika katika Sheria ya Utumishi wa Umma.

Mheshimiwa Spika, Kifungu kipya cha 27 kinaongezwa ili kumpa Katibu Mkuu Kiongozi mamlaka ya kumsamehe mtumishi yeyote wa Umma kutotimiza vigezo au masharti ya kupata mafao ya pensheni. Lengo ni kwamba ikiwa kuna mtumishi ambaye baadhi ya nyaraka anazopaswa kuambatanisha wakati wa kufanya maombi ya mafao yake, yana upungufu wa viambatanisho, Katibu Mkuu Kiongozi atakuwa na uwezo wa kutoa maelekezo ya mtumishi huyo kupata mafao yake bila vigezo au masharti hayo kutimia.

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Hifadhi ya Jamii Sura ya 135) ilitungwa na Bunge mwaka 2008 kwa lengo la kusimamia na kudhibiti Sekta ya Hifadhi ya Jamii na masuala mengine yanayohusiana na sekta hiyo. Tangu kutungwa kwa sheria hii, imerekebishwa mara tatu kupitia Sheria Na. 5 ya 2012, Sheria Na. 10 ya 2013 na Sheria Na. 2 ya 2018. Katika Muswada huu marekebisho yanalenga kuifuta Mamlaka ya Hifadhi ya Jamii na kuhamisha jukumu la usimamizi wa Sekta ya Hifadhi ya Jamii kwenda kwenye Divisheni inayowajibika kwa masuala ya Hifadhi ya Jamii.

Mheshimiwa Spika, aidha, muundo wa kitaasisi uliopo sasa kwenye Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Hifadhi ya Jamii, Sura ya 135 unapendekezwa kufutwa na badala yake majukumu ya usimamizi wa Sekta ya Hifadhi ya Jamii kuhamishiwa kwenye Divisheni hiyo. Eneo la usimamizi wa masuala ya fedha na uwekezaji wa mifuko litaendelea kuwa chini ya uangalizi wa Benki Kuu ya Tanzania kama ilivyo sasa.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 2 cha Sheria kinarekebisha ili kuendana na mfumo na utawala unaopendekezwa. Kifungu cha 4 kinachoanzisha Mamlaka ya Udhhibiti wa Hifadhi ya Jamii kinapendekezwa kufutwa na kuipa Divisheni mamlaka ya kusimamia Sekta ya Hifadhi ya Jamii.

Mheshimiwa Spika, vifungu vya 5, 6, 7, 9 10, 11, 12 na 13 vinavyoanzisha Bodi, kuweka majukumu ya Bodi na masuala yanahusu watumishi wa Mamlaka, vinapendekezwa kufutwa na pia vifungu vya 22, 26, 40 na 54 vinarekebisha ili kuondoa rejea zote za neno "Mamlaka" na badala yake kuweka rejea ya neno "Divisheni." Marekebisha haya yanaendana na dhumuni la kuifuta Mamlaka na Bodi.

Mheshimiwa Spika, marekebisha ya Kifungu cha 44 yanalenga kuondoa muda wa uwasilishaji malalamiko ya mnufaika wa fao. Lengo la marekebisha haya ni kutoa haki na fursa kwa mnufaika kuwasilisha malalamiko muda wowote. Haki hiyo ingepotea ikiwa mnufaika atawekewa ukomo wa muda wa uwasilishaji wa malalamiko.

Mheshimiwa Spika, vifungu vya 57 na 58 vinavyohusu kinga ya Wajumbe wa Bodi na Mamlaka kutunga Kanuni vinapendekezwa kufutwa kwa kuwa havitumiki tena katika mfumo wa utawala unaopendekezwa katika Sekta. Sehemu ya Nane ya Sheria inayohusu masuala ya fedha inapendekezwa kufutwa. Sehemu ya Kumi

inayohusu masharti ya uhifadhi, inapendekezwa kuongezwa katika Sheria hii. Dhumuni la marekebisho ni kuweka utaratibu mzuri kufuatia mabadiliko ya kitaasisi yanayopendekezwa.

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148 ilitungwa na Bunge mwaka 2014 kwa lengo la kuweka mfumo wa kisheria kwa ajili ya utozaji, ukusanyaji na usimamizi wa Kodi ya Ongezeko la Thamani. Sheria hii imerekebisha mara saba kupitia Sheria Mbalimbali na kwa sasa marekebisho yanapendekezwa kufanyika kwa kufuta Kifungu cha 6(2) na kuweka kifungu kingine kwa lengo la kumpatia Waziri mamlaka ya kutoa msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa taarifa katika Gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Spika, msamaha huo utahusu uagizaji nje wa malighafi kwa vyandarua vya kudumu muda mrefu na bidhaa na huduma zinazogharamiwa na miradi ya Serikali, pamoja mikopo maalum na uagizaji nje wa bidhaa na huduma zitazotumika katika majanga ya asili.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo haya na kwa mara nyingine tena, naomba Bunge lako Tukufu liujadili Muswada huu wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 6) wa Mwaka 2019 (*the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.6) Act, 2019*) na kuupitisha katika hatua ya Kusomwa kwa Mara ya Pili na ya Tatu na hatimaye marekebisho yanayopendekezwa yawe sehemu ya Sheria za Nchi.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. (*Makofi*)

WAZIRI WA MADINI: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(*Hoja ilitolewa iamuliwe*)

THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA

No. 5

30th August,

BILL SUPPLEMENT

o the Gazette of the United Republic of Tanzania No. 5 Vol. 100 dated 30th August, 2019
Printed by the Government Printer, Dodoma by Order of Government

THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO.6) ACT,2019

ARRANGEMENT OF SECTIONS

Section *Title*

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

1. Short title.
2. Amendment of certain written laws.

PART II
AMENDMENT OF THE ENERGY AND WATER UTILITIES
REGULATORY AUTHORITY ACT,
(CAP. 414)

3. Construction.
4. Amendment of section 9.
5. Amendment of section 40.
6. Addition of section 42A.
7. Amendment of section 48.
8. Amendment of section 49.

PART III
AMENDMENT OF FERRIES ACT,
(CAP. 173)

9. Construction.

10. Amendment of section 1.
11. Amendment of section 2.
12. Amendment of section 3.
13. Addition of sections 3A and 3B.
14. Repeal and replacement of section 5.
15. Repeal of sections 6, 7, and 8.
16. Repeal and replacement of section 9.
17. Amendment of section 11.
18. Repeal and replacement of section 12.
19. Repeal and replacement of section 13.

PART IV
AMENDMENT OF THE GAMING ACT,
(CAP. 41)

20. Construction.
21. Amendment of section 3.
22. Amendment of section 7.
23. Addition of section 9A.
24. Amendment of section 13.
25. Repeal and replacement of section 14.
26. Addition of section 18A.
27. Amendment of section 26.
28. Amendment of section 36.
29. Repeal and replacement of section 51.
30. Amendment of section 66.
31. Repeal and replacement of section 67.
32. Amendment of section 68.
33. Amendment of section 70.
34. Amendment of section 72.
35. Amendment of section 82A.
36. Addition of sections 86A and 86B.

PART V
AMENDMENT OF THE INTERPRETATION OF LAWS ACT,
(CAP. 1)

37. Construction.
38. Addition of section 54.

PART VI
AMENDMENT OF MERCHANT SHIPPING ACT,
(CAP. 165)

39. Construction.
40. General amendment.
41. Amendment of section 2.
42. Amendment of section 3.
43. Amendment of section 4.
44. Amendment of section 5.
45. Repeal of section 7.
46. Repeal of section 19.
47. General Amendment of sections.
48. Amendment of section 109.
49. Amendment of section 110.
50. Amendment of section 209.
51. General amendment of sections.
52. Amendment of section 226.
53. Amendment of section 247.
54. Amendment of section 293.
55. Amendment of section 300.
56. Amendment of section 301.
57. Amendment of section 305.
58. Amendment of section 306.
59. Amendment of section 393.
60. Amendment of section 394.
61. Amendment of section 402.
62. Amendment of section 423.

PART VII
AMENDMENT OF THE PENAL CODE,
(CAP. 16)

63. Construction.
64. General amendment.
65. Amendment of section 29.
66. Addition of section 162.

PART VIII
AMENDMENT OF THE PUBLIC SERVICE ACT,
(CAP. 298)

- 67. Construction.
- 68. Amendment of section 4.
- 69. Amendment of section 26.
- 70. Addition of section 27.

PART IX
AMENDMENT OF THE SOCIAL SECURITY (REGULATORY AUTHORITY)
ACT,
(CAP. 135)

- 71. Construction.
- 72. General amendments.
- 73. Repeal and replacement of section 1.
- 74. Amendment of section 3.
- 75. Amendment of Part II.
- 76. Repeal and replacement of section 4.
- 77. Repeal of sections 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12 and 13.
- 78. Amendment of section 17.
- 79. Amendment of section 21.
- 80. Repeal of section 22.
- 81. Amendment of section 24.
- 82. Amendment of section 26.
- 83. Amendment of section 28.
- 84. Amendment of section 32.
- 85. Repeal of Section 33.
- 86. Amendment of section 38.
- 87. Amendment of section 38A.
- 88. Amendment of section 39.
- 89. Amendment of section 40.
- 90. Amendment of section 41.
- 91. Repeal of section 43.
- 92. Amendment of section 44.
- 93. Repeal of sections 45 and 46.
- 94. Repeal of Part VIII.
- 95. Amendment of section 54.
- 96. Repeal of sections 57 and 58.
- 97. Addition of Part X.

98. Revocation of Schedule.

PART X
AMENDMENT OF THE VALUE ADDED TAX ACT,
(CAP. 148)

99. Construction.

100. Amendment of section 6.

NOTICE

This Bill to be submitted to the National Assembly is published for general information to the general public together with a statement of its objects and reasons.

Dodoma,
30th August, 2019
Cabinet

JOHN W. H. KIJAZI,
Secretary to the

A BILL
for

An Act to amend certain written laws.

ENACTED by Parliament of the United Republic of Tanzania.

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

Short title	1. This Act may be cited as the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.6) Act, 2019.
Amendment of certain written laws	2. The written laws specified in various Parts of this Act are amended in the manner specified in their respective Parts.

PART II
AMENDMENT OF THE ENERGY AND WATER UTILITIES
REGULATORY AUTHORITY ACT,
(CAP. 414)

Construction
Cap. 414	3. This Part shall be read as one with the Energy and Water Utilities Regulatory Authority Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

- Amendment of section 9
4. The principal Act is amended in section 9(1), by-
- (a) adding immediately after paragraph (a), a new paragraph (b) as follows:
 - “(b) Permanent Secretaries or their representatives from the sector Ministries;” and
 - (b) renaming paragraph (b) as paragraph (c).
- Amendment of section 40
5. The principal Act is amended in section 40 (1) by deleting the opening phrase and substituting for it the following:
- “(1) The Authority may, in consultation with the Minister and, where applicable, the sector Minister, make Rules in respect of- ”.
- Addition of section 42A
6. The principal Act is amended by adding immediately after section 42, a new section 42A as follows:
- “Comp **42A.**-(1) Notwithstanding the provisions of this Act relating to penalties, where a person admits in writing that he has committed an offence under this Act or any other sector legislation, the Director General or a person authorised by him in writing may, at any time prior to the commencement of the proceedings by a court of competent jurisdiction compound such offence and order such person to pay sum of money not exceeding one half of the amount of the fine to which such person would otherwise have been liable to pay if he had been convicted of such offence.
- (2) Where an offence is compounded in accordance with subsection (1) and proceedings are brought against the offender for the

same offence, it shall be a good defence for the offender to prove to the satisfaction of the court that the offence with which the offender is charged has been compounded under subsection (1).

(3) Where the person fails to comply with the compounding order issued under this section within the prescribed period, the Authority may in addition to the sum ordered, require the person to pay an interest at the rate prescribed in the regulations.

(4) Where the person fails to comply with subsection (3), the Authority may enforce the compounding order and interest accrued thereof in the same manner as a decree of a court.

(5) The Authority shall submit quarterly report of all compounded offences under this section to the Director of Public Prosecution.

(6) The forms and manner of compounding of offences shall be as prescribed in the regulations made under this Act."

Amendment
of section 48

7. The principal Act is amended in section 48 (1) by adding the words "and the sector Ministers" immediately after the word "Minister".

Amendment
of section 49

8. The principal Act is amended in section 49 by adding the words "and the sector Ministers" after the word "Minister" wherever it appears in subsection (2).

PART III
AMENDMENT OF FERRIES ACT,
(CAP. 173)

- Construction
n
Cap. 173
9. This Part shall be read as one with the Ferries Act hereinafter referred to as the "principal Act".
- Amendment
t of section
1
10. The principal Act is amended in section 1(2)-
- (a) in the definition of the term "public ferry", by deleting the word "of" appearing after the words "means" and substituting for it the article "a";
- (b) by inserting in the appropriate alphabetical order the following new definitions:
- Cap. 245
- "Agency" means Tanzania Electrical Mechanical and Electronics Services Agency established under the Executive Agencies Act;
- "ferry" includes a boat or ship other than boat or ship owned or operated by security forces, whether owned by the Government or private person, for conveyance of passengers or goods in a passage over any river, arm of the sea, lake or part of a lake from any place to which the public has access to any other place;
- "ship" means a floating vessel which is self-propelled and capable of carrying passengers or cargo and includes every description of vessel used in navigation;".
- Amendment
t of section
2
11. The principal Act is amended in section 2 by deleting subsection (3).
- Amendment
t of section
3
12. The principal Act is amended in section 3 by deleting the word "ferry" appearing between the words "any" and "as" and substituting for it the word "passage".

Addition of sections 3A and 3B

13. The principal Act is amended by adding immediately after section 3, the following new sections:

“Responsibility of Agency **3A.**-(1) The Agency shall be responsible for-

- (a) management and operation of Government owned ferries;
- (b) provision of ferry services;
- (c) management and control of public ferries; and
- (d) maintenance of safe and efficient ferry services.

(2) In exercising its responsibilities, the Agency shall have regards to the principles of safety, security and protection of environment as provided for under the Merchant Shipping Act.”

Cap. 165

Regulatory role of Corporation

3B.-(1) The Corporation shall regulate compliance of the Agency or such other person licenced to provide ferry services on matters relating to safety, security and prevention of pollution.

(2) In exercising its regulatory role under this Act, the Corporation shall comply with the provisions of the Merchant Shipping Act.”

Cap. 165

Repeal and replacement

14. The principal Act is amended by repealing section 5 and replacing for it the following:

Content of section 5

"Mandate to provide ferry services

5.-(1) The Agency shall have exclusive mandate to provide ferry services on a public ferry.
(2) Notwithstanding the provisions of subsection (1), the Agency may, upon consultation with the Corporation, license any person to provide ferry services on a public ferry.
(3) The Minister may make regulations for-
(a) issuance and management of licence;
(b) fees for issuance of licence; and
(c) any other matter that he considers necessary for better implementation of this section."

Repeal of sections 6, 7, and 8

15. The principal Act is amended by repealing sections 6, 7 and 8 respectively.

Repeal and replacement of section 9

16. The principal Act is amended by repealing section 9 and replacing for it the following:

"Complaints handling and court redress

9.-(1) A person aggrieved by the decision of the Agency under this Act may, within twenty one days from the date of the decision, lodge a written complaint to the Minister.
(2) The manner and procedure of handling complaints by the Minister shall be as prescribed in the regulations.
(3) Any person aggrieved by a decision of the Minister made or given pursuant to this Act may, within thirty days from the date on which the decision is given or

made, seek redress in the High Court."

Amendment of section 11

- 17.** The principal Act is amended in section 11, by-
- (a) deleting paragraphs (a), (c), (d), (e), (f), (g), (h) and (i) respectively;
 - (b) re-naming paragraph (b) as paragraph (a); and
 - (c) adding immediately after paragraph (a) as re-named, the following new paragraphs:
 - "(b) ferry services management and operations; and
 - (c) any other matters for which the Minister considers necessary for proper implementation of this Act."

Repeal and replacement of section 12

- 18.** The principal Act is amended by repealing section 12 and replacing for it the following:

"Prohibition of maintenance of ferry within prescribed distance of public ferry

12.-(1) A person shall not establish, maintain or operate a ferry within two miles upon either side of a public ferry or within such distance as the Minister may prescribe.

(2) A person shall not carry on any activities within the prescribed distance of a public ferry which are likely to interfere with ferry service operations or pollute public ferry environment.

(3) Any person who contravenes the provision of this section commits an offence and upon conviction shall be liable to a fine of not less than fifty thousand shillings but not exceeding five hundred thousand shillings or to imprisonment for a term not exceeding six months or to both."

- Repeal and replacement of section 13
- 19.** The principal Act is amended by repealing section 13 and replacing for it the following:
- “General penalty **13.** A person who contravenes any of the provisions of this Act for which no specific penalty is provided, commits an offence and on conviction shall be liable to a fine of not less than fifty thousand shillings but not exceeding one million shillings or to imprisonment for a term not exceeding twelve months or to both.”.

PART IV
AMENDMENT OF THE GAMING ACT,
(CAP. 41)

- Construction Cap. 41
- 20.** This Part shall be read as one with the Gaming Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.
- Amendment of section 3
- 21.** The principal Act is amended in section 3, by-
- (a) deleting the definition of the term “court” and substituting for it the following:
““court” means a court of competent jurisdiction;”;
 - (b) adding in the appropriate alphabetical order the following new definition:
“gaming management system” means a computerized record keeping system that includes all devices, hardware, software and networking links which form part of the system that record and manage gaming transactions;”.
- Amendment of section 7
- 22.** The principal Act is amended in section 7(2), by-
- (a) deleting the words “lotteries and” appearing in paragraph (c);
 - (b) adding immediately after paragraph (i)

- the following:
- “(j) handling and determining complaints arising from gaming activities involving licensees and players;” and
(c) renaming paragraph (j) as paragraph (k).
- Addition of section 9A **23.** The principal Act is amended by adding immediately after section 9 a new section 9A as follows:
“Power **9A.** The Board shall, for the purpose of implementing its functions, have powers to conduct inspection, auditing, seizure, forfeiture and destroying illegal gaming device or any other item related or connected directly or indirectly with gaming activities.”.
- Amendment of section 13 **24.** The principal Act is amended in section 13 by adding immediately after subsection (2) a new subsection (3) as follows:
“(3) A person shall not, unless with a licence duly issued by the Board, provide gaming consultancy.”.
- Repeal and replacement of section 14 **25.** The principal Act is amended by repealing section 14 and replacing for it the following:
“Certificate **14.** A person shall not, unless he is a holder of a certificate or, as the case may be, a licence issued pursuant to the provisions of this Act, manufacture, sell, lease or distribute any software or system, article, machine, instrument or device used for gaming activity.”.
- Addition of **26.** The principal Act is amended by adding

section 18A immediately after section 18, a new section 18A as follows:

“Perfor
manc
e
bond
18A. An operator of gaming activity
or business of a specified category
or type of licence other than casino
shall deposit with the Board a
performance bond in the nature,
manner and amount as may be
prescribed in the regulations.”

Amendment
of section 26

27. The principal Act is amended in section 26(1), by-
(a) adding immediately after paragraph (m),
the following:

- “(n) national lottery licence for conduct of
national lottery;
 - (o) lottery licence issued pursuant to
section 41 (3) to conduct business
lotteries;
 - (p) service provider licence to provide
services on gaming operations;
 - (q) gaming consultancy licence;
 - (r) virtual games licence;”;
- (b) renaming paragraph (n) as paragraph (s).

Amendment
of section 36

28. The principal Act is amended in section 36(6) by
inserting the word “unauthorized” between the
words “any” and “lottery” appearing in the opening
phrase.

Repeal and
replacemen
t of section
51

29. The principal Act is amended by repealing
section 51 and replacing for it the following:

“Authori
sation
of
promoti
on
of
other
gaming
product
s
51.-(1) The Board may, through the
issuance of a license, authorize the
promotion of gaming products
other than those specified or
contemplated under this Act, and
includes the manner in which the
gaming activities may be
conducted.

(2) The license issued under this

section shall be valid for a period of six months from the date of issue, and may, upon application by the license holder, be extended by the Board for a further period not exceeding twelve months in aggregate.

(3) The Board may make rules prescribing fees and levies that may be paid in respect of any gaming activities under this section.”.

Amendment
of section 66

- 30.** The principal Act is amended in section 66, by-
- (a) deleting the word “commercial” appearing in subsection (1) and substituting for it the word “acceptable”;
 - and
 - (b) deleting subsection (2) and substituting for it the following:
“(2) The financial statements of the Board relating to that financial year shall, not later than six months after the closure of every financial year, be audited by the Controller and Auditor-General.”.

Repeal and
replacemen
t of section
67

- 31.** The principal Act is amended by repealing section 67 and replacing for it the following:
“Perfor **67.** The Controller and Auditor-
mance General may conduct
audit performance audit on the Board in
accordance with the Public Audit
Cap. Act.”.
418

Amendment
of section 68

- 32.** The principal Act is amended in section 68(1) by deleting the word “September” and substituting for it the word “December”.

Amendment
of section 70

- 33.** The principal Act is amended in section 70:
(a) in subsection (1), by-

- (i) deleting the opening phrase and substituting for it the following:
“(1) A person above the age of eighteen years shall not permit or cause a person of the age below eighteen years to-”;
- (ii) deleting the words “area of a casino” appearing in paragraph (a) and substituting for them the word “premises”; and
- (b) by deleting subsection (2) and substituting for it the following:
“(2) Any person who contravenes any of the provisions of this section commits an offence and on conviction shall be liable to a fine of not less than one million shillings but not exceeding five million shillings or to imprisonment for a term not exceeding twelve months or to both.”.

Amendment
of section 72

- 34.** The principal Act is amended in section 72, by-
- (a) re-designating the contents of section 72 as section 72(1); and
 - (b) adding immediately after subsection (1) as re-designated, the following new subsection:
“(2) Any person who contravenes subsection (1), commits an offence and shall on conviction be liable to a fine of not less than one million shillings or to imprisonment for a term of not less than twelve months or to both.”.

Amendment
of section
82A

- 35.** The principal Act is amended in section 82A:
- (a) in subsection (3), by-
 - (i) inserting immediately after paragraph (b) the following new paragraph:
gaming machine or device placed in unauthorised premises by licensee;”
 - “(c)
 - (ii) renaming paragraph (c) as paragraph

(d); and
(b) adding immediately after subsection (3),
the following new subsection:

“(4) Monies found in the gaming device used in illegal operation pursuant to this section shall be seized by or forfeited to the Board.”.

Addition of sections 86A and 86B

36. The principal Act is amended by adding immediately after section 86, the following new subsections:

“Advertisements of gaming activities

86A.-(1) The Board shall regulate gaming advertisements in a manner provided in the regulations.
(2) Subject to subsection (1) the Board shall, in particular, have regard to the need to protect children and other vulnerable persons from being harmed or exploited by gaming activities.

Gaming management system

86B.-(1) A licensee shall maintain a gaming management system in the manner set out in the regulations or as may be specified by the Board.
(2) A licensee shall send gaming transactions of their gaming management systems and gaming devices in the manner specified by the Board.”.

PART V
AMENDMENT OF THE INTERPRETATION OF LAWS ACT,
(CAP. 1)

Construction Cap. 1

37. This Part shall be read as one with the Interpretation of Laws Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Addition of

38. The principal Act is amended in section 54, by-

section 54

(a) designating the contents of section 54 as contents of subsection (1); and

(b) adding immediately after subsection (1) as designated, the following:

“(2) Where any written law establishes a board and the board is not duly constituted, it shall be lawful for any prescribed operations requiring the decisions of the board to be performed by the Permanent Secretary of the Ministry responsible for the board until such time the board is duly constituted.

(3) Where a board under any written law has been dissolved, it shall be lawful for any operations requiring the decisions of the board to be performed by the Permanent Secretary of the Ministry responsible for the board until such time until when a new board is duly constituted.

(4) Where the tenure of board prescribed in any written law has come to an end, it shall be lawful for any operations requiring the decisions of the board to be performed by the Permanent Secretary of the Ministry responsible for the board until such time a new board is constituted.”.

PART VI
AMENDMENT OF MERCHANT SHIPPING ACT,
(CAP. 165)

Constructio
n
Cap. 165

39. This Part shall be read as one with the Merchant Shipping Act hereinafter referred to as the “principal Act.”

General
amendmen
t

40. The principal Act is amended generally by deleting the terms “Registrar of Ships”, “Registrar of Seafarers” and “Registrar of Wrecks” wherever they appear in the Act and substituting for them the term

“Registrar”.

Amendment
of section
2

- 41.** The principal Act is amended in section 2(1)-
- (a) by deleting the definitions of the term “Deputy Registrar”;
 - (b) by deleting the definitions of the terms, “Registrar of Seafarers” and “Registrar of Ships” respectively;
 - (c) in the definition of the term “Receiver of Wrecks” by deleting figure “7” and substituting for it figure “306”;
 - (d) by deleting the definitions of the term “ship” and substituting for it the following:
“ship” means a floating vessel which is self-propelled and capable of carrying passengers or cargo and includes every description of vessel used in navigation;”;
 - (e) by adding, in the definition of the term “vessel”, the word “ferry” immediately after the words “sailing vessel”; and
 - (f) by inserting in the appropriate alphabetical order the following new definition:

Cap. 415 “Registrar” means the Registrar appointed under section 31 of the Tanzania Shipping Agencies Act;”.

Amendment
of section
3

- 42.** The principal Act is amended in section 3-
- (a) in subsection (1), by-
 - (i) deleting a full stop appearing at the end of paragraph (b) and substituting for it a semi colon and the words “and”; and
 - (ii) adding immediately after paragraph (b) the following new paragraph-
 - “(c) ferries owned by a private person or under the control of and in the service of the Government.”
 - (b) in subsection (2), by-

- (i) deleting paragraph (d);
 - (ii) deleting a semi colon appearing at the end of paragraph (c) and substituting for it a full stop.
- Amendment of section 4 **43.** The principal Act is amended in section 4 by deleting the words "safety and security" wherever they appear in subsections (1) and (3) and substituting for them the words "safety, security and prevention of pollution".
- Amendment of section 5 **44.** The principal Act is amended in section 5 by deleting the words "marine safety and security" and substituting for them the words "maritime safety, security and prevention of pollution".
- Repeal of section 7 **45.** The principal Act is amended by repealing section 7.
- Repeal of section 19 **46.** The principal Act is amended by repealing section 19.
- General amendment of sections **47.** The principal Act is, unless stated otherwise, amended in sections 14(3) and (4), 189, 321 and 375(3) by deleting the word "Minister" and substituting for it the word "Registrar".
- Amendment of section 109 **48.** The principal Act is amended in section 109(1) by inserting in the appropriate alphabetical order the following new definition-
Cap. 253 " "Maritime Institute" means the Institute established under the Dar es Salaam Maritime Institute Act;".
- Amendment of section 110 **49.** The principal Act is amended in section 110 by-
(a) deleting subsection (2); and
(b) re-numbering subsections (3) and (4) as subsections (2) and (3) respectively.
- Amendment of section **50.** The principal Act is amended in section 209 by deleting subsections (1) and (2) and substituting for

209

them the following-

“(1) The Registrar shall take appropriate steps to advise the seafaring community and the public of any developing or existing situations which may adversely affect maritime safety, security and prevention of pollution.

(2) The Registrar shall communicate the following notices to the seafaring community-

(a) Merchant Shipping Notices;
and

(b) Notices to Mariners and Navigational Warnings.”

General
amendment
of sections

51. The principal Act is amended in sections 212, 213 and 217 by deleting the words “navigational aids” and substituting for them the words “aids to navigation” wherever they appear in those sections.

Amendment
of section
226

52. The principal Act is amended in section 226 (3) by deleting the words “Customs Officer” and substituting for them the words “Port Master”.

Amendment
of section
247

53. The principal Act is amended in section 247, by-
(a) deleting subsection (1) and substituting for it the following new subsections-

“(1) Where the owner or person making application for a survey of a ship required under this Act is dissatisfied by the outcome of the survey, the owner or person may serve a notice to the person issuing the certificate within twenty one days of the completion of the survey for the dispute to be referred to a single arbitrator appointed by agreement between the parties for settlement.

(2) Where there is no agreement between the parties to appoint an arbitrator under subsection (1), the

arbitrator may be appointed by the Minister.”; and
(b) renumbering subsections (2) and (3) as subsections (3) and (4) respectively.

Amendment of section 293 **54.** The principal Act is amended in section 293(3) by deleting the words “Minister or Registrar of ships” appearing in the second line and the word “Minister” appearing in the fourth and sixth line and substituting for them the word “registrar” respectively.

Amendment of section 300 **55.** The principal Act is amended in section 300(1) by deleting the words “Minister may, by order published in the *Gazette*,” and substituting for them the words “Registrar may”.

Amendment of section 301 **56.** The principal Act is amended in section 301(2) by deleting paragraph (c) and substituting for it the following-
“(c) a pleasure vessel when used for hire, reward or any commercial purpose;”

Amendment of section 305 **57.** The principal Act is amended in section 305(2) by deleting paragraph (c) and substituting for it the following-
“(c) a pleasure vessel when used for hire, reward or any commercial purpose;”.

Amendment of section 306 **58.** The principal Act is amended in section 306 by deleting the words “by notice in the *Gazette*”.

Amendment of section 393 **59.** The principal Act is amended in section 393-
(a) in subsection (1), by deleting the closing words and substituting for them the following:
“and, at the time it occurs, the ship was a Tanzanian ship or the ship or ship’s boat was in Tanzania waters, the Registrar shall cause a marine safety investigation into the casualty to be held by a person appointed the

Registrar, and that person shall have the powers conferred on an Inspector under section 383”.

(b) in subsection (2), by deleting the words “preliminary inquiry” and substituting for them the words “marine safety investigation”; and

(c) by adding immediately after subsection (2), the following new subsection:

“(3) For the purpose of this section “marine safety investigation” includes the collection of, and analysis of, evidence, the identification of causal factors and the making of safety recommendation into a marine casualty or marine incident conducted with the objective of preventing marine casualties and marine incidents.”.

Amendment of section 394

60. The principal Act is amended in section 394(3) by deleting the word “Board” appearing between the words “the” and “may cancel” and substituting for it the word “Registrar”.

Amendment of section 402

61. The principal Act is amended in section 402 by deleting the words “Registrar of Ships” wherever they appear in subsection (1) and substituting for them the word “Corporation”.

Amendment of section 423

62. The principal Act is amended in section 423 by deleting the word “Minister” wherever it appears in paragraph (c) and (e) and substituting for it the word “Registrar”.

PART VII
AMENDMENT OF THE PENAL CODE,
(CAP. 16)

Construction of Cap. 16

63. This Part shall be read as one with the Penal Code, hereinafter referred to as the “principal Act”.

General
amendment

- 64.** The principal Act is generally amended by-
- (a) deleting the phrase "one hundred" wherever it appears in the Act and substituting for it the phrase " fifty thousand".
 - (b) deleting the phrase "one thousand" wherever it appears in the Act and substituting for it the phrase " one hundred thousand".
 - (c) deleting the phrase "two thousand" wherever it appears in the Act and substituting for it the phrase" two hundred thousand".
 - (d) deleting the phrase "three thousand" wherever it appears in the Act and substituting for it the phrase" three hundred thousand".
 - (e) deleting the phrase "four thousand" wherever it appears in the Act and substituting for it the phrase" four hundred thousand".
 - (f) deleting the phrase "five thousand" wherever it appears in the Act and substituting for it the phrase" five hundred thousand".

Amendment
of section
29

- 65.** The principal Act is amended in section 29 by deleting the scale appearing under paragraph (d) and substituting for it the following:

Not exceeding Shs. 50,000/-	14 days
Exceeding Shs. 50,000/- but not exceeding Shs.100,000/=	2 months
Exceeding Shs. 100,000/- but not exceeding Shs.500,000/=	6 months
Exceeding Shs. 500,000/- but not exceeding 1,000,000/-	12 months
Exceeding shs. 1,000,000/-	24 months

- Addition of section 162
- 66.** The principal Act is amended by adding immediately after section 161 the following:
- “Indecent communication of photograph pictures
- 162.**-(1) A person shall not-
- (a) take photos, pictures or images of corpses, dead persons, victims of crimes or gruesome incidents without permission from a police officer or any other lawful authority; or
 - (b) intentionally and without authority, use any form of communication to share pictures or photos of corpses, dead persons, victims of crimes or gruesome incidents.
- (2) Any person who contravenes the provisions of this section commits an offence and on conviction is liable to a fine not less than one million or imprisonment of not less than one year or to both.”

PARTVIII
AMENDMENT OF THE PUBLIC SERVICE ACT,
(CAP. 298)

- Construction of section Cap. 298
- 67.** This Part shall be read as one with the Public Service Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.
- Amendment of section 4
- 68.** The principal Act is amended in section 4(3) by adding a new paragraph (e) as follows:
- “(e) be the highest authority in matters relating to labour mobility in the public service.”
- Amendment
- 69.** The principal Act is amended in section 26(2) by

t of section 26 inserting the words "Clerk of the National Assembly" between the words "Intelligence" and "the Controller and Auditor-General".

Addition of section 27 **70.** The principal Act is amended by adding immediately after section 26 the following new section:

"Exempti **27.** Notwithstanding any other on from condition to the contrary, the applicati Chief Secretary shall have power on of to exempt a public servant from certain any condition required for grant condition of pension or other terminal s benefit.".

PART IX
AMENDMENT OF THE SOCIAL SECURITY (REGULATORY AUTHORITY)
ACT,
(CAP. 135)

Constructioⁿ Cap. 135 **71.** This Part shall be read as one with the Social Security (Regulatory Authority) Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

General amendment^s **72.** The principal Act is, unless otherwise stated, amended generally by deleting-
(a) the word "Authority" wherever it appears in the Act and substituting for it the word "Ministry";
(b) the designation "Director General" wherever it appears in the Act and substituting for it the word "Ministry"; and
(c) the word "Board" wherever it appears in the Act and substituting for it the word "Ministry".

Repeal and replacement of section 1 **73.** The principal Act is amended by repealing section 1 and replacing for it the following:
"Short **1.** This Act may be cited as the title Social Security Act.".

- Amendment of section 3
- 74.** The principal Act is amended in section 3, by-
- (a) deleting the definition of the term "Act" and substituting for it the following:
" "Act" means the Social Security Act;" ;
 - (b) deleting the definition of the terms "Authority", "Board", "Director General", "staff" and "Tribunal" respectively; and
 - (c) inserting in the appropriate alphabetical order the following new definition:
" "Ministry" means the Ministry for the time being responsible for Social Security matters;" .
- Amendment of Part II
- 75.** The principal Act is amended by deleting the heading to Part II and substituting for it the following:
"PART II
ADMINISTRATIVE MATTERS"
- Repeal and replacement of section 4
- 76.** The principal Act is amended by repealing section 4 and replacing for it the following new section:
- "Supervision of social security sector
- 4.** Notwithstanding any provision of any other written law, the power relating to supervision of social security sector that is subject of this Act is vested in the Ministry."
- Repeal of sections 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12 and 13
- 77.** The principal Act is amended by repealing sections 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12 and 13 and replacing for them the following.
- "Mandate of Ministry
- 5.**-(1) Subject to the provisions of this Act, the Ministry shall, in relation to the supervision of social security Sector-
- (a) supervise the performance of all schemes, managers and custodians;
 - (b) facilitate extension of social security coverage to non-covered areas

- including informal groups;
- (c) conduct inspection and examination with or without prior notice on managers, custodians or schemes, premises, equipment, machinery, records, books of accounts or any other document and transaction of the managers, custodians, administrators or a scheme;
- (d) where it deems fit, cause actuarial valuations to be carried out with respect to any of the schemes;
- (e) protect and safeguard the interests of members;
- (f) monitor and review regularly the performance of the social security sector;
- (g) handle disputes and complaints relating to social security services;
- (h) register all schemes, managers and custodians;
- (i) register and supervise administrators;
- (j) initiate studies, coordinate and implement reforms in the social security sector;
- (k) conduct programmes

for public awareness, sensitisation and tracing on social security;

- (l) appoint interim administrator of schemes, where necessary;
- (m) issue directions in the form of notices, letters, orders or circulars; and
- (n) do such other things to ensure efficiency in the management of social security sector.

(2) In order to facilitate efficient and effective operation of the social security sector and execution of the mandates of the Ministry, the Minister may, by notice in the *Gazette*, issue guidelines to which all schemes shall abide."

Amendment of section 17

78. The principal Act is amended in section 17(1) by deleting the words "in such form as the Board may determine and shall enter therein such particulars as the Board may specify".

Amendment of section 21

79. The principal Act is amended in section 21(2) by deleting the words "subject to the approval of the Board".

Repeal of section 22

80. The principal Act is amended by repealing section 22.

Amendment of section 24

81. The principal Act is amended in section 24 by deleting subsection (4).

Amendment of section 26

82. The principal Act is amended in section 26-
(a) in subsection (5) by inserting the word "Bank" immediately before the word "report"

(b) deleting subsection (6).

Amendment of section 28

- 83.** The principal Act is amended in section 28 by-
- (a) deleting the words “,in consultation with the Authority,” appearing in subsection (5); and
 - (b) deleting the words “the Authority should not recommend their disqualification” and substituting for them the words “they should not be disqualified” appearing in subsection (6);
 - (c) inserting the words “to the appointing authority the” between the words “recommend” and “disqualification” appearing in subsection (8).

Amendment of section 32

- 84.** The principal Act is amended in section 32(b) by deleting the words “and GEPF retirement benefits funds”.

Repeal of section 33

- 85.** The principal Act is amended by repealing section 33.

Amendment of section 38

- 86.** The principal Act is amended in section 38(1) by deleting the words “in consultation with the Authority”.

Amendment of section 38A

- 87.** The principal Act is amended in section 38A by-
- (a) deleting the words “LAPF Pensions Fund Act, the National Health Insurance Fund Act, the National Social Security Fund Act, the PPF Pensions Fund Act, the Public Service Pensions Fund Act and the GEPF Retirement Benefits Fund Act” appearing in subsection (1) and substituting for it the words “Public Social Security Fund Act, the Workers Compensation Act and the National Social Security Fund Act.”; and
 - (b) deleting the words “Director-General” appearing in subsection (2)(c) and substituting for them the words

“Representative from the Ministry.”.

- Amendment of section 39 **88.** The principal Act is amended in section 39(1) by deleting the words “of the Authority to be appointed by Director General” and substituting for them the words “who shall be appointed by the Minister.”.
- Amendment of section 40 **89.** The principal Act is amended in section 40, by
 (a) deleting the words “The Bank direct the Authority to” appearing in subsection (2)” and substituting for them the words “The Minister may”; and
 (b) deleting the word “Authority” wherever it appears in subsection (4) and substituting for it the word “Minister”.
- Amendment of section 41 **90.** The principal Act is amended in section 41 by deleting the words “the Authority may, with the approval of the Board” appearing in subsection (1) and substituting the them the words “the Minister may”
- Repeal of section 43 **91.** The principal Act is amended by repealing section 43.
- Amendment of section 44 **92.** The principal Act is amended in section 44, by-
 (a) deleting the words “within thirty days of receipt of the decision” appearing in subsection (1); and
 (b) deleting subsection (3) and substituting for it the following:
 “(3) Subject to subsection (1), a dispute between a member or beneficiary and a scheme, a scheme and a scheme or a member and a manager shall be referred to the Minister.”.
- Repeal of sections 45 and 46 **93.** The principal Act is amended by repealing sections 45 and 46.
- Repeal of **94.** The principal Act is amended by repealing the

- Part VIII whole of Part VIII.
- Amendment of section 54 **95.** The principal Act is amended in section 54(2), by-
(a) deleting paragraphs (d) and (e); and
(b) renaming paragraphs (f) to (m) as paragraphs (d) to (k) respectively.
- Repeal of sections 57 and 58 **96.** The principal Act is amended by repealing sections 57 and 58.
- Addition of Part X **97.** The principal Act is amended by adding immediately after section 59 the following new Part:

"PART X
SAVINGS AND PROVISIONS

- Effective date **60.** For the purpose of this Part, "effective date" means the date of coming into operation of this Part.
- Savings **61.** Notwithstanding the repeal of various sections occasioning the dis-establishment of the Social Security Regulatory Authority-
(a) all appointments and directions made, issued or given by the Social Security Regulatory Authority under the provisions of the Social Security (Regulatory Authority) Act shall continue to be valid unless they are revoked, cancelled or otherwise cease by reason of effluxion of time; and
(b) unless the context otherwise requires, any reference in any written

law or such other statutory instrument to-

- (i) Social Security (Regulatory Authority) Act shall be construed as a reference to the Social Security Act; and
- (ii) Social Security Regulatory Authority shall be construed as a reference to the Ministry, save for the National Health Insurance Fund which shall be construed as reference to the Ministry responsible for health matters.

Existing contracts

62. Subject to the provisions of this Act, all deeds, bonds, agreements, instruments and working arrangements subsisting immediately before the effective date, affecting any of the property transferred, shall be of full force and effect against or in favour of the Ministry and enforceable as fully and effectually as if the Ministry has been named therein or had been a party thereto instead of the Authority.

Pending disciplinary proceedings

63. Where immediately before the effective date any disciplinary proceedings have been initiated against any employee of the Authority and such proceedings are

still pending before the Authority or in the course of being heard or investigated by the Authority or had been heard or investigated by the Authority and no order or decision had been rendered thereon or any such employee or an officer has been interdicted or suspended, the Minister shall-

(a) in the case of disciplinary proceedings, carry on and complete the hearing, investigation and make an order or render a decision, as the case may be; and

(b) in the case of interdiction or suspension, deal with such employee or officer in such manner as it deems appropriate, having regard to the offence against him, including the institution and completion of disciplinary proceedings and the making of any order or the rendering of a decision as the case may be, as if those disciplinary proceedings had been commenced by the Ministry to which the employee or an officer would be employed.

Vesting
of assets
and
liabilities

64. All assets and liabilities which were, immediately before the effective date, under the Authority shall be vested in the Ministry.

Rights
and
obligations

65. Powers, rights, privileges, duties or obligations which, immediately before the effective date were exercisable by the Authority shall, as from that date, be vested in the Ministry.

Pending
legal
proceedings

66.-(1) Any legal proceedings pending before any court or other tribunal which were instituted immediately before the effective date and to which the Authority is a party may, in so far as they relate to any property, right, liability or obligation vested or deemed to have been vested in the Authority by this Act shall, after the effective date, be deemed to have been instituted by or against the Ministry.
(2) All pending complaints and claims lodged to the Authority against the schemes shall be presumed to be complaints lodged to the Ministry.

Provision
regarding
employees
Cap.
298

67. The provisions of the Public Service Act shall apply in relation to matters relating to employees of the Authority."

Revocation
of Schedule

98. The principal Act is amended by revoking the Schedule.

PART X
AMENDMENT OF THE VALUE ADDED TAX ACT,
(CAP. 148)

Construction
n
Cap. 148

99. This Part shall be read as one with the Value Added Tax Act, hereinafter referred to as the

"principal Act".

Amendment
of section
6

100. The principal Act is amended in section 6 by deleting subsection (2) and substituting for it the following:

"(2) Notwithstanding the provisions of subsection (1), the Minister may, by order published in the *Gazette*, grant value added tax exemption on:

(a) importation of raw materials to be used solely in the manufacture of long-lasting mosquito nets by local manufacturer having a performance agreement with the Government of the United Republic;

(b) importation by a government entity or supply to a government entity of goods or services to be used solely for implementation of a project funded by-

(i) the Government;

(ii) concessional loan, non-concessional loan or grant through an agreement between the Government of the United Republic of Tanzania and another government, donor or lender of concessional loan or non-concessional loan; or

(iii) a grant agreement duly approved by the Minister in accordance with the provisions of the Government Loans, Grants and Guarantees Act entered between local

Cap.134

government authority and
a donor:

Provided that, such agreement
provide for value added tax
exemption on such goods or
service; or

(c) importation or supply of goods
or services for the relief of
natural calamity or disaster.”

OBJECTS AND REASONS

This Bill proposes to amend Nine laws namely: the Energy and Water Utilities Regulatory Authority Act, (Cap. 414), the Ferries Act, (Cap. 173), the Gaming Act, (Cap. 41), the Interpretation of Laws Act, (Cap. 1), the Merchant Shipping Act, (Cap. 165), the Penal Code, (Cap. 16), the Public Service Act, (Cap. 298), the Social Security (Regulatory Authority) Act, (Cap. 135) and the Value Added Tax Act, (Cap.148).

Part II of the Bill proposes amendment to the Energy and Water Utilities Regulatory Authority Act, Cap. 414, Section 9 is amended to introduce in the Nomination Committee Permanent Secretaries of Sector Ministries. The objective is to ensure that all sector ministries are represented in the nomination process of the Board members. Sections 40, 48 and 49 are amended severally to accommodate Sector Ministers' involvement in various mandates already vested in the Minister responsible for the Authority. The objective of the amendment is to enhance oversight role of Sector Ministers on matters which are regulated by the Authority. Section 42A of the Act is added to provide a mechanism for compounding offences. This mechanism is intended to avoid protracted prosecutions in order to save both time and costs.

Part III of the Bill proposes amendment to the Ferries Act, Cap. 173 whereby section 1 is proposed to be amended with a view to align the interpretation of some terms as used in other sector legislation. Section 2 of the Act is amended to enhance the regulatory framework for ferries with the objective of ensuring the safety and security of persons and properties, and generally the protection of marine environment. The Act is further amended by vesting powers to the Tanzania Shipping Agency (TASAC) to regulate ferries in the manner set out under the Tanzania Shipping Agencies Act. The Act further proposes amendment to sections 5, 9, 11 and 12 and repeal of sections 5, 6, 7 and 8 with a view to providing seamless operation and regulation of Government owned ferries under the Ferries Act, Tanzania Shipping Agencies Act and other related laws.

Part IV of the Bill proposes amendment to the Gaming Act, Cap. 41. Section 3 is amended in order to improve definitions of various terminologies used in the Act in order to widen their scope of meaning or coverage and cure ambiguity as to their interpretation. A new terminology is also introduced for better understanding of the new provisions introduced in the Act.

Section 7 of the Act is amended to empower the Board to handle complaints arising from gaming activities. A new section 9A is introduced to give the Board powers to conduct inspections, seizure, forfeiture etc. of illegal gaming devices with the object to enable the Board to implement its functions more effectively.

Section 13 of the Act is amended in order to restrict the operation of gaming consultancy except with a valid license. Section 18A is proposed to be introduced in order to provide for the requirement for deposit of performance bond as a prerequisite for licensing/certification of an operator of gaming activity. The objective of the amendment is to provide security in case of default by gaming operators. Section 26 which deals with the types of gaming licenses and certificates is amended to identify and accommodate different types of licenses based on the various kinds of gaming activities provided for under the Act.

Section 67 is amended to make provisions for better reporting of gaming activities and performance audit by the Controller and Auditor General. The objective of the amendment is to ensure accountability in gaming activities. The Act is also amended in section 70 with a view to make better regulation and impounding of gaming machines and devices associated with offences under the Act.

The Act is further amended by introducing Gaming Management System with the objective of making efficient and effective means of issuance and management of licenses under the Act. New sections 86A is proposed to be added to the Act in order to empower the Board to regulate all advertisements relating to gaming activities.

Part V of the Bill proposes to amend the Interpretation of Laws Act, Cap 1. The proposed amendment intends to add

provisions to section 54 so as to empower Permanent Secretaries of the respective ministries to proceed conducting the businesses of the boards in case there is a vacuum in circumstances where the board is not constituted, dissolved or its tenure has come to an end. The purpose of this amendment is to ensure seamless operation of Government during transitional period of a board.

Part VI of the Bill proposes amendment to the Merchant Shipping Act, Cap. 165. Section 3 which relate to the application of the Act is amended with the objective of making the Act apply to government and private owned ferries when used for commercial services including the carriage of paying passengers.

Section 4 of the Act is proposed to be amended to broaden the scope and responsibilities of the Authority to cover not only maritime safety and security but also prevention of pollution from ships, which is in line with the functions of a maritime authority. Section 209 is amended to widen the duties and functions of the maritime authority by including prevention of pollution from ships. Also to add Merchant Shipping Notices in the content of that section in order to indicate that Merchant Shipping Notices shall be issued by the Registrar of Ships. Sections 14, 189, 293, 300, 321 and 375 are generally amended by transferring certain mandates of the Minister to the Registrar. The objective of the amendment is to enable the implementation of the day to day functions of the Registrar.

Sections 212, 213 and 217 are proposed to be amended to make use of the most appropriate and commonly used terminology of "aids to navigation" instead of "navigational aids". Section 247 on the other hand is amended to provide clarity to the subsection and remove its limitation of application to sections 297 and 298. Section 305 is also amended to remove misconception regarding the application of the Regulations to pleasure vessels.

Part VII of the Bill proposes to make amendments in the Penal Code, Cap.16. The proposed amendments intend to update the scale of fines provided under section 29 of the Act. Also to update old fines in its various sections which do not correlate with the current trend of living. Section 156A is proposed

to be added with a view to provide for punishment to persons who use or share indigent communication of pictures of dead persons, victims of crimes and gruesome incidents to disturb or attempts to disturb the peace, or infringe the right of privacy of any person with no intent of legitimate communication.

Part VIII proposes to amend the Public Service Act, Cap. 298. Section 4 is amended to empower the Chief Secretary, as the highest authority on labour mobility in the public service to facilitate labour mobility of public servants for effective service in the Public Service. Section 26 is amended to include the Clerk of the National Assembly on the list of public servants who receive special pension. The Public Service Social Security Act of 2018 recognizes the Clerk of the National Assembly as one of the special beneficiaries but such recognition which ought to have been covered under the Public Service Act, was missing in that Act.

Part IX proposes to amend the Social Security (Regulatory Authority) Act, Cap. 135. The amendments are generally aimed at transferring the supervisory responsibility of social security sector to the Ministry responsible for social security. The current institutional framework under the Social Security (Regulatory Authority) Act is proposed to be repealed and be replaced by the Ministry responsible for social security.

The Act thus, proposes amendments that delete the terms "Authority" and "Director General" and instead substituting for them the word "Ministry". The short title under section 1 is also amended to remove the aspect of a regulatory Authority. Some terms and expressions in section 2 are proposed to be revised in order to adapt the new supervision mandate of the social security sector.

Section 4 that establishes the Social Security Regulatory Authority is proposed to be repealed in order to disestablish the Authority and confer the Ministry responsible for social security with powers to supervise the social security sector. The Bill proposes to repeal sections 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12 and 13 which establish the Board and its responsibilities and provide for matters relating to staff of the Authority. The Bill also proposes to amend

sections 22, 26, 40 and 54 by removing all the references to the "Authority and replace it with the reference to "Ministry".

The Bill further proposes to amend section 44, among other things, by removing the time frame required for lodging of complaint by a member or beneficiary. The objective of the amendment is to afford the member or beneficiary the right to claim at any time, the right is otherwise denied upon the lapse of the specified time frame. Section 57 and 58 are proposed to be repealed as they are no longer applicable in the proposed new supervisory system of the sector. The Bill further proposes to repeal Part Eight of the Act that provides for financial provisions. The Bill proposes to add a new Part Ten that sets out saving provisions. The objective of the amendments is to cater for smooth transition of the proposed institutional re-arrangements.

Part X propose amendments to the Value Added Tax Act, Cap.148 by deleting subsection (2) of section 6. The amendment intend to enable the Minister to grant value added tax exemption on raw materials used to manufacture long lasting mosquito nets by a notice in the *Gazette*.

MADHUMUNI NA SABABU

Muswada huu unapendekeza marekebisho katika Sheria Tisa zifuatazo Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji, (Sura ya 414), Sheria ya Vivuko, (Sura ya 173), Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, (Sura ya 41), Sheria ya Tafsiri ya Sheria, (Sura ya 1), Sheria ya Usafirishaji Majini, (Sura ya 165), Sheria ya Kanuni za Adhabu, (Sura ya 16), Sheria ya Utumishi wa Umma, (Sura ya 298), Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Hifadhi ya Jamii, (Sura 135) na Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, (Sura ya 148).

Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji, Sura 414 kifungu cha 9 kinapendezwa kufanyiwa marekebisho kwa lengo la kuwawezesha Makatibu Wakuu kuwa mjumbe wa Kamati ya Uteuzi (*Nomination Committee*). Lengo ni kuhakikisha Wizara zote zinazosimamia sekta zinazodhibitiwa zinawakilishwa kwenye mchakato wa uteuzi wa wajumbe wa Bodi. Vifungu vya 40, 48 na 49 vinarekebishwa ili kuruhusu ushirikishwaji wa Mawaziri wa sekta katika maeneo mbalimbali yanayosimamiwa na Waziri mwenye dhamana na Mamlaka. Dhumuni la marekebisho haya ni kuboresha ushiriki wa Mawaziri wa Sekta kwenye masuala ya usimamizi ambayo Mamlaka inadhibiti. Kifungu cha 42A cha Sheria kinaongezwa ili kuweka mfumo wa kufililisha makosa, jambo ambalo litaepusha mchakato mrefu wa mashtaka na hivyo kuokoa gharama na muda na pia kupunguza mlundikano wa kesi.

Sehemu ya Tatu ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Vivuko, Sura ya 173 ambapo kifungu cha 1 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuoanisha tafsiri ya misamiati katika Sheria hii na misamiati inayotumika kwenye sheria za kisekta. Kifungu cha 2 cha Sheria kinarekebishwa kwa lengo la kuweka utaratibu wa udhibiti juu wa vivuko vya Serikali ili kuimarisha ulinzi na usalama wa watu na mali zao, pamoja na kulinda mazingira ya bahari/majini (*marine*). Vilevile Sheria hii inapendekezwa kurekebishwa ili kulipa Shirika la Uwakala wa Meli

mamlaka ya kuthibiti vivuko kwa namna iliyoainishwa chini ya Sheria ya Wakala wa Meli Tanzania. Sheria hii pia inapendekeza kurekebisha kifungu cha 5, 9, 11 na 12 na kufuta kifungu cha 5, 6, 7, na 8 kwa lengo la kuweka mfumo bora wa utendaji na udhibiti wa vivuko vinavyomilikiwa na Serikali chini ya Sheria za Vivuko, Sheria ya Wakala wa Meli na sheria nyingine.

Sehemu ya Nne ya Muswada inapendekeza marekebisho ya Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, Sura ya 41, ambapo kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa kuboresha maana ya misamiati mbalimbali iliyotafsiriwa kwenye Sheria ili misamiati hiyo iweze kukidhi matumizi yake kwa upana uliokusudiwa na kuepusha utata wowote wa kimantiki. Tafsiri mpya zinapendekezwa kuongezwa pia ili kuvipa maana stahiki ya vifungu vipya vilivyoongezwa kwenye Sheria.

Kifungu cha 7 cha Sheria kinarekebishwa ili kuipa Bodi mamlaka ya kushughulikia malalamiko yanayotokana na michezo ya kubahatisha. Kifungu kipya cha 9A kinaongezwa ili kuipa Bodi mamlaka ya kufanya ukaguzi, ukamataji, ufilisi na kuchua hatua zingine juu ya vifaa vya michezo ya kubahatisha visivyokidhi masharti ya Sheria. Lengo ni kuiwezesha Bodi kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

Kifungu cha 13 cha Sheria kinarekebishwa kwa lengo la kudhibiti utoaji wa ushauri wa kitaalam katika michezo ya kubahatisha bila kuwa na leseni. Kifungu cha 18A kinapendekezwa kuongezwa ili kuweka sharti la dhamana kama kigezo cha msingi cha kupata leseni ya uendeshaji wa mchezo wa kubahatisha. Dhumuni la marekebisho ni kuweka dhamana dhidi ya waendeshaji wa michezo ya kubahatisha wanaoshindwa kufanya ipasavyo.

Kifungu cha 26 kinachohusu aina za leseni za michezo ya kubahatisha na vyeti kinapendekeza kurekebisha ili kutambua na kujumuisha aina mbalimbali za leseni kwa michezo mbalimbali ya kubahatisha iliyoainishwa kwenye Sheria.

Kifungu cha 67 kinarekebishwa ili kuweka utaratibu mzuri wa utoaji taarifa kwa waendeshaji wa michezo ya kubahatisha na ukaguzi wa hesabu utakaofanywa na Mdhibiti na Mkaguzi

Mkuu wa Hesabu za Serikali. Lengo la marekebisho haya ni kuhakikisha uwajibikaji kwenye masuala ya michezo ya kubahatisha. Sheria pia inapendekeza kurekebisha katika kifungu cha 70 kwa lengo la kuboresha usimamizi na namna ya kushughulikia mashine na vifaa vya michezo ya kubahatisha vilivyohusishwa na makosa chini ya Sheria.

Sheria inarekebisha pia kwa kuanzisha mfumo wa menejimenti wa michezo ya kubahatisha (*gaming management system*), kwa lengo la kufanya utoaji wa leseni na usimamizi wake chini ya Sheria uwe madhubuti na wenye tija. Kifungu kipyaa cha 86A kinapendekezwa kuongezwa katika Sheria hii ili kuiwezesha Bodi kudhibiti matangazo yanayohusiana na michezo ya kubahatisha.

Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1 ili kuongeza masharti katika kifungu cha 54 ili kuwapa mamlaka Makatibu Wakuu wa Wizara husika kuendelea kusimamia shughuli za Bodi ambazo hazijaanza shughuli zake, zimevunjwa na zile ambazo zimefikia ukomo wake. Dhumuni la marekebisho haya ni kuhakikisha utekelezaji bora wa majukumu ya Serikali unaendelea katika kipindi cha mpito cha bodi.

Sehemu ya Sita ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Usafirishaji Majini, Sura ya 165. Kifungu cha 3 kinarekebisha ili kufafanua wigo wa matumizi ya Sheria kwa kujumuisha usimamizi wa Sheria kwa vivuko vinavyomilikiwa na Serikali. Lengo la marekebisho hayo ni kuifanya sheria itumike kwa vivuko vya Serikali na binafsi vitakapotumika kutoa huduma za kibiashara pamoja na kubeba abiria.

Kifungu cha 4 cha Sheria kinapendekezwa kurekebisha kwa lengo kupanua wigo wa uwajibikaji wa Mamlaka ili unaosababishwa ulinzi na usalama wa bahari, bali kuzuia uchafuzi unaosababishwa na meli jambo ambalo linaendana na majukumu ya mamlaka inayosimamia bahari. Kifungu cha 209 kinarekebisha ili kupanua wigo wa majukumu na kazi za mamlaka ya bahari ikiwemo kuzuia uchafuzi wa mazingira unaosababishwa na meli. Pia Notisi za Usafirishaji Majini (*Merchant*

Shipping Notices) zinaongezwa kwenye kifungu ili kuakisi uhalisia kwamba Notisi hizo zinatolewa na Msajili wa Meli.

Vifungu vya 212, 213 na 217 vinapendekeza kurekebisha ili kutumia misamiati sahihi inayotumika ya *“aids to navigation” badala ya “navigational aids”*. Aidha, kifungu cha 247 kinapendekezwa kurekebisha ili kuweka ubayana wa vifungu vyake vidogo na kuondoa ukomo wa matumizi katika vifungu vya 297 na 298. Kifungu cha 305 pia kinapendekeza kurekebisha kwa lengo la kuondoa utata kuhusiana na matumizi ya Kanuni kwa vyombo vya starehe.

Sehemu ya Saba ya Muswada huu inapendekeza kurekebisha Sheria ya Kanuni ya Adhabu, Sura ya 16. Marekebisho yanayopendekezwa yanakusudia kuongeza adhabu ya faini kwa makosa chini ya kifungu cha 29. Inakusudiwa pia kuondoa adhabu zilizopitwa na wakati ili kuendana na hali ya sasa. Kifungu cha 162A kinapendekezwa kuongezwa ili kutoa adhabu kwa watu wanaotumia au kusambaza picha za maiti, waathirika majanga na matukio ya kutisha yanayohatarisha amani au kuingilia utu wa mtu siyo kwa nia njema.

Sehemu ya Nane ya Muswada inapendekeza kurekebisha Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura ya 298. Kifungu cha 4 kinarekebisha ili kumuwezesha Katibu Mkuu Kiongozi kuwa mamlaka ya mwisho ya uhamisho wa watumishi wa umma. Lengo la marekebisho haya ni kuboresha namna ya uhamisho wa watumishi katika utumishi wa umma. Kifungu 26 kinapendekeza kurekebisha ili kumjumuisha Katibu wa Bunge kwenye orodha ya watumishi wa umma wanaopokea mafao maalum. Hii inatokana na kuwa Sheria ya Hifadhi ya Jamii katika Utumishi wa Umma, ya mwaka 2018 inamtambua Katibu wa Bunge kama miongoni mwa wanufaika wa mafao maalum lakini utambuzi huo haukuwa umefanyika katika Sheria ya Utumishi wa Umma.

Sehemu ya Tisa ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Hifadhi ya Jamii, (Sura ya 135). Kimsingi, mapendekezo haya yanalenga kuifuta Mamlaka ya Hifadhi ya Jamii na kuhamisha jukumu la usimamizi wa Sekta ya Hifadhi ya Jamii kwenda kwa Waziri

mwenye dhamana na hifadhi ya jamii. Aidha, muundo wa kitaasisi uliopo sasa kwenye Sheria ya Mamlaka ya Udhibiti wa Hifadhi ya Jamii, (Sura ya 135) unapendekezwa kufutwa na badala yake majukumu ya usimamizi wa Sekta ya Hifadhi ya Jamii kuhamishiwa kwa Wizara yenye dhamana na hifadhi ya jamii. Pia, eneo la usimamizi wa masuala ya fedha na uwekezaji wa mifuko litaendelea kuwa chini ya uangalizi wa Benki Kuu ya Tanzania kama ilivyo sasa.

Kwa muktadha huo, inapendekezwa kufanya marekebisho katika jina la Sheria ili kuondoa dhana ya udhibiti wa kitaasisi "Regulatory Authority" na badala yake jina la Sheria kuwa ni Sheria ya Hifadhi ya Jamii (the Social Security Act).

Baadhi ya misamiati na misemo katika kifungu cha 2 cha Sheria inarekebisha ili kuendana namfumo na utawala unaopendekezwa. Kifungu cha 4 kinachoanzisha mamlaka ya Udhibiti wa Hifadhi ya jamii kinapendekezwa kufutwa ili kuifuta mamlaka na kuipa Wizara yenye dhamana na hifadhi ya jamii mamlaka ya kusimamia sekta ya hifadhi ya jamii.

Muswada unapendekeza kufuta kifungu cha 5, 6, 7, 9 10, 11, 12 na 13 vinavyoanzisha Bodi na kuweka majukumu ya Bodi na masuala yanahusu watumishi wa mamalaka. Muswada pia unapendekeza kurekebisha vifungu vya 22, 26, 40 na 54 kwa kuondoa rejea zote za "mamlaka" na badala yake kuweka rejea ya "Wizara".

Muswada unapendekeza marekebisho ya kifungu cha 44, ambapo muda wa uwasilishaji malalamiko ya mnufaika wa fao unafutwa. Dhumuni la marekebisho ni kutoa haki na fursa kwa mnufaika kuwasilisha malalamiko muda wowote. Haki hiyo ingepotea ikiwa mnufaika huyo atawekewa ukomo wa muda wa kuwasilisha malalamiko yake.

Vifungu vya 57 na 58 vinapendekezwa kufutwa kwa kuwa havitumiki tena katika mfumo wa utawala unapendekezwa katika sekta. Muswada unapendekezwa kufuta Sehemu ya Nane inayohusu masuala ya fedha. Muswada unapendekeza kuongeza sehemu mpya ya kumi inayoweka masharti ya muda. Dhumuni la marekebisho ni kuweka utaratibu mzuri wa mpito

kufuatia mabadiliko ya kitaasisi.

Sehemu ya Kumi inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148 kwa kufuta kifungu cha 6(2).

Marekebisho hayo yanalenga kumpatia Waziri mamlaka ya kutoa msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani kwa taarifa katika Gazeti la Serikali. Msamaha huo utahusu uagizaji nje wa malighafi kwa vyandarua vya kudumu muda mrefu na bidhaa na huduma zinazogharimiwa na miradi ya Serikali, mikopo maalum na uagizaji nje wa bidhaa na huduma zitakazotumika katika majanga ya asili.

Dodoma,
27 Agosti, 2019

ADELARDUS L. KILANGI,
Mwanasheria Mkuu wa Serikali

**SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY THE HON. PROF. ADELARDUS L.
KILANGI, THE ATTORNEY GENERAL AT THE SECOND READING OF THE BILL ENTITLED
"THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO.6) ACT, 2019"**

(Made under S.O. 86(10))

A Bill entitled "The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6) Act, 2019 is amended as follows:

- A:** In Clause 6, by-
- (a) deleting the proposed subsection (2);
 - (b) deleting the word "prosecution" appearing in the proposed subsection (5) and substituting for it the word "prosecutions"; and
 - (c) renaming the proposed subsections (3) to (6) as subsections (2) to (5) respectively.
- B:** By deleting Clause 8 and substituting for it the following:
- "Amendment of section 49 **8.** The principal Act is amended in section 49 by deleting the words "by submitting a copy to Minister" and substituting for them the words "and submit a copy to sector Ministers".
- C:** In Clause 13, by-
- (a) deleting the marginal note and substituting for it the following:
"Responsibilities of Agency"; and
 - (b) deleting the word "regards" appearing in the proposed subsection (2) and substituting for it the word "regard".
- D:** In Clause 18, by-
- (a) deleting the words "activities within the prescribed distance of a public ferry which are" appearing in the proposed section 12(2) and substituting for them the words "activity within the prescribed distance of a public ferry which is"; and
 - (b) deleting the words "five hundred thousand shillings" appearing in the proposed subsection (3) and substituting for it the words "ten million shillings".
- E:** By inserting immediately after Clause 19 the following:
- "Repeal of section 15 **19A.** The principal Act is amended by repealing section 15."

- F:** In Clause 21(b) by adding immediately after the proposed definition of “gaming management system” the following definition:
“gaming regulatory monitoring system” means a computerized monitoring system that includes all devices, hardware, software and networking links of which form part of the system that collect gaming regulatory and revenue information from gaming devices, gaming management system or any other such system in facilitating gaming regulatory function, government revenue assurance and in any other manner set out in the regulations or as specified by the Board;”.
- G:** In Clause 23, by-
- (a) designating the contents of section 9A as 9A(1);
 - (b) deleting the words “auditing, seizure, forfeiture and destroying illegal” appearing in the proposed section 9A as designated and substituting for them the words “gaming audit, seizure, forfeiture and destroying of unfit”; and
 - (c) adding immediately after section 9A(1) as designated, the following:
 - “(2) The Board shall, prior to exercising its power to forfeit or destroy under subsection (1), issue a notice in writing of its intention to forfeit or destroy the unfit gaming device or any other item related or connected with gaming activities.
 - (3) Upon receipt of the notice referred to under subsection (2), the person served with the notice may, within seven days, provide the Board with reasons in writing as to why the unfit gaming device or any other item related or connected with gaming activities should not be forfeited or destroyed.
 - (4) Where the person fails to provide reasons under subsection (3) within the prescribed time or where the reasons provided are not satisfactory, the Board shall forfeit or destroy the unfit gaming device or any other item related or connected with gaming activities.”
- H:** In Clause 26, by-
- (a) deleting the marginal note and substituting for it the following:
“security bond”; and
 - (b) deleting the words “performance bond” appearing in the proposed section 18A and substituting for it the words “security bond”.

- I:** In Clause 29 by inserting the words “in consultation with the Minister” between the words “Board may” and “make” appearing in the proposed section 51(3).
- J:** In Clause 30 by deleting the word “acceptable” and substituting for it the word “accepted”.
- K:** In Clause 33(a)(i) by deleting the words “above the age of eighteen years” appearing in the proposed subsection (1).
- L:** By deleting Clause 32 and substituting for it the following:
 “Amendment of section 68 **32.** The principal Act is amended in section 68(1) by deleting the words “before 30th September” and substituting for it the words “after 31st December”.
- M:** In Clause 34 by inserting the words “but not exceeding twenty million shillings” between the words “shillings” and “or to imprisonment”.
- N:** In Clause 35(b) by inserting the words “and gaming system” between the words “device” and “used” appearing in the proposed subsection (4).
- O:** In Clause 36 by adding immediately after the word “devices” appearing in the proposed section 86B(2) the words “to the gaming regulatory management system”.
- P:** In Clause 38 by deleting paragraph (b) and substituting for it the following:
 “(b) adding immediately after subsection (1) as designated, the following:
 “(2) Where-
 (a) a written law establishes a board and the board is not duly constituted;
 (b) a board under any written law has been dissolved; or
 (c) the tenure of board prescribed in any written law has come to an end,
 it shall be lawful for any operations requiring the decisions of the board to be performed by the permanent secretary of the ministry responsible for the board until such time a board is constituted:
 Provided that the permanent secretary shall perform such functions for a period not exceeding twelve months.
 (3) Action or other legal proceeding shall not be instituted against the permanent secretary in respect of any action or omission by him done in good faith when exercising his functions under this Act.

(4) Subject to subsection (2), the Minister responsible shall, as soon as the board falls vacant and before the new board is appointed, inform in writing the permanent secretary to perform the functions of the board under this section."

Q: By deleting Clause 66 and substituting for it the following:

"Addition
of section
162

66. The principal Act is amended by adding immediately after section 161 the following:

"Indecent
communication
of photos,
videos, pictures
or images

162.-(1) A person shall not-
(a) save as provided for under subsection (2), take photos, pictures, videos or images of corpses, dead persons, victims of crimes or gruesome incidents; or

(b) intentionally and without authority, use any form of communication to share pictures, videos or photos of corpses, dead persons, victims of crimes or gruesome incidents.

(2) The provision of subsection (1) shall not apply to taking of photos, pictures, videos or images of corpses, dead persons, victims of crimes or gruesome incidents for the purposes of-

(a) criminal investigations;
(b) burial ceremonies, in the case of corpses and dead persons; or
(c) any other purposes as may be permitted by the police officer or other authorised officer.

(3) A person who contravenes the provisions of this section commits an offence and on conviction is liable to a fine of not less than one million shillings or to imprisonment for a term of not less than one year or to both."

- R:** In Clause 68 by deleting the proposed paragraph (e) and substituting for it the following:
“(e) notwithstanding any other written law to the contrary, be the highest authority in matters relating to labour mobility in the Service.”
- S:** In Clause 72 by-
(a) deleting the word “Ministry” appearing in paragraph (a) and substituting for it the word “Division”; and
(b) deleting the word “Ministry” appearing in paragraph (b) and substituting for it the word “Director”.
- T:** In Clause 74 by deleting the proposed definition of the term “Ministry” appearing in paragraph (c) and substituting for it the following:
““Director” means the Director responsible for social security within the Ministry for the time being responsible for social security matters; and
“Division” means the division responsible for social security within the Ministry for the time being responsible for social security matters;”.
- U:** In Clause 76 by deleting the word “Ministry” appearing in the proposed section 4 and substituting for it the word “Division”.
- V:** In Clause 77 by deleting the word “Ministry” wherever it appears in the proposed section 5 and substituting for it the word “Division”.
- W:** In Clause 87 by deleting the words “Representative from the Ministry” appearing in paragraph (b) and substituting for them the words “word “Director”.
- X:** In Clause 88 by deleting the word “Minster” and substituting for it the word “Minister”.
- Y:** By deleting Clause 89 and substituting for it the following:
“Amendmen
t of section
40 **89.** The principal Act is amended in section 40 by deleting the words “The Bank may direct the Authority to” appearing in subsection (2)” and substituting for them with the words “The Director may.”

Z: By deleting Clause 90 and substituting for it the following:

"Amendment
of section
41

90. The principal Act is amended in section 41, by-
(a) deleting the words "the Authority may, with the approval of the Board" appearing in subsection (1) and substituting the them the words "the Minister may"; and
(b) deleting the word "Authority" wherever it appears in subsections (2) and (4) and substituting for it the word "Minister". "

AA: In Clause 92, by-

(a) adding immediately after paragraph (a) the following:

"(b) deleting the words "within thirty days of receipt of the written application made under subsection (1)" appearing in subsection (1);

(b) renaming paragraph (b) as paragraph (c);

(c) adding immediately after paragraph (c) as renamed the following:

"(d) adding immediately after subsection (3) the following:

"(4) Every scheme shall establish an internal mechanism for handling members complaints before they are referred to the Division for review." "

BB: In Clause 97 by-

(a) deleting the word "and" appearing in the heading to the proposed Part X;

(b) deleting the word "Ministry" appearing in the proposed sections 61(b)(ii) and substituting for it the word "Division";

(c) deleting Clause 63; and

(d) deleting the proposed section 67 and substituting for it the following:

"Provision
regarding
employees

67.-(1) Employees or staff of the Authority who are necessary for the purposes of the Ministry, government institutions or departments shall, subject to laws and procedures governing public service, be transferred to public offices on such terms and conditions not less favourable than those applicable to them before the transfer.

(2) Every employee or staff of the Authority whose service is not transferred to a public office shall be paid terminal benefits in accordance with the applicable laws and regulations governing the terms and conditions of his service immediately before the termination.

(3) An employee or staff who is deemed to be employed or transferred to a public office shall continue to be a member of a statutory, voluntary pension or any other superannuation scheme in accordance with the laws and regulations governing the scheme."

CC In Clause 100 by adding a word "or" at the end of subsection (2)(a)(i).
:

Dodoma,
....., 2019

ALK
AG

SPIKA: Hoja imetolewa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali na imeungwa mkono. Tunakushukuru sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa Prof. Adelardus Kilangi. Sasa baada ya mtoa hoja, namwita Mwenyekiti wa Kamati ya Sheria Ndogo ambao ndio walichambua Muswada huu wa Serikali, Mheshimiwa Mtemi Andrew Chenge, tafadhali. (*Makofi*)

MHE. ANDREW J. CHENGE – MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA SHERIA NDOGO: Mheshimiwa Spika, tarehe 4 Septemba, 2019 wakati wa kikao cha pili cha Mkutano wa Kumi na Sita wa Bunge, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali (Na. 6) wa Mwaka 2019 (*the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.6) Bill 2019*) ulisomwa Mara ya Kwanza Bungeni, baada ya hapo, Mheshimia Spika aliagiza masharti ya kanuni ya 84 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo ya Januari 2016 na kupeleka Muswada huo kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo.

Mheshimiwa Spika, naomba kulijulisha Bunge lako Tukufu kuwa Kamati iliujadili Muswada huo kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni za Kudumu za Bunge hususan Sehemu ya Nane inayohusu masharti ya jumla kuhusiana na kutungwa sheria.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, naomba kuwasilisha maoni na ushauri wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 6) ya Mwaka 2019 (*the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.6) Bill, 2019*).

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza masharti ya Kanuni ya 84 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilikutana na Serikali katika ukumbi Na. 9 ulioko jengo la Utawala katika Ofisi za Bunge hapa Jijini Dodoma mnamo tarehe 5 Septemba, 2019 ili kupokea maelezo ya Serikali kuhusu Muswada husika. Katika kikao hicho, mtoa hoja Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali alijulisha Kamati kuwa

Muswada huu unakusudia kufanya marekebisho katika sheria tisa ili kuondoa upungufu ambao umebainika wakati wa utekelezaji wa sheria hizo kwa lengo la kuongeza ufanisi kwa taasisi zinazosimamia utekelezaji wa sheria hizo.

Mheshimiwa Spika, maelezo ya Serikali yalionesha kuwa Muswada wa Sheria wa Marekebisho Mbalimbali unapendekeza kufanya marekebisho katika sheria tisa kama ilivyoainishwa kwenye Muswada ulio mbele ya Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea maelezo hayo, Kamati ilizingatia masharti ya Kanuni ya 84 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kutuma mialiko na kutoa matangazo ya kuwaalika wadau mbalimbali wafike mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia Kamati katika uchambuzi wa Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, kwa mialiko hiyo, Asasi ya Kiraia ya Chama cha Wanasheria Wanawake Tanzania (*Tanzania Women Lawyers Association - TAWLA*) ilifika mbele ya Kamati na kutoa maoni yao. Napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru kwa dhati wadau hao kwa ushirikiano wao na Bunge lako Tukufu ambao kwa nyakati tofauti waliwasilisha maoni yao kuisaidia Kamati kuboresha Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, baada ya kuzungumzia masuala ya awali katika utangulizi wa taarifa hii, napenda kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu maoni ya kamati ambayo yametokana na maelezo ya Serikali pamoja na uchambuzi wa Kamati katika sehemu na ibara mbalimbali za Muswada na ambayo kwa sehemu kubwa yamezingatiwa na Serikali. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kuhusu uchambuzi wa Muswada Kamati ilipitia na kufanya uchambuzi wa ibara zote 100 za Muswada na vifungu vyote vya sheria vinavyopendekezwa kurekebishwa. Wakati wa majadiliano na Serikali, Kamati ilipendekeza marekebisho katika baadhi ya sehemu za Muswada (*parts*) ambayo kwa ujumla yamekubaliwa na

Serikali kama inavyoonyeshwa kwenye jedwali la marekebisho ya Serikali ambalo litagawiwa kwa Waheshimiwa Wabunge. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya kanuni ya 84 fasili ya (3) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilimshauri ipasavyo mtoa hoja. Naomba kutoa taarifa kuwa ushauri huo kama nilivyosema, utawasilishwa katika jedwali la marekebisho.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini jumla ya ibara tisa na imetoa mapendekezo ya kiuandishi ambayo ni maeneo tisa ambayo yalikuwa na dosari mbalimbali. Ibara hizo ni Ibara ya 6, 8, 12, 13, 18, 26, 30, 66 na 88 na imetoa mapendekezo yake ambayo yote yamekubaliwa na Serikali.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya marekebisho ya msingi pamoja na kubaini dosari za kiuandishi, pia Kamati ilibaini baadhi ya Ibara za Muswada kuwa na dosari zinazohitaji marekebisho ya msingi ili kuwezesha sheria hizi kuleta mantiki iliyokusudiwa na kurahisisha utekelezaji wake kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji Sura ya 414 kama ifuatavyo:-

(i) Kufuta Kifungu kipyacha cha 6(2) kinachoanzishwa na Ibara ya 6 ya Muswada, ambacho kinatoa nafasi kwa mkosaji kufikishwa Mahakamani wakati kosa lake limeshafifilishwa (*compounded*). Lengo la mapendekezo haya ni kuweka wajibu kwa Mamlaka kutompeleka mkosaji Mahakamani pale ambapo kosa lake limeshafifilishwa. Aidha, msingi wa mapendekezo haya unazingatia ukweli kwamba, dhana ya kufililisha *to compound* makosa ni makubaliano kati ya mtuhumiwa na chombo chenye mamlaka, ambapo mtuhumiwa anakiri kwa maandishi kufanya kosa au makosa husika na kukubali kulipa kiasi cha fedha alichotakiwa kulipa kwa makubaliano ya kutofikishwa Mahakamani.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Vivuko, (Sura ya 173) kama ifuatavyo:-

(i) Kurekebisha kwa kuongeza adhabu inayopendekezwa katika Ibara ya 18 inayofuta na kuandika upya kifungu kipya cha 12 (3) kinachoweka adhabu ya faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na isiyozidi shilingi laki tano au kifungo kisichozidi miezi sita. Msingi wa mapendekezo ya Kamati ni kuzingatia ukweli kwamba zipo shughuli kama vile ulipuaji wa baruti zinazoweza kusababisha madhara makubwa katika eneo linatumiwa na vivuko.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Michezo ya Kubahatisha (Sura ya 41) kama ifuatavyo:-

(i) Kurekebisha Ibara ya 23 inayoanzisha Kifungu kipya cha 9(A), kwa kuweka utaratibu wa kisheria (*Due process*) utakaoitaka Bodi ya Michezo ya Kubahatisha kuzingatia wakati wa kufanya upekuzi, kukamata na kutaifisha mashine zinazotumika kucheza michezo ya kubahatisha bila ya kukiuka haki za wachezeshaji wa michezo hiyo. Lengo la mapendekezo haya ni kuondoa uwezekano wa matumizi mabaya ya mamlaka yanayoweza kusababisha usumbufu mkubwa kwa wachezeshaji wa mashine za michezo ya kubahatisha na pia kuhakikisha misingi ya haki inafuatwa na kuzingatiwa.

(ii) Kufanya marekebisho ya Ibara ya 26 ya Muswada inayohusiana na dhana ya *performance bond*, ili kuweka neno lenye maana inayokusudiwa na kifungu husika.

(iii) Marekebisho yafanyike katika Kifungu cha 51 (3) kinachopendekezwa chini ya Ibara ya 29 kiboreshwe kwa kuongeza maneno '*in consultation with the minister*' katikati ya neno *may* na *make*. Msingi wa mapendekezo ya Kamati ni kuhakikisha Waziri mwenye dhamana anahusishwa katika mchakato wa ukusanyaji ada na ushuru.

(iv) Ibara ya 32 ya Muswada kwa kufuta neno *Septemba* na badala yake kuweka neno *after 31st December*. Lengo ni kuhakikisha marekebisho yanayopendekezwa yaendane na Sheria ya Ukaguzi wa Hesabu za Umma (*The Public Audit Act*).

(v) Kurekebisha Kifungu cha 33 kwa kufuta maneno *above the age of eighteen years* ili kosa la kuruhusu mtoto kuingia maeneo yanayochezeshwa michezo ya kubahatisha liweze kumhusu mtu yeyote pasipo kujali suala la umri.

(vi) Kurekebisha Ibara ya 34 inayopendekeza kurekebisha Kifungu cha 72 (2) kwa kuweka adhabu chini ya Kifungu hicho. Uchambuzi wa Kamati umebaini adhabu inayopendekezwa katika kifungu hiki imeweka kiwango cha chini tu cha adhabu ya faini, *shall on conviction be liable to a fine of not less than one million shillings* bila kuweka kiwango cha juu yaani ukomo. Kama ilivyo itakuwa sahihi kabisa kwa Mahakama kutoa adhabu yoyote zaidi ya shilingi milioni moja kwenye kosa hilo. Pendekezo hili lina lengo la kuzuia matumizi mabaya ya kifungu hiki.

(vii) Kufanya marekebisho katika Ibara ya 35 inayopendekeza kuanzisha Kifungu kidogo cha (4), kwa kuongeza maneno *and gaming system* katikati ya neno *device* na *used*. Lengo la mapendekezo haya ni kupanua wigo kwa Bodi Kutaifisha vifaa vya michezo ya kubahatisha visivyokidhi masharti ya sheria ambavyo vinapatikana katika aina mbalimbali za michezo ya kubahatisha.

(viii) Kufanya marekebisho katika Ibara ya 36 inayopendekeza kuanzisha Kifungu kipya cha 86 B(2) kwa kukiandika upya, kwa kuwa kinakosa baadhi ya maneno hivyo kutoleta maana iliyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza marekebisho katika Ibara ya 38 ya Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1 ya sheria za nchi inayorekebisha Kifungu cha 54 kama ifuatavyo:-

(i) Kuweka utaratibu wa kisheria ili majukumu yaliyoainishwa katika vifungu vidogo vya (2), (3) na (4) yatekelezwe na Katibu Mkuu baada ya kuidhinishwa na Waziri. Msingi wa pendekezo ya kumhusisha Waziri kutoa idhini ya kwa Katibu Mkuu wa Wizara husika kutekeleza majukumu ya Bodi ya Wakurugenzi ambayo bado haijateuliwa, unatokana na ukweli kwamba Waziri ndiye mwenye dhamana ya kisera na msimamizi wa majukumu ya Wizara na vyombo vyote vilivyochini yake.

(ii) Sheria iweke ukomo wa muda wa utekelezaji wa majukumu hayo. Lengo la pendekezo la Kamati ni kuhakikisha kuwa hakuna ucheleweshaji wa uundwaji wa Bodi za Wakurugenzi kwa kuzingatia sheria za nchi.

(iii) Kuweka Kifungu kinachoweka kinga kwa Katibu Mkuu wa Wizara kwa maamuzi aliyoyatoa kwa nia njema wakati wa utekelezaji wa majukumu ya Bodi. Lengo ni kumlinda Katibu Mkuu kwa maamuzi aliyoyafanya kwa nia njema.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza marekebisho katika Ibara ya 66 ya Sheria ya Kanuni za Adhabu (Sura ya 16) inayoanzisha Kifungu kipya cha 162(1) kuhusu makosa ya kusambaza picha za watu waliofariki au waathirika wa matukio mbalimbali kama vile ya uhalifu, ajali au matukio ya kutisha. Mapendekezo ya Kamati katika Ibara hii ni katika maeneo yafuatayo:-

(i) Kufanya marekebisho katika aya ya (a) kwa kuongeza picha za video na kuweka dirisha (*proviso*) katika aya hiyo kwa madhumuni ya kuruhusu upigaji picha katika baadhi ya matukio kama vile, kwenye mazishi yaliyoruhusiwa na ndugu wa marehemu, upigaji picha kwa ajili ya kutoa taarifa kwa vyombo vya ulinzi na usalama au kwa ajili ya matumizi ya ushahidi wa kielektroniki.

Mheshimiwa Spika, lengo la mapendekezo ni kubainisha matukio ambayo yanaweza kuruhusiwa kupigwa

picha. Aidha ni kwa kuzingatia ukweli kwamba, maudhui ya Kifungu kinachopendekezwa yanaweza kuondoa uhuru wa watu binafsi pale panakuwa na matukio binafsi kama vile misiba, kuingilia uhuru wa kazi za kawaida za Wanahabari na Waandishi wa Habari pamoja na masuala ya matumizi ya picha kama ushahidi wa kielektroniki.

(ii) Kufanya marekebisho katika aya (b) kwa kuongeza kosa la usambazaji wa picha za video za matukio yanayotajwa katika Kifungu hiki na kuongeza maneno *without permission from a Police Officer or any other lawful authority* mwishoni mwa aya hii. Lengo la mapendekezo ya Kamati ni kuhakikisha kuwa Kifungu kinazungumzia aina zote za picha iwe ni kosa kuzisambaza kwa mujibu wa kifungu hiki.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza marekebisho kufanyika katika Sheria ya Mamlaka ya Udhibiti wa Hifadhi ya Jamii (Sura ya 135) kama ifuatavyo:-

(i) Kurekebisha Ibara ya 72 kwa kufuta neno *Ministry* na badala yake kuweka neno linalopendekezwa *respective authority*. Kamati inaona kuwa, mapendekezo ya muswada ya kuhamishia majukumu ya iliyokuwa ya Mamlaka ya Udhibiti na Usimamizi wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii kwenye Wizara inayohusika na Masuala ya Hifadhi ya Jamii hauko sahihi, kwani utaratibu wa mgawanyo wa majukumu ya Wizara yoyote ni kwa mujibu wa Hati Idhini ya Rais na si vinginevyo.

(ii) Kuhusu Ibara ya 76, Kamati inashauri kwamba sheria itamke kuwa masuala ya Sera na usimamizi wa Sekta ya Hifadhi ya Jamii yatakuwa chini ya Waziri mwenye dhamana na masuala ya Hifadhi ya Jamii. Msingi wa mapendekezo ya Kamati ni kuweka wazi namna ya kusimamia sera, uendeshaji na usimamizi wa sekta hifadhi ya jamii nchini.

(iii) Kufuta Ibara ya 77 na badala yake marekebisho yafanyike ili sheria itamke kuwa masuala ya sera

na usimamizi wa Sekta ya Hifadhi ya Jamii yatakuwa chini ya Waziri mwenye dhamana na masuala ya hifadhi ya jamii. Lengo ni kuweka wazi usimamizi wa masuala ya sera na sekta ya hifadhi ya jamii hapa nchini.

(iv) Sheria iweke ufafanuzi kuhusu namna itakavyoshughulikia watumishi wanaotoka katika mamlaka inayovunjwa (*Social Security Regulatory Authority*), kwa kuwa lbara ya 97 ya Muswada imeyaweka masuala ya watumishi hao kwa ujumla jumla tu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua nia njema ya Serikali kupitia mapendekezo ya Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kuhusu misamaha wa kodi hiyo kwa miradi inayotekelezwa na Serikali yenyewe au itakayotekelezwa na Serikali kwa fedha za Washirika wa Maendeleo inayohusisha mikataba ya misaada au mikataba ya mikopo itakayoingiwa baina ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mabenki au Taasisi za fedha za nje kwa mikopo ya masharti ya kibiashara au masharti nafuu.

Mheshimiwa Spika, hivi sasa, Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani inampa mamlaka Waziri wa Fedha ya kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani pale ambapo kuna mkataba baina ya Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Serikali ya nchi nyingine unaotoa msamaha wa kodi hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 6(2) cha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kinazuia kutoa msamaha wa kodi hiyo hata kwa miradi inayotekelezwa na Serikali yenyewe. Aidha, katazo hili linajumuisha pia miradi ya Serikali inayotekelezwa kwa fedha za mikopo ya masharti ya kibiashara na masharti nafuu kutoka katika mabenki na taasisi za fedha za nje. Zuo hili limeleta changamoto ya kukwamisha utekelezaji au ucheleweshaji wa utekelezaji wa miradi mingi ya Serikali kwenye sekta mbalimbali kama vile barabara, maji, ujenzi wa viwanja vya ndege na kadhalika.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa hatua hii, kwa vile itawezesha miradi mingi inayofadhiliwa kwa njia mbalimbali ikiwemo mikopo ya masharti ya kibiashara au masharti nafuu, kuweza kupata msamaha wa kodi na hivyo kuondoa vikwazo na ucheleweshaji wa utekelezaji wa miradi ya Serikali usio wa lazima. Hata hivyo, kwa kuwa pendekezo hili litanufaisha tu...

Mheshimiwa Spika, narudia, hata hivyo kwa kuwa pendekezo hili litanufaisha tu miradi itakayoanza kutekelezwa katika siku za usoni baada sheria hii kuanza kutumika, wasiwasi wa Kamati ni kwa miradi ambayo tayari imeshaanza kutekelezwa na ambayo kwa masharti ya mikataba yake inataka msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani utolewe na Serikali.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya jumla. Kamati ilibaini masuala mbalimbali ya jumla ambayo ni muhimu yakaboreshwe kwa lengo la kuleta ufanisi kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, Kamati imebaini kuwepo kwa mapungufu kadhaa katika udhibiti na usimamizi wa michezo ya kubahatisha nchini.

NA KWA KUWA, mapungufu hayo ya kiusimaizi kwa michezo ya kubahatisha kunaweza kuwa na madhara katika nguvu kazi ya vijana hapa nchini na shughuli nyingine endelevu kama vile kilimo.

HIVYO BASI, Kamati inashauri kuwa Serikali ikamilishe mchakato wa uundaji wa mfumo wa kielektroniki wa kudhibiti michezo ya kubahatisha ili kuongeza mapato ya Serikali na papo hapo kulinda vijana ambao ni nguvu kazi ya Taifa hili.

(b) Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, mara kwa mara Serikali imekuwa ikileta Bungeni mapendekezo ya kutoa misamaha ya kodi kwa baadhi ya miradi mbalimbali inayotekelezwa hapa nchini.

NA KWA KUWA, misamaha hiyo imesaidia kwa kiasi kikubwa kufanikisha miradi mbalimbali kutekelezeka kwa tija kubwa.

HIVYO BASI, Kamati inashauri kuwa ni vema Serikali ikaja na mapendekezo ya Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa namna au kwa njia itakayowezesha kukwamua miradi mbalimbali iliyoanza kutekelezwa ambayo kwa masharti ya mikataba yake inataka msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani utolewe na Serikali.

(c) Mheshimiwa Spika,

KWA KUWA, Serikali inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Kanuni za Adhabu (Sura ya 16) kwa kulifanya kuwa kosa la jinai tendo la kupiga picha na kusambaza katika jamii.

HIVYO BASI, Kamati inashauri kwamba pamoja na nia nzuri ya Serikali kuleta marekebisho haya, mamlaka zinazohusika zitoe elimu zaidi kwa umma kuhusu madhara ya usambazaji wa picha za kutisha za matukio mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, hitimisho. Kwa mara nyingine naomba nikushukuru sana wewe kwa kutoa kibali ili Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo iweze kuufanyia uchambuzi Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, naomba kumtambua na kumshukuru Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu, Mheshimiwa Jenista Mhagama; Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa Prof. Adelarudus Kilangi; Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango; Naibu Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Dkt. Ashatu Kijaji; Naibu Mawaziri wa Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano,

Mheshimiwa *Eng.* Atashasta Nditiye; na Mheshimiwa Elias Kwandikwa; Naibu Waziri wa Maji, Mheshimiwa Jumaa Aweso; pamoja na Watendaji wote wa Serikali na Watumishi wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushirikiano wao wa dhati waliouonesha mbele ya Kamati wakati wa uchambuzi wa Muswada huu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, aidha, Kamati inatambua na kumshukuru kila Waziri na Watendaji wote waliofika mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia Kamati kukamilisha kazi yake kwa ufanisi mkubwa na kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee kabisa naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Sheria Ndogo kwa weledi na umahiri wao waliouonesha wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye kutoa mapendekezo ya msingi ya kuuboresha. Naomba Majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge hususan Katibu wa Bunge Ndugu Stephen Kagaigai kwa uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati. Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndugu Athuman Hussein, Mkurugenzi Msaidizi Ndugu Gerald Magili, Mkurugenzi Msaidizi wa Kitengo cha Huduma za Kisheria Bungeni, Ndugu Leocardo Kapongwa, Mwanasheria wa Bunge Ndugu Prudence Rweyongeza na Mwanasheria Msaidizi wa Bunge, Ndugu Maria Mdulugu, Makatibu wa Kamati Ndugu Angela Shekifu, Ndugu Stanslaus Kagisa, Ndugu Mkuta Masoli pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndugu Paul Chima waliofanikisha kazi ya uchambuzi na uratibu wa shughuli za Kamati kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kukamilisha taarifa hii kwa wakati. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja hii. (*Makofi*)

**MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE
YA SHERIA NDOGO KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA
MAREKEBISHO YA SHERIA MBALIMBALI (NA.6) WA MWAKA
2019 (THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS)
(NO.6) BILL, 2019 KAMA YALIVYOWASILISHWA MEZANI**

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, tarehe 4 Septemba, 2019, wakati wa Kikao cha Pili cha Mkutano wa Kumi na Sita wa Bunge, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.6 wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.6) Bill, 2019*] ulisomwa mara ya kwanza Bungeni. Baada ya hapo, Mheshimiwa Spika alizingatia masharti ya Kanuni ya 84(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 na kuupeleka Muswada huo kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo. Naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa, Kamati iliujadili Muswada huo kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni za Kudumu za Bunge hususan Sehemu ya Nane inayohusu masharti ya Jumla kuhusiana na kutunga Sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha Maoni na Ushauri wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo Kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.6) wa Mwaka 2019(*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.6) Bill, 2019*, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza masharti ya Kanuni ya 84(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilikutana na Serikali katika **Ukumbi Na.9** uliopo Jengo la Utawala katika Ofisi za Bunge Dodoma, mnamo tarehe 5 Septemba, 2019 ili kupokea maelezo ya Serikali kuhusu Muswada husika. Katika kikao hicho, Mtoa Hoja alijulisha Kamati kuwa, Muswada huu

unakusudia kufanya marekebisho katika Sheria Tisa (9) ili kuondoa upungufu ambao umebainika wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo kwa lengo la kuongeza ufanisi kwa Taasisi zinazosimamia utekelezaji wa Sheria hizo.

Mheshimiwa Spika, Maelezo ya Serikali yalionesha kuwa, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 6) wa Mwaka 2019 unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Tisa (9) zifuatazo:

- i) Sheria ya Mamlaka ya Udhubiti wa Nishati na Huduma za Maji (Sura ya 414) (*The Energy and Water Utilities Regulatory Authority Act, (Cap. 414)*);
- ii) Sheria ya Vivuko (Sura ya 173) (*Ferries Act, (Cap. 173)*);
- iii) Sheria ya Michezo ya Kubahatisha (Sura ya 41) (*The Gaming Act, (Cap. 41)*);
- iv) Sheria ya Tafsiri ya Sheria (Sura ya 1) (*The Interpretation of Laws Act, (Cap. 1)*);
- v) Sheria ya Usafiri Majini (Sura ya 165) (*Merchant Shipping Act, (Cap. 165)*);
- vi) Sheria ya Kanuni za Adhabu (Sura ya 16) (*The Penal Code, (Cap. 16)*);
- vii) Sheria ya Utumishi wa Umma (Sura ya 298) (*The Public Service Act, (Cap. 298)*);
- viii) Sheria ya Mamlaka ya Udhubiti wa Hifadhi ya Jamii (Sura ya 135) (*The Social Security (Regulatory Authority) Act, (Cap. 135)*); na
- ix) Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani (Sura ya 148) (*The Value Added Tax Act, (Cap. 148)*).

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea maelezo hayo, Kamati ilizingatia masharti ya **Kanuni ya 84(2)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kutuma mialiko na kutoa matangazo ya kuwaalika wadau mbalimbali wafike mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia katika Uchambuzi wa Muswada huu.

Mheshimiwa Spika Kwa mialiko hiyo, Asasi ya kiraia ya Chama cha Wanasheria Wanawake Tanzania (*Tanzania Women Lawyers Association – TAWLA*) ilifika mbele ya Kamati na kutoa maoni yao. Napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru kwa dhati Wadau hao kwa ushirikiano wao na Bunge lako tukufu, ambao kwa nyakati tofauti, waliwasilisha maoni yao kuisaidia Kamati kuboresha Muswada huu.

2.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya kuzungumzia masuala ya awali katika utangulizi wa Taarifa hii, napenda kuwasilisha mbele ya Bunge lako tukufu maoni ya Kamati ambayo yametokana na maelezo ya Serikali pamoja uchambuzi wa Kamati katika Sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada na ambayo kwa sehemu kubwa yamezingatiwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

2.1 Maelezo ya Jumla kuhusu uchambuzi wa Muswada

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia na kufanya uchambuzi wa Ibara zote Mia Moja (100) na vifungu vyote vya Sheria vinavyopendekezwa kurekebishwa.

Mheshimiwa Spika, kwa maoni hayo, Kamati ilipendekeza marekebisho katika baadhi ya sehemu za Muswada huu, ambayo kwa ujumla yamepokelewa kama inavyoonekana katika Jedwali la Marekebisho lililowasiishwa na Serikali.

2.2 Maoni na Mapendekezo kwa kila Ibara

Mheshimiwa Spika, ili kulisaidia Bunge lako tukufu kupitia ibara kwa ibara na kufanya uamuzi bora wa Kibunge, Kamati ilifanya mapitio ya ibara zote Mia Moja (100) katika Sehemu Kumi za Muswada huu. Matokeo ya hatua hii kwenye ngazi ya Kamati ni pamoja na kubaini baadhi ya ibara za Muswada huu kuwa zinafaa kuboreshwa zaidi. Kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 84 (3) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilimshauri ipasavyo Mtoa hoja.

Naomba kutoa taarifa kuwa, ushauri huo umechangia kuwasilishwa kwa Jedwali la Marekebisho lililowasilishwa na Mtoa Hoja. Kwa ujumla mapendekezo ya Kamati ni kama ifuatavyo:-

2.2.1 Mapendekezo ya Marekebisho ya kiuandishi

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini jumla ya ibara Tisa (9) zenye dosari mbalimbali za kiuandishi, ambazo ni Ibara ya **6, 8, 12, 13, 18, 26, 30, 66** na **88** na kutoa mapendekezo yake ambayo yote yamekubaliwa na Serikali, kama yalivyoainishwa katika Jedwali la Marekebisho.

2.2.2 Mapendekezo ya Marekebisho ya Msingi

Mheshimiwa Spika, pamoja na kubaini dosari za kiuandishi, pia Kamati ilibaini baadhi ya ibara za Muswada kuwa na dosari zinazohitaji marekebisho ya msingi ili kuziwezesha Sheria hizi kuleta mantiki iliyokusudiwa na kurahisisha utekelezaji wake kama ifuatavyo:-

- a) **Mheshimiwa Spika**, Kamati inapendekeza marekebisho katika **Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji, (Sura ya 414)** kama ifuatavyo:-

- i) Kufuta Kifungu kipya cha **6(2)** kinachoanzishwa na **Ibara ya 6** ya Muswada, ambacho kinatoa nafasi kwa mkosaji kufikishwa mahakamani wakati kosa lake limeshafifilishwa. Lengo la mapendekezo haya ni kuweka wajibu kwa Mamlaka kutompeleka mkosaji mahakamani pale ambapo kosa lake limeshafifilishwa.

Aidha, msingi wa mapendekezo haya unazingatia ukweli kwamba, dhana ya kufililisha makosa ni makubaliano kati ya mtuhumiwa na chombo chenye mamlaka, ambapo mtuhumiwa anakiri kwa maandishi kufanya kosa au makosa husika na kukubali kulipa kiasi cha pesa alichotakiwa kulipa kwa makubaliano ya kutofikishwa mahakamani.

- b) **Mheshimiwa Spika**, Kamati inapendekeza marekebisho katika **Sheria ya Vivuko, (Sura ya 173)** kama ifuatavyo:-

- i) Kurekebisha kwa kuongeza adhabu inayopendekezwa katika **Ibara ya 18** inayofuta na kuandika upya kifungu kipya cha **12.-(3)** kinachoweka adhabu ya faini isiyopungua shilingi elfu hamsini na isiyozidi shilingi laki tano au kifungu kisichozidi miezi sita.

Msingi wa mapendekezo ya Kamati kufanya marekebisho ni kuzingatia ukweli kwamba zipo shughuli kama vile ulipuaji wa baruti zinazoweza kusababisha madhara makubwa katika eneo linatumiwa vivuko.

c) **Mheshimiwa Spika**, Kamati inapendekeza marekebisho katika **Sheria ya Michezo ya Kubahatisha (Sura ya 41)** kama ifuatavyo:

i) Kurekebisha **Ibara ya 23** inayoanzisha kifungu kipya cha **9A**, kwa kuweka utaratibu wa kisheria (*Due process*) kwa Bodi ya Michezo ya Kubahatisha wa jinsi ya kufanya upekuzi, kukamata na kutaifisha mashine zinazotumika kucheza michezo ya kubahatisha bila ya kufuata taratibu zilizowekwa na Bodi ya Michezo ya Kubahatisha.

Lengo la mapendekezo haya ni kuondoa uwezekano wa matumizi mabaya ya mamlaka yanayoweza kusababisha usumbufu mkubwa kwa wachezeshaji wa mashine za michezo ya kubahatisha, na pia kuhakikisha misingi ya haki inafuatwa.

ii) Kufanya marekebisho ya **Ibara ya 26** inayohusiana na "*Performance bond*", ili kuweka neno lenye maana inayokusudiwa na kifungu husika kinachopendekezwa.

iii) Marekebisho yafanyike katika **kifungu cha 51 (3)** kinachopendekezwa chini ya **Ibara ya 29** kiboreshwe kwa kuongeza maneno "*in consultation with the minister*" katikati ya neno "*may*" na "*make*". Msingi wa mapendekezo ya kamati ni kuhakikisha Waziri anashiriki katika mchakato wa ukusanyaji ada na ushuru.

iv) Ibara ya 32 kwa Kufuta neno "*September*" na badala yake kuweka neno "*after 31st December*". Lengo ni kuhakikisha marekebisho

yanayopendekezwa yaendane na Sheria ya Ukaguzi wa Hesabu za Umma (*Public Audit Act*).

- v) Kurekebisha **kifungu cha 33** kwa kufuta maneno "*above the age of eighteen years*" ili kosa la kuruhusu mtoto kuingia katika maeneo yanayochezwa michezo ya kubahatisha liweze kumhusu mtu yeyote pasipo kujali suala la umri.
- vi) Kurekebisha **Ibara ya 34** inayopendekeza kurekebisha **kifungu cha 72 (2)** kwa kuweka adhabu chini ya kifungu hicho. Uchambuzi wa Kamati umebaini adhabu inayopendekezwa katika kifungu hiki imeweka kiwango cha chini tu cha adhabu ya faini ("*shall on conviction be liable to a fine of not less than one million shillings*") bila kuweka kiwango cha juu/ mwisho.

Lengo la kuweka ukomo wa juu wa adhabu ni kuondoa uwezekano wa matumizi mabaya ya kifungu hiki (*abuse of discretion*).

- vii) Kufanya marekebisho katika **Ibara ya 35** inayopendekeza kuanzisha **kifungu kidogo cha (4)**, kwa kuongeza maneno "*and gaming system*" katikati ya neno **device** na **used**. Lengo la mapendekezo haya ni kupanua wigo kwa Bodi kutaifisha vifaa vya michezo ya kubahatisha visivyokidhi masharti ya Sheria ambavyo vinapatikana katika aina mbalimbali za michezo ya kubahatisha.
- viii) Kufanya marekebisho katika **Ibara ya 36** inayopendekeza kuanzisha kifungu

kipya cha **86B-(2)** kwa kukiandika upya, kwa kuwa kinakosa baadhi ya maneno hivyo kutoleta maana iliyokusudiwa.

d) **Mheshimiwa Spika**, Kamati inapendekeza marekebisho katika **Ibara ya 38 ya Sheria ya Tafsiri ya Sheria (Sura ya 1)** inayorekebisha **kifungu cha 54** kama ifuatavyo:-

i) Kuweka utaratibu wa kisheria ili majukumu yaliyoainishwa katika vifungu vidogo vya **(2)**, **(3)** na **(4)** yatekelezwe na Katibu Mkuu baada ya kuidhinishwa na Waziri.

Msingi wa pendekezo kumhusisha Waziri kutoa idhini ya kutekeleza majukumu ya Bodi ya Wakurugenzi ambayo bado haijateuliwa, unatokana na ukweli kwamba Waziri ndie mwenye dhamana ya Kisera na msimamizi wa majukumu ya Wizara na vyombo vyote vilivyo chini yake.

ii) Sheria iweke ukomo wa muda wa utekelezaji wa majukumu hayo. Lengo la pendekezo la Kamati ni kuhakikisha kuwa hakuna ucheleweshaji wa uundwaji wa Bodi kwa kuzingatia Sheria za nchi.

iii) Kuweka Kifungu kinachoweka kinga kwa Katibu Mkuu wa Wizara kwa maamuzi aliyoyatoa kwa nia njema wakati wa utekelezaji wa majukumu ya Bodi. Lengo ni Kumlinda Katibu Mkuu kwa maamuzi aliyoyafanya kwa nia njema.

e) **Mheshimiwa Spika**, Kamati inapendekeza marekebisho katika **Ibara ya 66 ya Sheria ya Kanuni za Adhabu (Sura ya 16)** inayoanzisha

Kifungu kipya cha 162.-(1) kuhusu makosa ya kusambaza picha za watu waliofariki au waathirika wa matukio mbalimbali ya uhalifu, ajali au matukio ya kutisha. Mapendekezo ya Kamati katika Ibara hii ni katika maeneo yafuatayo:-

- i) Kufanya marekebisho katika aya ya **(a)** kwa kuongeza picha za video na kuweka **proviso** katika aya hii kwa madhumuni ya kuruhusu upigaji picha katika baadhi ya matukio kama vile, kwenye mazishi yaliyoruhusiwa na ndugu wa marehemu, upigaji picha kwa ajili ya kutoa taarifa kwa vyombo vya ulinzi na usalama au kwa ajili ya matumizi ya ushahidi kielektroniki.

Lengo la mapendekezo ni kubainisha matukio ambayo yanaweza kuruhusiwa kupigwa picha. Aidha ni kwa kuzingatia ukweli kwamba, maudhui ya kifungu kinachopendekezwa yanaweza kuondoa uhuru wa watu binafsi pale panakuwa na matukio binafsi kama vile misiba, kuingilia uhuru wa kazi za kawaida za wanahabari pamoja na masuala ya matumizi ya picha kama ushahidi wa kielektroniki

- ii) Kufanya marekebisho katika **aya (b)** kwa kuongeza kosa la usambazaji wa picha za video za matukio yanayotajwa katika kifungu hiki na kuongeza maneno ***without permission from a police officer or any other lawful authority*** mwishoni mwa aya hii.

Lengo la mapendekezo ya Kamati ni, kuhakikisha kuwa kifungu kinazungumzia

aina zote za picha iwe ni kosa kuzisambaza kwa mujibu wa kifungu hiki.

f) **Mheshimiwa Spika**, Kamati inapendekeza marekebisho kufanyika katika **Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Hifadhi ya Jamii (Sura ya 135)** kama ifuatavyo:-

(v) Kurekebisha **Ibara ya 72** kwa kufuta neno "**ministry**" na badala yake kuweka neno "**respective authority**". Kamati inaona kuwa, Mapendekezo ya Muswada ya kuhamishia majukumu yaliyokuwa ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii kwenye Wizara inayohusika na Masuala ya Hifadhi ya Jamii hauko sahihi, kwani Utaratibu wa mgawanyo wa majukumu ya Wizara ni kwa mujibu wa Hati Idhini ya Rais na sio Sheria.

(vi) Kuhusu **Ibara ya 76**, Kamati inashauri kwamba Sheria itamke kuwa masuala ya Sera na Usimamizi wa Sekta ya Hifadhi ya Jamii yatakuwa chini ya Waziri mwenye dhamana na masuala ya Hifadhi ya Jamii. Msingi wa mapendekezo ya Kamati ni kuweka wazi namna ya kusimamia Sera, Uendeshaji na usimamizi wa sekta hifadhi ya jamii nchini.

(vii) Kufuta **Ibara ya 77** na badala yake marekebisho yafanyike ili Sheria itamke kuwa masuala ya Sera na Usimamizi wa Sekta ya Hifadhi ya Jamii yatakuwa chini ya Waziri mwenye dhamana na masuala ya Hifadhi ya Jamii. Lengo ni kuweka wazi usimamizi wa masuala ya Sera na sekta hifadhi ya jamii.

- (viii) Sheria iweke ufafanuzi kuhusu namna itakavyoshughulikia watumishi wanaotoka katika Mamlaka inayovunjwa (SSRA), kwa kuwa **Ibara ya 97** imeyaweka masuala ya watumishi hao kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua nia njema ya Serikali kupitia mapendekezo ya Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kuhusu msamaha wa kodi kwa baadhi ya miradi inayotekelezwa na Serikali yenyewe au inayotekelezwa na Serikali kwa fedha za Washirika wa maendeleo kupitia Mikataba iliyoingiwa kati ya Serikali yetu na benki au taasisi za fedha za nje kwa mikopo ya masharti ya kibiashara au masharti nafuu.

Hivi sasa, kifungu cha 6(2) cha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kinazuia kutoa msamaha wa kodi hiyo **hata kwa miradi inayotekelezwa na Serikali yenyewe**. Aidha, katazo hili linahusu pia miradi ya maendeleo inayotekelezwa na Serikali kwa fedha za mikopo ya masharti ya kibiashara na masharti nafuu kutoka katika benki na taasisi za fedha za nje. Zuo hili limeleta changamoto ya kukwamisha miradi mingi kwenye sekta mbalimbali kama vile barabara, maji, viwanja vya ndege n.k.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa hatua hii, kwa vile itawezesha miradi mingi ya maendeleo inayofadhiliwa kwa njia mbalimbali ikiwemo, mikopo yenye masharti ya kibiashara au masharti nafuu kuweza kupata msamaha wa kodi na kutekelezeka bila vikwazo. Kwa kuwa pendekezo hili litanufaisha miradi itakayoanza kutekelezwa baada sheria hii kuanza kutumika, wasiwasi wa Kamati ni kwa miradi ambayo imeshaanza kutekelezwa na ambayo kwa masharti ya mikataba yake inataka msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani utolewe.

2.2.3 Mapendekezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini masuala mbalimbali ya jumla ambayo ni muhimu yakaboreshwe kwa lengo la kuleta ufanisi wa kutosha kwenye sekta husika kama ifuatavyo:-

a) **Mheshimiwa Spika**,

Kwa kuwa, Kamati imebaini kuwepo kwa mapungufu kadhaa katika udhibiti na usimamizi wa michezo ya kubahatisha nchini, na kwa kuzingatia ukweli kwamba sekta hiyo inahusisha idadi kubwa ya watazania wengi hasa vijana ambao ni nguvu kazi ya Taifa,

Na kwa kuwa, mapungufu hayo ya kiusimaizi kwa michezo ya kubahatisha kunaweza kuwa na kuathiri katika nguvu kazi ya taifa na shughuli nyingine endelevu kama vile kilimo,

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa Serikali ikamilishe mchakato wa uundaji wa mfumo wa kielektroniki wa kudhibiti michezo ya kubahatisha ili kuongeza mapato na kulinda vijana ambao ni nguvu kazi ya Taifa.

b) **Mheshimiwa Spika**,

Kwa kuwa, mara kwa mara Serikali imekuwa ikileta Bungeni mapendekezo ya misamaha ya kodi kwa baadhi ya miradi mbalimbali inayotekelezwa hapa nchini

Na kwa kuwa, misamaha hiyo imesaidia kwa kiasi kikubwa kufanikisha miradi mbalimbali kutekelezeka kwa tija kubwa.

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa ni vema Serikali ije na marekebisho ya Sheria ya Kodi

ya Ongezeko la Thamani kwa lengo la kukwamua miradi mbalimbali iliyoanza kutekelezwa ambayo kwa masharti yake inataka msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani.

c) **Mheshimiwa Spika,**

Kwa kuwa, Serikali inapendekeza marekebisho katika **Sheria ya Kanuni za Adhabu (Sura ya 16)** kwa kuweka kosa la upigaji na usambazaji wa matukio ya ajali na yale yakutisha.

Na Kwa kuwa, inaonesha kwamba kumekuwepo na matukio mengi ya usambazaji wa picha za matukio mbalimbali ya aina hiyo yanayofanywa na wananchi kwa kutokujua madhara yake.

Hivyo basi, Kamati inashauri kwamba pamoja na nia nzuri ya Serikali kuleta marekebisho haya, mamlaka zinazohusika zitoe elimu zaidi kwa umma kuhusu madhara ya usambazaji wa picha za matukio mbalimbali.

3.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine naomba nikushukuru sana wewe kwa kutoa kibali ili Kamati ya Sheria Ndogo iweze kuufanyia kazi Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, naomba kumtambua na kumshukuru, Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu, Mhe. Jenesta Mhagama - Mb, Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mhe. Prof. Adelardus Kilangi, Waziri wa Fedha na Mipango, Mhe. Dr. Philip Mpango - Mb, Naibu Waziri wa Fedha na Mipango, Mhe. Ashatu Kijaji - Mb, Manaibu Waziri wa Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, Mhe. Eng. Atashasta Nditiye - Mb na

Mhe. Elias Kwandikwa - Mb, Naibu Waziri wa Maji,
Mhe. Juma Aweso - Mb, pamoja, na Watendaji wote
wa Serikali na watendaji wote wa Ofisi ya
Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushirikiano wao
wa dhati ulioiwezesha Kamati kukamilisha Uchambuzi
wa Muswada huu kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee kabisa
naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Sheria
Ndogo kwa weledi na umahiri wao waliouonesha
wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye
kutoa Mapendekezo ya msingi ya kuuboresha.
**Naomba Majina yao yaingizwe kwenye
Kumbukumbu rasmi za Bunge (Hansard).**

1. Mhe. Andrew John Chenge, Mb - **Mwenyekiti**
2. Mhe. William Mganga Ngeleja, Mb - **Makamu
Mwenyekiti**
3. Mhe. Aida Joseph Khenani, Mb
4. Mhe. Khamis Mtumwa Ali, Mb
5. Mhe. Rashid Ali Abdallah, Mb
6. Mhe. Mlinga Goodluck Asaph, Mb
7. Mhe. John John Mnyika, Mb
8. Mhe. Halima James Mdee, Mb
9. Mhe. Elibariki Emmanuel Kingu, Mb
10. Mhe. Ridhiwani Jakaya Kikwete, Mb
11. Mhe. Sabreena Hamza Sungura, Mb
12. Mhe. Sadifa Juma Khamis, Mb
13. Mhe. Anne Kilango Malecela, Mb
14. Mhe. Zainab Athman Katimba, Mb
15. Mhe. Salome Wycliffe Makamba, Mb
16. Mhe. Twahir Awesu Mohammed, Mb
17. Mhe. Taska Restituta Mbogo, Mb
18. Mhe. Mary Deo Muro, Mb
19. Mhe. Easther Lukago Midimu, Mb
20. Mhe. Catherine Nyakao Ruge, Mb
21. Mhe. January Yusuf Makamba, Mb

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge hususan Katibu wa Bunge **Ndg. Stephen Kagaigai** kwa Uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati. Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Gerald Magili, Mkurugenzi Msaidizi wa Kitengo cha Huduma za Kisheria Bungeni, Ndg. Leocardo Kapongwa, Mwanasheria wa Serikali Mkuu, Ndg. Prudens Rweyongeza, Mwanasheria Msaidizi wa Bunge, Ndg. Maria Mdulugu, Makatibu wa Kamati Ndg. Angela Shekifu, Ndg. Stanslaus Kagisa, Ndg. Mkuta Masoli, pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndg. Paul Chima waliofanikisha kazi ya Uchambuzi na uratibu wa shughuli za Kamati kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kukamilisha taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

Andrew J. Chenge, Mb

MWENYEKITI

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA SHERIA NDOGO

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Andrew Chenge, Mwenyekiti wa Kamati ya Sheria Ndogo kwa kutupitisha katika maoni ya Kamati yake kuhusiana na Muswada ulio mbele yetu ambao hoja imetolewa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali. *(Makofi)*

Sasa nimuite Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu Wizara ya Katiba na Sheria. Mheshimiwa Salome karibu. *(Makofi)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA (MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA): Mheshimiwa Spika, nakushukuru naomba niwasilishie maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu

Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 6 ya mwaka 2019 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments)(No.6) Act, of 2019*).

Mheshimiwa Spika, Sheria hii inawasilishwa chini ya Kanuni ya 86(6) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016. Muswada ulioletwa mbele ya Bunge lako tukufu, unapendekeza marekebisho katika Sheria Tisa. Sheria hizo ni Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji, Sura ya 414, Sheria ya Vivuko, Sura ya 173, Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, Sura ya 41, Sheria ya Tafsihi ya Sheria, Sura ya 1, Sheria ya Usafirishaji Majini, Sura ya 165, Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16, Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura ya 298, Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Hifadhi ya Jamii, Sura ya 135 na Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani itatoa maoni yake haya kama ambavyo imekuwa ikifanya mara zote kwa kutoa mapendekezo ya marekebisho yaliyotolewa na Serikali kwa lengo ya kuyaboresha ili kuwezesha Bunge lako tukufu kutunga sheria bora ambayo itatekelezeka na kurahisisha ufanisi kwa maslahi mapana ya Tanzania. (*Makoff*)

Mheshimiwa Spika, Marekebisho ya Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji (Sura ya 414), Sehemu ya pili ya Muswada ni marekebisho ya sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji. Kifungu cha 6 cha Muswada kinarekebisha sheria mama kwa kuongeza kifungu kipya cha 42A kinachohusu mfumo wa kufilisha makosa, kwa maelezo ya kwamba jambo hilo litaepusha mchakato mrefu wa mashitaka hivyo kuokoa gharama na muda na pia kupunguza mlundikano wa kesi.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 6 cha Muswada kinafanya marekebisho ya sheria mama kwa kuingiza kifungu kipya cha 42A(1) na kinampa mamlaka Mkurugenzi Mkuu wa *EWURA* kufanya maamuzi ya kufilisha kosa peke yake. Kwa namna ya kifungu hiki kilivyo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapendekeza kwamba Mkurugenzi Mkuu asifanye

maamuzi haya peke yake badala yake ashauriwe na Bodi ya EWURA ili kuepusha matumizi mabaya ya madaraka. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Kifungu kidogo cha 42A(ii) kinatoa mamlaka kwa Serikali kupeleka shauri lililofilishwa mahakamani. Kifungu hiki kinasema nanukuu; "*where an offence is compounded in accordance with subsection (1) and proceedings are brought against the offender for the same offence, it shall be a good defense for the offender to prove to the satisfaction of the Court, that the offence with which the offender is charged has been compounded under subsection (1)*". Kambi Rasmi ya Upinzani inaona utaratibu huu unaanzisha msingi mpya wa uandishi wa sheria kama siyo kupingana na utaratibu uliozoeleka wa uandishi wa sheria.

Mheshimiwa Spika, tunapendekeza kwamba, kifungu kipya cha 42A(2) kifutwe kwa sababu hakitoi haki na kwa sababu kinaleta utaratibu wa kushitakiwa mara mbili kwa kosa lilelile na hakina mantiki kisheria. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kifungu kidogo cha 42A(3) kinatoa mamlaka kwa Mkurugenzi Mkuu kuongeza riba kwa mtu aliyeshindwa kulipa kiwango kilichotakiwa kulipwa kama ilivyoelekezwa kwenye kifungu cha 42A(2) hapo juu. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona Serikali inataka kutumia njia hii kama moja ya chanzo cha kukusanya mapato badala ya kulea na kukuza sekta ya Biashara nchini. Kwa sababu mtu kushindwa kulipa faini aliyoikiri inaweza kusababishwa na mambo mengi ikiwemo kuzorota kwa biashara, hivyo Kambi Rasmi ya Upinzani ilitegemea Serikali kutoa mwanya kwa mdaiwa kuongezewa muda wa kulipa badala ya kumuongezea riba. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inakubaliana na kifungu cha 42A(4) kuwa mtu atakayeshindwa kulipa deni lililofilishwa apelekwe mahakamani lakini siyo aongezewe riba. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Marekebisho ya Sheria ya Vivuko, Sura Na. 173, Kifungu cha 18 cha Muswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 12 cha sheria ya vivuko, kwa kufuta kifungu hicho na kukiandika upya. Kifungu cha 12(A) kinazuia mtu kufanya shughuli yoyote ndani ya eneo la kivuko cha umma.

Mheshimiwa Spika, kifungu hiki cha 12(2) hakitaji shughuli hizo ni zipi hasa, hasa ukizingatia ukubwa na madhara ya shughuli zinazoweza kufanyika katika maeneo ya vivuko vya umma unatofautiana kwa kiasi kikubwa. Kwa mfano Mtu anayeogelea hawezi kuwa na madhara sawa na mtu anayevua kwa kutumia nyavu.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 12(3) kinatoa adhabu kwa mtu atakaye vunja kifungu kidogo cha 12(2) kuwa ni adhabu isiyopungua elfu hamsini na isiyozidi laki tano au adhabu ya kifungu kisichozidi miezi sita au vyote kwa pamoja.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 12(3) kinatoa adhabu hiyo ya mtu atakaye kwenda kinyume na kifungu cha 12(2), wakati huo huo kifungu hicho cha 12(2) hakitaji shughuli husika hivyo kuacha ukakasi katika kifungu hicho. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaishauri Serikali kuja na jedwali la orodha ya shughuli zinazozuliwa kufanywa na adhabu zake kwa sababu ziko shughuli ambazo madhara yake ni makubwa kulinganisha na makosa mengine katika eneo la feri kwa mujibu wa kifungu cha 12(2). *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Marekebisho ya Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, Sura ya 41, biashara ya michezo ya kubahatisha imejipatia umaarufu mkubwa katika miaka ya hivi karibuni hususani Ukanda wa Afrika ya Mashariki. Makundi mbalimbali ya vijana yamekuwa wakivutiwa sana na kujishughulisha na michezo hii. Katika Muswada huu wa mapendekezo ya sheria ya michezo ya kubahatisha yaani *“(Gaming Act Cap 41)”* kifungu cha 23 cha Muswada kilichoongeza kifungu kidogo cha 9A kinazungumzia mamlaka ya Bodi ya michezo ya kubahatisha yaani *(Gaming Board of Tanzania)*.

Mheshimiwa Spika, bodi hii imepewa mamlaka makubwa sana ambayo kimsingi ni mamlaka yanayoingilia Taasisi zingine za kiuchunguzi na za kutoa haki kama Polisi na Mahakama. Kifungu hiki kinasema kuwa, nitanukuu *“The Board shall, for the purpose of implementing its functions, have powers to inspect audit, seizure, forfeiture and destroying illegal gaming devices or any other item related or connected directly or indirectly with gaming activities.*

Mheshimiwa Spika, ni hatari sana kuzipa Bodi hizi mamlaka ya kutaifisha au kuharibu mali za watu. Jambo hili la kuzipa Bodi Mamlaka makubwa hivi ni hatari katika hatua nzima za utafutaji haki. Kila mtu ana haki ya kusikilizwa. Endapo Bodi ina mgogoro na mtuhumiwa basi ni wazi kuwa mtuhumiwa huyo atakosa nafasi ya kuitafuta haki yake.

Mheshimiwa Spika, sio tu katika Sheria hii ambapo tumeanza kuona Bodi zikipewa mamlaka haya makubwa hata katika Marekebisho ya Sheria ya Wasanii jambo hili lilijitokeza. Madhara yake ni kuwa wapo wengi watakao ingia katika migogoro ya kisheria na kukosa haki zao kwa kuwa tayari mali zao na utu wao utakuwa umedhalilishwa.

Mheshimiwa Spika, katika kifungu cha 29 cha Muswada kifungu cha 51(2) ambacho kinazungumzia masuala ya utoaji wa leseni katika biashara ya matangazo ya michezo ya kubahatisha. Kifungu hiki kinasema leseni itaweza kutumika kwa kipindi cha miezi sita kuanzia siku leseni inapotolewa.

Mheshimiwa Spika, matangazo ya biashara ni uwekezaji wa muda mrefu. Kitendo cha kuwataka wafanya biashara hao kukata leseni kwa gharama za kodi na tozo kila baada ya miezi sita ni muda mdogo sana kwa mwekezaji kuweza kufaidi uwekezaji alioufanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Michezo hii ya kubahatisha ni michezo ambayo inaweza kusababisha uraibu yaani *(addiction)* Kambi Rasmi ya Upinzani inaishauri Serikali kuweka bayana mikakati ya kudhibiti michezo hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Marekebisho ya Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura Na. 1 Kifungu cha 38 cha muswada kinachofanya marekebisho ya kifungu cha 54 kwa kukiandika upya, na kuwa kifungu kidogo cha 54(1). Pamoja na mabadiliko hayo, kifungu hiki cha 38 cha Muswada kinapendekeza kuongezwa vifungu vidogo vitatu (3) na hivyo kukifanya kifungu cha 54 kuwa na vifungu 54(1), 54(2), 54(3) na 54(4). Vifungu vyote vitatu vinalenga kumpatia madaraka Katibu Mkuu anayehusika na Bodi au Wizara kufanya maamuzi ambayo yangefanywa na Bodi husika ikitokea mazingira ya bodi iliyokuwepo imevunjwa.

Mheshimiwa Spika, bodi imemaliza muda wake kisheria na endapo bodi husika haijaundwa kwa mujibu wa sheria. Kambi Rasmi ya Upinzani inaona marekebisho ya kifungu hiki hayana tija kiutendaji kwa kuwapa Makatibu wakuu wenye dhamana na bodi husika au na Wizara ambazo bodi husika zipo kufanya maamuzi kwa niaba ya Bodi. Ikumbukwe kwamba, Bodi hizi zinaanzishwa na sheria mbalimbali na kupewa majukumu ya kufanya kwa mujibu wa sheria. Aidha Bodi hizi zimekuwa zikifanya kazi ikiwemo kusimamia utendaji wa Sekta husika na kufanya maamuzi ya Mashirika au Sekta binafsi.

Mheshimiwa Spika, watendaji katika sekta hizo wako chini ya makatibu wakuu ambao leo kwa mujibu wa marekebisho haya, sasa atakuwa na mamlaka ya kufanya maamuzi kwa niaba ya bodi. Sheria hii endapo itapita kama ilivyo bila kufanyiwa marekebisho, basi itakuwa ni miongoni mwa sheria mbaya kuwahi kutungwa na Bunge lako Tukufu, na jambo hili halitakuwa na afya Kwa ustawi wa Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, Mamlaka haya ambayo sheria inapendekeza kuwapatia Makatibu Wakuu, hayana kikomo na katika hali ya kawaida yanakwenda kuchukua nafasi za Bodi mbalimbali. Inashangaza kwanini hasa tunafikiria kuziondolea mamlaka bodi na kama dhamira ya serikali ni kudhibiti utendaji wa bodi, ni bora sasa kuletwe sheria ya kufuta bodi zote ili majukumu yafanywe na Serikali yenyewe, kuliko kuziweka bodi kama geresha.

Mheshimiwa Spika, Madhara mengine ya mabadiliko haya ni kwamba, sasa bodi hazitaundwa kwa sababu makatibu wakuu wapo na wanaweza kufanya maamuzi kwa niaba ya bodi, au ikitokea jambo ambalo bodi haijakubaliana nalo, basi Serikali itakuwa na njia moja tu, nayo ni kuvunja bodi husika ili katibu Mkuu afanye maamuzi kwa niaba ya bodi. Mabadiliko haya hayawezi kutusaidia kama Taifa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kuwa badala ya kumpatia mamlaka katibu Mkuu kufanya maamuzi kwa niaba ya Bodi husika, Sheria iweke kiwango cha muda wa miezi Mitatu ili kuundwa kwa bodi mpya, tangu bodi iliyokuwepo kumaliza muda wake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Ikiwa ni sheria mpya, kipindi cha miezi mitatu tangu kuanza kutumika kwa sheria husika inayoanzisha Bodi hiyo. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kwamba mamlaka ya Bodi mbalimbali yanapokwa na hivyo Serikali kupitia makatibu wakuu watafanya maamuzi yote na dhana ya bodi kusimamia Sekta husika haitakuwepo na hii itakuwa ni sawa na kuwa na utawala wa kiimra. Ni ushauri wetu kwamba, Serikali izingatie maoni na mapendekezo haya kwa kuweka sheria inayozitaka mamlaka za kuunda Bodi husika, kufanya hivyo ndani ya kipindi cha miezi mitatu ili bodi ziweze kutekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, Marekebisho ya Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura Na. 298 kifungu cha 68 cha mswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 4(3) cha Sheria ya Utumishi wa Umma kwa kuongeza kifungu kidogo cha 4(3)(e) kwa kile kinachosemwa kwenye maudhui na sababu za Muswada huu, kuwa ni kumuwezesha katibu Mkuu Kiongozi kuwa na mamlaka ya mwisho ya uhamisho wa watumishi wa umma.

Mheshimiwa Spika, kwa majukumu aliyonayo Katibu Mkuu Kiongozi, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kwamba, kumpatia jukumu la kuwa mamlaka ya mwisho ni kutetea

ukiritimba katika uhamisho wa wafanyakazi wa umma bila sababu za msingi. Tunashauri na kupendekeza mfumo uliokuwa unatumika hapo awali uendeleo ili dhana ya kugatua madaraka ionekane pia kwa vitendo. Jambo hili halina tija kwa Taifa isipokuwa kusababisha mlundikano wa majalada kwenye Ofisi ya Katibu Mkuu Kiongozi kwa mambo ambayo hata mamlaka za chini zingeweza kufanya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 70 cha Muswada kinafanya marekebisho sheria ya utumishi wa umma kwa kuingiza kifungu kipya cha 27 kinachompa mamlaka Katibu Mkuu Kiongozi kumsamehe mtumishi wa umma masharti yoyote yanayohusiana na malipo ya mafao ya kustaafu na mafao mengine baada ya ajira kukoma. Kifungu hiki kinakinzana na Sheria ya mifuko ya Hifadhi ya Jamii ambayo tulipitisha hapa mwaka jana 2018 pamoja na Kanuni zake ambazo zinampa Waziri mwenye dhamana mamlaka hayo.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

**MAONI YA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI, KUHUSU
MUSWADA WA SHERIA YA MAREKEBISHO YA SHERIA
MBALIMBALI NA.6 YA MWAKA 2019 (THE WRITTEN LAWS
(MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO.6) ACT, 2019) (Chini
ya Kanuni ya 86(6) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, toleo
la Januari, 2016) – KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI**

A. UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, Muswada ulioletwa mbele ya Bunge lako tukufu, unapendekeza marekebisho katika Sheria Tisa. Sheria hizo ni Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji, Sura ya 414, Sheria ya Vivuko, Sura ya 173, Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, Sura ya 41, Sheria ya Tafsihi ya Sheria, Sura ya 1, Sheria ya Usafirishaji Majini, Sura ya 165, Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16, Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura ya 298, Sheria ya Mamlaka

ya Udhibiti wa Hifadhi ya Jamii, Sura ya 135 na Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura ya 148.

2. **Mheshimiwa Spika**, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni itatoa maoni yake kama ambavyo imekuwa ikifanya mara zote kwa kutoa mapendekezo ya marekebisho yaliyotolewa na Serikali kwa lengo la kuyaboresha ili kuliwezesha Bunge lako tukufu kutunga sheria bora ambayo itatekelezeka kwa urahishi na kwa ufanisi, kwa maslahi mapana ya Tanzania.

B. MAONI KATIKA MAREKEBISHO YA SHERIA MAHUSUSI

i. Marekebisho ya Sheria ya Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Huduma za Maji (Sura ya 414)

3. **Mheshimiwa Spika**, Sehemu ya pili ya mswada ni marekebisho ya sheria ya Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Huduma za Maji. Kifungu cha 6 cha mswada kinarekebisha sheria mama kwa kuongeza kifungu kipya cha 42A kinachohusu mfumo wa kufilisha makosa, kwa maelezo ya kwamba jambo hilo litaepusha mchakato mrefu wa mashitaka na hivyo kuokoa gharama na muda na pia kupunguza mlundikano wa kesi.
4. **Mheshimiwa Spika**, kifungu cha 6 cha mswada kinafanya marekebisho ya sheria mama kwa kuingiza kifungu kipya cha 42A (1) kinampa mamlaka Mkurugenzi Mkuu wa EWURA kufanya maamuzi ya kufilisha kosa peke yake. Kwa namna kifungu hiki kilivyo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapendekeza kwamba Mkurugenzi Mkuu asifanye maamuzi ya kufilisha peke yake badala yake ashauriane na Bodi ya EWURA ili kuepusha matumizi mabaya ya madaraka.
5. **Mheshimiwa Spika**, kifungu kidogo cha 42A (ii) kinatoa mamlaka kwa Serikali kupeleka shauri

lililofilishwa mahakamani. kifungu hiki kinasema ninanukuu; **“where an offence is compounded in accordance with subsection (1) and proceedings are brought against the offender for the same offence, it shall be a good offence for the offender to prove to the satisfaction to the Court, that the offence with which the offender is charged has been compounded under subsection (1)”**

Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona utaratibu huu ukianzisha msingi mpya wa uandishi wa sheria kama siyo kupingana na utaratibu uliozoeleka wa uandishi wa sheria. Tunapendekeza kwamba, kifungu kipyua cha 42A (2) kifutwe kwa sababu hakitoi haki kwa sababu kinaleta utaratibu wa kushitakiwa mara mbili kwa kosa lilelile na hakina mantiki yoyote kisheria.

6. **Mheshimiwa Spika**, kifungu kidogo cha 42A (3) kinatoa mamlaka kwa Mkrugenzi Mkuu kuongeza riba kwa mtu aliyeshindwa kulipa kiwango kilichotakiwa kulipwa kama ilivyoelekezwa kwenye kifungu cha 42A(2) hapo juu, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona Serikali inataka kutumia njia kama moja ya chanzo cha kukusanya mapato badala ya kulea na kukuza sekta ya Biashara nchini, kwa sababu mtu kushindwa kulipa faini aliyokiri inaweza kusababishwa na mambo mengi ikiwemo kuzorota kwa biashara, hivyo Kambi Rasmi ya Upinzani ilitegemea Serikali kutoa mwanya kwa mdaiwa kuongezewa muda wa kulipa badala ya kumuongezea riba.

7. **Mheshimiwa Spika**, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inakubaliana na kifungu cha 42A (4) kuwa mtu atakayeshindwa kulipa deni lililofilishwa apelekwe mahakamani **LAKINI** asiongezewe riba.

ii. **Marekebisho ya Sheria ya Vivuko, Sura ya 173.**

8. **Mheshimiwa Spika**, kifungu cha 18 cha mswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 12 cha sheria mama ya vivuko, kwa kufuta kifungu hicho na kukiandika upya. Kifungu kipya cha 12(2) kinazuia mtu kufanya shughuli yoyote ndani ya eneo la kivuko cha umma.
9. **Mheshimiwa Spika**, kifungu hiki cha 12(2) hakitaji shughuli hizo ni zipi hasa ukizingatia ukubwa na madhara ya shughuli zinazoweza kufanyika katika maeneo ya vivuko vya umma unatofautiana kwa kiasi kikubwa. Kwa mfano Mtu anayeogelea hawezi kuwa na madhara sawa na mtu anayevua kwa kutumia nyavu.
10. **Mheshimiwa Spika**, kifungu cha 12(3) kinatoa adhabu kwa mtu atakaye vunja kifungu kidogo cha 12(2) kuwa ni adhabu isiyopungua elfu hamsini na isiyozidi shilingi laki tano au adhabu ya kifungu kisichozidi miezi sita.
11. **Mheshimiwa Spika**, kifungu cha 12(3) kinatoa adhabu kwa mtu aliye kwenda kinyume na kifungu cha 12(2), wakati huo huo kifungu cha 12(2) hakitaji shughuli husika na hivyo kuacha ukakasi katika kifungu hicho. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inashauri Serikali kuja na jedwali la orodha ya shughuli zinazozuliwa kufanywa na adhabu zake kwa sababu ziko shughuli ambazo madhara yake ni makubwa kulinganisha na makosa mengine katika eneo la feri kwa mujibu wa kifungu cha 12(2).

iii. **Marekebisho ya Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, Sura ya 41**

12. **Mheshimiwa Spika**, biashara ya michezo ya kubahatisha imejipatia umaarufu mkubwa katika miaka ya hivi karibuni hususani katika Ukanda wa

Afrika ya Mashariki. Makundi mbalimbali ya vijana yamekuwa wakivutiwa sana na kujishughulisha na michezo hii.

13. **Mheshimiwa Spika**, katika muswada huu wamapendekezo ya sheria ya michezo ya kubahatisha yaani "(Gaming Act Cap 41)" kifungu cha 23 cha Muswada huu kilichoongeza kifungu kidogo cha 9A kinazungumzia mamlaka ya Bodi ya michezo ya kubahatisha yaani (Gaming Board of Tanzania).
14. **Mheshimiwa Spika**, Bodi hii imepewa mamlaka makubwa sana ambayo kimsingi ni mamlaka yanayoingilia taasisi nyingine za kiuchunguzi na zakutoa haki kama polisi na mahakama. Kifungu hiki kinasomeka kuwa *"The Board shall, for the purpose of implementing its functions, have powers to conduct inspection, auditing, seizure, forfeiture and destroying illegal gaming device or any other item related or connected directly or indirectly with gaming activities"*
15. **Mheshimiwa Spika**, ni hatari sana kuzipa Bodi hizi mamlaka ya kutaifisha au kuharibu maliza watu. Jambo hili la kuzipa Bodi Mamlaka makubwa hivi ni hatari katika hatua nzima za utafutaji haki. Kila mtu ana haki ya kusikilizwa. Endapo Bodi ina mgogoro na mtuhumiwa ni wazi kuwa mtuhumiwa huyo atakosa nafasi ya kuitafuta haki yake.
16. **Mheshimiwa Spika**, sio tu katika Sheria hii ambapo tumeanza kuona Bodi zikipewa mamlaka haya makubwa hata katika Marekebisho ya Sheria ya Wasanii japokuwa hili lilijitokeza. Madhara yake ni kuwa wapo wengi watakao ingia katika migogoro ya kisheria na kukosa haki zao kwa kuwa tayari mali zao na utu wao utakuwa umedhalilishwa.
17. **Mheshimiwa Spika**, katika kifungu cha 29 cha Muswada huu kifungu kidogo cha 51 (2) ambacho

kinazungumzia masuala ya utoaji wa leseni katika biashara ya matangazo ya michezo ya kubahatisha. Kifungu hiki kinasema leseni itaweza kutumika kwa kipindi cha miezi sita kuanzia siku leseni ilipotolewa.

18. Mheshimiwa Spika, Matangazo ya biashara ni uwekezaji wa muda mrefu. Kitendo cha kuwataka wafanya biashara hao kukata leseni kwa gharama za kodi na tozo kila baada ya miezi sita ni muda mdogo sana kwa mwekezaji kuweza kufaidi uwekezaji aliofanya.

19. Mheshimiwa Spika, Michezo hii ya kubahatisha ni michezo ambayo ni inaweza kusababisha uraibu (addiction) Kambi Rasmi ya Upinzani inaishauri Serikali kuweka bayana mikakati ya kudhibiti michezo hiyo!

**iv. Marekebisho ya Sheria ya Tafsiri ya Sheria,
Sura ya 1**

20. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 38 cha muswada kinachofanya marekebisho kifungu cha 54 kwa kukiandika upya, na kuwa kifungu kidogo cha 54(1). Pamoja na mabadiliko hayo, kifungu hiki cha 38 cha mswada kinapendekeza kuongezwa vifungu vidogo vitatu (3) na hivyo kukifanya kifungu cha 54 kuwa na vifungu vya 54(1), 54(2), 54(3) na 54(4). Vifungu vyote vitatu vinalenga kumpatia madaraka Katibu Mkuu au anayehusika na Bodi na au Wizara kufanya maamuzi ambayo yangefanywa na Bodi husika ikitokea mazingira ya bodi iliyokuwepo imevunjwa, Bodi imemaliza Muda wake kisheria na endapo bodi husika haijaundwa kwa mujibu wa sheria.

21. Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona marekebisho ya kifungu hiki hayana tija kiutendaji kwa kuwapatia Makatibu wakuu wenye dhamana na bodi husika na au wizara ambazo bodi husika zipo kufanya maamuzi kwa niaba ya Bodi husika. Ikumbukwe kwamba, Bodi hizi zinaanzishwa na

sheria mbalimbali na kupewa majukumu ya kufanya kwa mujibu wa sheria.

22. Mheshimiwa Spika, Aidha Bodi hizi zimekuwa zikifanyakazi ikiwemo kusimamia utendaji wa sekta husika na kufanya maamuzi ya mashirika au sekta binafsi. Watendaji katika sekta hizo wako chini ya makatibu wakuu ambao leo kwa mujibu wa marekebisha haya, sasa atakuwa na mamlaka ya kufanya maamuzi kwa niaba ya bodi. Sheria hii endapo itapita kama ilivyo bila kufanyiwa marekebisha, basi itakuwa ni miongoni mwa sheria mbaya kuwahi kutungwa na Bunge lako Tukufu, na jambo hili halitakuwa na afya Kwa ustawi wa Taifa letu.

23. Mheshimiwa Spika, Mamlaka haya ambayo sheria inapendekeza kuwapatia Makatibu Wakuu, hayana kikomo na katika hali ya kawaida yanakwenda kuchukua nafasi za Bodi mbalimbali. Inashangaza kwanini hasa tunafikiria kuziondolea mamlaka bodi na kama dhamira ya serikali ni kudhibiti utendaji wa bodi, ni bora sasa kuletwe sheria ya kufuta bodi zote nchini ili majukumu yafanywe na serikali yenyewe, kuliko kuziweka bodi kama geresha. Madhara mengine ya mabadiliko haya ni kwamba, sasa bodi hazitaundwa kwa sababu makatibu wakuu wapo na wanaweza kufanya maamuzi kwa niaba ya bodi, na au likitokea jambo ambalo bodi haijakubaliana nalo, basi Serikali itakuwa na njia moja tu, nayo ni kuvunja bodi husika ili katibu Mkuu afanye maamuzi kwa niaba ya bodi. Mabadiliko haya hayawezi kutusaidia kama Taifa.

24. Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kuwa badala ya kumpatia mamlaka katibu Mkuu ya kufanya maamuzi kwa niaba ya Bodi husika, Sheria iweke kiwango cha muda wa miezi Mitatu ili kuundwa kwa bodi mpya, tangu bodi iliyokuwepo kumaliza muda wake, ikiwa ni sheria mpya, kipindi

cha miezi mitatu tangu kuanza kutumika kwa sheria husika inayoanzisha Bodi hiyo.

25. Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kwamba mamlaka ya Bodi mbalimbali yanapokwa na hivyo Serikali kupitia kwa makatibu wakuu watafanya maamuzi yote na dhana ya bodi kusimamia sekta husika haitakuwepo na hii itakuwa ni sawa na kuwa na utawala wa ki imra. Ni ushauri wetu kwamba, Serikali izingatie maoni na mapendekezo haya kwa kuweka sheria inayozitaka mamlaka za kuunda Bodi husika, kufanya hivyo ndani ya kipindi cha miezi mitatu ili bodi ziweze kutekeleza majukumu yote.

v. Marekebisho ya Sheria ya Utumishi wa Umma, Sura ya 298

26. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 68 cha mswada kinafanya marekebisho ya kifungu cha 4(3) cha Sheria ya Utumishi wa Umma kwa kuongeza kifungu kidogo cha 4 (3) (e) kwa kile kinachosemwa kwenye madhumuni na sababu za Muswada huu, kuwa ni kumuwezesha katibu Mkuu kiongozi kuwa kuwa mamlaka ya mwisho ya uhamisho wa watumishi wa umma.

27. Mheshimiwa Spika, kwa majukumu aliyonayo Katibu Mkuu kiongozi, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kwamba, kumpatia jukumu la kuwa mamlaka ya mwisho ni kuleta ukiritimba katika uhamisho wa wafanyakazi wa umma bila sababu za msingi. Tunashauri na kupendekeza mfumo uliokuwa unatumika hapo awali uendelee ili dhana ya kugatua madaraka ionekane pia kwa vitendo. Jambo hili halina tija kwa Taifa isipokuwa kusababisha mlundikano wa majalada kwa Ofisi ya Katibu Mkuu Kiongozi kwa mambo ambayo hata mamlaka za chini zingeweza kuyafanya.

28. **Mheshimiwa Spika**, kifungu cha 70 cha mswada kinafanya marekebisho sheria ya utumishi wa umma kwa kuingiza kifungu kipya cha 27 kinachompa mamlaka Katibu Mkuu kiongozi kumsamehe mtumishi wa umma masharti yoyote yanayohusiana na malipo ya mafao ya kustaafu na mafao mengine baada ya ajira kukoma. Kifungu hiki kinakinzana na Sheria ya mifuko ya hifadhi ya jamii ya mwaka 2018 pamoja na kanuni zake ambazo zinampa waziri mwenye dhamana mamlaka hayo.

Salome Wycliffe Makamba (Mb)
Kny: **MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI
BUNGENI
KATIKA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA**

12 Septemba, 2019

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Makamba kwa maoni hayo. Sasa tunaendelea na uchangiaji, Mchangiaji wetu wa kwanza atakuwa Mheshimiwa William Mganga Ngeleja atafuatiwa na Mheshimiwa Sabreena Sungura na Mheshimiwa Zainab Katimba atafuatiwa. Mheshimiwa Ngeleja tafadhali.

MHE. WILLIAM M. NGELEJA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa fursa hii ya kuwa mchangiaji wa kwanza katika Muswada huu ulioko mbele yetu. La kwanza ni kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa namna ambavyo ametuongoza kufikia siku ya leo, lakini zaidi ya hapo nitumie nafasi hii kusema kabisa kwamba naungana na taarifa ya Kamati yetu kama ambavyo imewasilishwa na Mwenyekiti wetu Mtemi Chenge na tunaiunga mkono hoja ya Serikali pamoja na Marekebisho ambayo yamefanyika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Llakini jambo la pili, likiwa ni sehemu ya utangulizi kwa niaba ya Kamati yetu naongezea maneno ya kukushukuru sana wewe Mheshimiwa Spika,

Kamati yetu ya Kudumu ya Sheria Ndogo ni mara ya kwanza inapewa heshima ya kuchambua Muswada kwa asili ya Kamati yetu tumekuwa tukichambua Sheria zingine ambazo zimeshapitishwa na Bunge ama Sheria Ndogo ambazo zinaletwa kwa ajili ya uchambuzi. Lakini tunakushukuru sana kwa heshima uliyotupa na kimsingi Kamati yako iko tayari kuendelea kufanya uchambuzi wa Miswada mbalimbali kwa kadri ambavyo Mwenyezi Mungu atakujalia kuipa majukumu zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tumekutana na Serikali na mimi naungana na Mheshimiwa Mwenyekiti wangu kuipongeza sana Serikali ikiongozwa na Mheshimiwa Jenista Mhahama pamoja na Profesa Kilangi kwa namna ambavyo wametushirikisha kufafanua maeneo ambayo tulikuwa na wasiwasi na matokeo yake ndiyo haya ambapo tunaona kuna jedwali la marekebisho mengi ambayo kimsingi ni maridhiano kati ya Serikali na Kamati yako. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, moja, kabla sijahamia kwenye uchambuzi wa vifungu vya Sheria, ni dakika chache zimepita toka ulipozungumza kati ya maneno makubwa uliyozungumza leo ikiwa ni taarifa ya Mheshimiwa Spika, umetumia fursa ya jukwaa leo kunipongeza mie lakini pia na wenzangu kwa hatua tuliyoichukua ya kumuomba radhi Mheshimiwa Rais kwa yaliyotokea bila kufungua mjadala nataka niseme na ni kwa sababu wanajua kibinadamu, wote tunajua msamaha siku zote unaleta faraja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, natumia nafasi hii, mimi mwenyewe, lakini pia kwa niaba ya Wapiga kura wa Jimbo la Sengerema kuelezea faraja niliyo nayo ya kupata huo msamaha lakini pia kukushukuru sana kwa namna ambavyo umeliweka, ahsante sana na ninaamini kwamba Mwenyezi Mungu atazidi kumjalia Mheshimiwa Rais, kukujalia wewe, Watendaji Wakuu, Viongozi Wakuu wa Serikali, Makamu Rais pamoja na Waziri Mkuu na Serikali kwa ujumla na sisi kwa nafasi kama Taasisi kuendelea kutimiza majukumu yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Muswada uliowasilishwa kwetu kama alivyosema Mheshimiwa Mwenyekiti ulikuwa unapendekeza marekebisho katika Sheria Tisa, mimi nitapita katika baadhi ya maeneo nikijenga msingi wa kuwashawishi baadhi ya watakaopata nafasi kwa niaba ya Bunge lako kuiunga mkono Serikali kwa sababu maeneo haya mengi yaliyoletwa mbele yetu yamefanyiwa uchambuzi wa kina na tumeelewana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kwanza, naanza kuchangia ni sehemu ya Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Huduma za Maji, jambo kubwa lililojitokeza hapa ilikuwa ni kuingiza dhana ya ushirikishwaji wa watendaji ambao wako chini ya hii Mamlaka ya Udhhibiti *EWURA* zikiwemo Wizara zingine nje ya Wizara ambako Mamlaka inaripoti.

Mheshimiwa Spika, kwa mfumo tuliokuwa nao kwa sasa, tulio nao sasa hivi *EWURA* wanaripoti kiutaratibu kwenye Wizara ya Maji, lakini kuna Wizara zingine ambazo majukumu yake pia yanadhhibitiwa na *EWURA* ikiwemo Wizara ya Nishati. Sasa hapa wanaleta dhana ya kuwashirikisha katika baadhi ya mambo, Katibu Mkuu ama Makatibu Wakuu katika Wizara ambazo siyo Wizara ya Mama ambako Mamlaka inaripoti ikiwemo Wizara ya Nishati lakini pia Mawaziri husika katika maeneo haya. Ni wazo zuri, na sidhani kama linahitaji mvutano katika hili kwa ajili ya kuelewana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwenye sehemu ya nne ya Muswada ambao inahusu Marekebisho ya Sheria ya Michezo ya Kubahatisha yako mambo mengi yamezungumzwa. Lakini moja ni kuweka bayana sasa kwamba Kifungu cha 9A kinazungumzia kuwapa fursa Watuhumiwa watakaobainika katika haya makosa ya kufilisha *compounding offence* ya kujitetea.

Mheshimiwa Spika, hili ni jambo jema, kwa sababu mkishakubaliana kwenda nje ya utaratibu wa kimahakama, ni vyema huyu mtu ambaye unakubali sasa kwamba anaweza kutimiza majukumu yake nje ya mfumo wa

kimahakama basi mpe nafasi ya kujitetea na kujieleza. Kwa hili ni jambo jema na kwa kweli tumelizungumzia, tumeelewana na Serikali na imeridhia ushauri ambao Kamati yako imeutoa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, jambo lingine katika eneo hili, eneo hili la mchezo wa kubahatisha lina sura mbili. Upande mmoja ni chanzo cha mapato binafsi kwa wanaocheza lakini biashara kwa wanaochezesha na kwa upande mwingine lina ukakasi wa kiimani, yote yamezingatiwa. Ndiyo maana tunasema, kwa namna ambavyo limeletwa na Serikali na tafakari tuliyoifanya kwa pamoja, hapo tulipofikia ni pazuri na nawashawishi wenzangu tuiunge mkono Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tano ya Sheria kuna suala la tafsiri ya sharia. Moja katika vifungu ambavyo vinapendekezwa kufanyiwa marekebisho ni cha 54. Nimesikia mjadala utaendelea, nadhani tutaendelea kushauriana vizuri, lakini Serikali imekuja kutufafanulia vizuri kwamba Serikali inaleta mabadiliko kwamba kwa kipindi ambacho kitakuwa cha mpito Bodi haijateuliwa basi Makatibu Wakuu wapate nafasi ya kutimiza majukumu ambayo kimsingi yanatekelezwa na Bodi katika taasisi ambazo zinalengwa. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sasa hapa ni jambo la hekima na busara lakini pia na uhalisia, Serikali ina mambo mengi, tunajua Bodi zina muda wake na nyingi zina muda wa miaka mitatu, lakini hizi sheria wakati mwingine zina *contemplate*, zinatungwa zikijaribu kubashiri hali ambayo inaweza kujitokeza, sasa kama hamjaweka utaratibu mzuri wa ku-*address* changamoto hizo ambazo zinaweza kujitokeza bila kutarajiwa inakuwa shida kidogo katika maamuzi na wakati mwingine maamuzi makubwa yanafanywa. Kwa hiyo, tunaamini kwamba Serikali imekuja na marekebisho haya kwa nia njema, naamini kwamba jambo hili litakwenda vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Saba inahusu marekebisho katika makosa mbalimbali ambayo

yameingizwa lakini kikubwa ambacho tunaipongeza Serikali ni kuridhia ushauri wa Kamati kwamba yako baadhi ya mambo, matukio ya picha ambazo zinazungumzwa hapa, kwa mfano masuala ya misiba, labda unasafiri ukakuta ajali imetokea, unapiga picha lakini lengo lako unataka kutuma taarifa sasa kwenye mamlaka husika, labda kwa RPC au Mkuu wa Trafiki ama Mheshimiwa Waziri mhusika, jambo hilo lisiwe kama ni kosa kwa sababu wewe utakuwa unafikisha taarifa kwenye mamlaka husika. Kwa hiyo, hilo ni jambo la kheri na tunaiomba Serikali ilikubali. Tunaomba Waheshimiwa Wabunge tukubaliane katika hilo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Nane inahusu Sheria ya Utumishi wa Umma na kubwa katika hili Katibu Mkuu Kiongozi anafanywa kuwa ndiyo mkubwa, ndiyo mamlaka ya mwisho kabisa katika masuala ya uhamisho pamoja na masuala mengine lakini hili jambo ni kama lilikuwa ni *formality*. Tunafahamu Katibu Mkuu Kiongozi au *Chief Secretary* ndiye mkuu wa nidhamu katika utumishi wa umma, sasa masuala ya uhamisho ni sehemu ya utumishi wa umma. Kwa kweli hili jambo na la lenyewe, nadhani haliwezi kuleta mvutano mkubwa, lilikuwa ni jambo la busara na hekima kukubali kwamba liingizwe katika utaratibu unaopendekezwa na Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ambalo tumeliona ni katika maeneo ya sheria inayohusu Udhhibiti wa Hifadhi ya Jamii na hii ni Sura ya 135. Tunaishukuru Serikali, imetafakari, sheria hii kwa kweli inaondoa sasa uwepo wa muundo wa kitaasisi au mamlaka ambayo ilikuwa inaanzishwa katika ile Sheria ya Hifadhi ya Mifuko ya Jamii lakini majukumu yake yanahamia katika Wizara husika.

Mheshimiwa Spika, kubwa katika hili ambalo napenda kulizungumzia ni kwamba mojawapo ya mambo makubwa ambayo yamezungumziwa ni kuhakikisha kwamba fursa ya mlalamikaji yeyote kwa ajili ya fao lolote linalomhusu, halijawekewa ukomo, ukomo umeondolewa, kiasi kwamba sasa kama mtu anaweza kuwa amejisahau, baadaye akabaini kwamba kuna fao lake halijatendewa

haki, hana ukomo wa kuendelea kufuatilia ama kuwasilisha malalamiko yake. Sisi tukaona kwamba ni jambo kubwa kwa sababu lina manufaa kwa wananchi wetu ambao wananufaika na mifuko hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, la mwisho kabisa ni hili la kurekebisha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, ni jambo zito, tumelizungumza sana. Ipo miradi mingi ambayo tunaifadhili wenyewe kwa fedha yetu ya ndani lakini iko miradi mikubwa inafadhiliwa kutokana na fedha za mikopo ya kibiashara, ama mikopo yenye masharti nafuu lakini kwa msimamo wa sheria zetu imekuwa ni kikwazo na kwa sababu Kodi ya Ongezeko la Thamani kimsingi imekuwa ikiongeza gharama za utekelezaji wa miradi hii.

Mheshimiwa Spika, Sasa kwa utaratibu ambao tumeshauriana na Serikali na Serikali tunajua kwamba itakuja itoe ufafanuzi wa ziada namna ambavyo tutaikwamua miradi ambayo sasa imeshaanza kutekelezwa, naamini kwamba tutakwenda vizuri na tutapunguza gharama na tutarahisisha utekelezaji wa miradi hiyo na ni kwa manufaa ya Watanzania wote, hili halilengi mradi wowote kwa manufaa ya mtu binafsi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, nashukuru sana, naunga mkono ya Serikali, naendelea kuwashawishi wenzangu tuiunge mkono Serikali tukatimize majukumu kwa mafufaa ya Watanzania wote. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa William Mganga Ngeleja kwa mchango wako. Sasa nimuite Mheshimiwa Sabreena Sungura na Mheshimiwa Zainab Katimba ajiandae. Mheshimiwa Sabreena.

MHE. SABREENA H. SUNGURA: Mheshimiwa Spika, nashukuru kupata bahati ya kuchangia Muswada huu ambao umeletwa kwa Hati ya Dharura lakini pia tungependa kuikumbusha Serikali kwamba Miswada hii inayokuja kwa Hati

ya Dharura mara nyingi tunakosa maoni mengi ya wadau. Kwa hiyo, wajitahidi Miswada iwe inakuja kwa njia ya kawaida kuliko Hati ya Dharura. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, binafsi napenda nikushukuru wewe mwenyewe kwa kuleta Muswada huu kwenye Kamati yetu na hivyo kama Kamati kupata *experience* ya kupitia Miswada ya mabadiliko mbalimbali ya sheria za nchi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, napenda nichangie kwenye Ibara ya 6 ya Muswada ambayo inafanya marekebisho na kuongeza kifungu kipya cha 42A(1)(2)(3) na (4). Kwenye mabadiliko haya ya sheria, tunaambiwa kwamba Mkurugenzi Mkuu atakuwa na mamlaka ambayo amepewa ya kufifilisha makosa lakini tunaona kwamba ni vyema basi mamlaka hayo asingeachiwa yeye peke yake, angeweza kufanya pamoja na Bodi ya *EWURA* ili kupanua wigo na kuondoa *autonomy*. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, lakini suala lingine ni kwamba pale ambapo kosa litakuwa limefifilishwa na baadaye yule mtu hajakubaliana na suala lile akaamua kwenda mahakamani, hapa tunaona kabisa kwamba kutakuwa kuna *offence* moja ambayo inakuwa *charged twice*. Kwa hiyo, ni vyema basi mtu angeweza kuhukumiwa kwa mara moja kuliko kuwa na *repetition* ya kesi katika mahakama zetu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, lakini suala la tatu pia ni pale ambapo mtu aliyefifilishiwa kosa atashindwa kulipa lile deni kwa wakati. Mapendekezo yalitoka kwamba kutakuwa kuna *interest*. Naona hapa kuna changamoto kwa sababu kuna mwingine anashindwa kulipa labda kwa sababu tu alikuwa ni mgonjwa kwa maana alikuwa na matatizo ya kiafya ambayo yamepelekea mpaka akashindwa kuilipa hiyo fedha kwa wakati. Kwa hiyo, tunapomwambia kwamba atachajiwa na *interest*, inamaanisha kwamba hapo hatujaangalia ule utu na uhalisia wa ubinadamu kwa sababu kila mtu ana sababu zake, kuna mwingine ni mkaidi tu ameshindwa kulipa lakini kuna mwingine amepata matatizo.

Mheshimiwa Spika, Kwa hiyo, hapa busara itumike kuhakikisha kwamba hiki kipengele cha kuongeza riba tukiondoe, hata kama kweli Serikali inataka mapato, lakini kiwe na sababu maalumu na kesi maalumu, kesi na kesi, siyo kwamba tu tuwachaji kwamba mtu aweke riba hata kwa mtu ambaye alikuwa na matatizo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, sehemu ya pili ambayo napenda kuchangia ni Sheria za Vivuko. Ibara ya 18 ya Muswada, kifungu cha 12(2) kinasema: "*A person shall not carry any activities within the prescribed distance of public ferry which are likely to interfere with the ferry services operations or pollute public ferry environment*". Kifungu cha 12(3), kinasema: "*Any person who contravenes the provision of this section commits an offence and upon conviction shall be liable to a fine not less than fifty thousand shillings but not exceeding five hundred thousand shilling shillings*".

Mheshimiwa Spika, pamoja na sheria kuwa na nia njema lakini bado tunaona kabisa ile kusema *two miles* kutoka kwenye *public ferry* yoyote kulia na kushoto mtu asifanye shughuli zozote, basi ni vyema Serikali ingeweza kuelezea kinagaubaga kwamba ni shughuli gani hizo ambazo zinazuiliwa kufanyika kwenye eneo husika. Kwa mfano, mtu anaweza kufanya shuguli ambazo zinazuiliwa kwenye eneo husika labda anafanya uvuvi wa kutumia mabomu lakini kuna watu wengine siku hizi tumeona hata wasanii wetu wanakwenda ku-*shoot videos* na vitu vingine kutokana na mambo ya sanaa kwenye maeneo kama hayo.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, tunaposema *any activities* maana yake ni kwamba kuna mwingine anaweza akafanya tu *activities* kwa nia njema lakini akajikuta ameingia kwenye huu mkumbo wa sheria. Ni vema Serikali ingeweza kusema ni shughuli gani ambazo zita-*interfere* hii *public ferry* na kusababisha madhara ndiyo hao waweze kuhusika na kifungu hiki. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, lakini Ibara ya 23 ya Muswada imeongeza baada ya *section 9, section* mpya ambayo

inaelezea power of inspection, seizure and forfeiture. Hii ipo kwenye hizi *legal gaming activities*. Pia imewekwa kipengele ambacho Bodi itakuwa na mamlaka ya ku-*destroy* hizo *gaming materials*.

Mheshimiwa Spika, hapa mapendekezo yangu ambayo nayaona, ni vyema basi wangeweza ku-*seizure, forfeiture* na *inspection* na *auditing* lakini wasi-*destroy* kwa sababu unapo-*destroy* pale ambapo huu jamaa ataweza kwenda mahakamani na kuonekana kwamba hayo *material* yake hayakuwa *illegal devices*, itakuwa tena ni hasara kwake, kwa sababu tayari wamesharibu mali yake. Kwa hiyo, kipengele hiki tungeweza kukitoa kwa sababu ni kibaya. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pia napenda kuiomba Serikali iweze kuweka tahadhari. Pamoja na ku-*promote* hii michezo ya *gaming* na *sport betting* kwenye taifa lakini bado kuna vitu ambavyo vinaonekana moja kwa moja vinaathiri shughuli za wananchi na uchumi kwa taifa kwa ujumla. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, kumekuwa kuna kundi kubwa la vijana na hata watoto, wanafunzi wa vyuo na sekondari, wamejiingiza kwenye michezo hii ya kubahatisha na *sport betting* wakiamini kwamba kuna fedha nyingi sana ambazo zinapatikana huko na ni kweli ikitokea mtu ameshinda anapata fedha nzuri. Hata hivyo, tuangalie fedha anayoipata mtu mmojammoja na hali ya vijana na nguvukazi ya vijana kila siku kupotea ni fedha nyingi sana. Pamoja na ku-*promote* michezo hii lakini pia Serikali iangalie ni kwa namna gani nyanja nyingine za kiuchumi zinaweza zikaathirika kutokana na michezo hii. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, kuna watu ambao wana uwezo mzuri wa kulima, kufanya kazi za *mechanical*, za magari, za kupaka rangi na kadhalika lakini mtu anaamua kuacha kazi zote hizo na kwenda kufanya *sport betting* kwa kutegemea kwamba iko siku ambayo atapata *boom* na atapata fedha ambayo itamkidhi mahitaji yake. Pia kwa

wanafunzi, wamekuwa wakila ada wakienda kwenye michezo hii ya kubahatisha wakiamini kwamba watapata fedha nyingi zaidi watajikimu lakini pia wataweza kulipa na ada kutahamaki siku ya siku wanakuwa wamekosa vyote, amekosa ada lakini pia fedha za kijikimu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, lakini hata ndoa za watu zimekuwa hatarini kwa sababu michezo hii haina muda maalumu ambao inachezwa. Kuna wanaocheza usiku, mchana, kina mama wengi wanakuwa hawaoni familia zao. Pia hata familia zimekuwa zikiathirika kwa sababu wababa wengi wamekuwa ni rahisi kuchukua fedha kuipeleka kwenye *sport betting* kuliko kuipeleka nyumbani familia iweze kula. Kwa hiyo, tuangalie, kama kweli Serikali ina nia ya kukusanya kodi kwenye eneo hili husika pia iangalie sekta nyingine za kijamii na za kiuchumi ni jinsi gani zinaathirika kutokana na michezo hii ya kubahatisha. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sheria nyingine ambayo napenda kuchangia ni mabadiliko ambayo yanafanywa kwenye Sheria ya Tafsiri ya Sheria, yaani *Amendment of the Interpretation of Laws Act*. Kifungu cha 38 cha Ibara ya Muswada huu kinapendekeza *section* mpya ya 54(a)(b)(2), ambayo inasema: " *Where any written laws establishes a board and the board dully constituted, it shall lawfully for any prescribed operations requiring the decisions of the board to be performed by the Permanent Secretary of the Ministry responsible for the board until such time the board is dully constituted.*"

Mheshimiwa Spika, kipengele hiki naona na chenyewe kina shida kwa upande mmoja ama mwingine kwa sababu Bodi imewekwa kwenye taasisi ama idara za Serikali kwa sababu tu ya ile *check and balance* kwamba hawa wanatenda na hawa wengine wanakuwa na maamuzi na ile kuondoa *autonomy* kwenye Wizara ama taasisi husika. Sasa tunaposema kwamba majukumu ambayo yatakuwa *performed* na Bodi pale ambapo Bodi haipo ama imevunjwa afanye Katibu Mkuu wa Wizara kwa niaba ya Bodi, naamini kabisa hii itaenda kutofautiana hata na sheria nyingine za nchi. Kwa sababu inaweza ikatokea Katibu Mkuu ama Waziri

ana *personal interest* kwenye suala ambalo linakwenda kuamuliwa, kwa hiyo, tunaposema tulitoe kwenye Bodi tuliweke kwa mtu mmoja itakuwa ni shida. Kwa hiyo, kipengele hiki nacho kinaweza kikaathiri taasisi za kiserikali kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, lakini pia hata kama kuna ulazima Bodi imevunjwa na kuna maamuzi ya msingi yanataka kufanyika, basi itumike *budget authority* ambayo itakuwa na Katibu Mkuu wa Wizara lakini pia na Wakuu wa Idara, kwa umoja wao pamoja waweze kuamua hilo jambo kuliko kumuacha mtu mmoja ndiyo aamue kwa majukumu ya Bodi. Hii itakuwa inaharibu dhana nzima ya *good governance*. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kipengele kingine ambacho napenda kuchangia ni Ibara ya 99 ya Muswada ambayo inatoa *exemption ya value added tax* kwa *materials* na mambo mengine yote ambayo yatazihusu *government entities*. Napenda kuiomba Serikali ingebadilisha msimamo na kuzitambua *private sectors* lakini pia hata Wabunge. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, wewe ni Mbunge mwenzetu, tumekuwa tukiona majimboni kuna Wabunge ambao wanaomba misaada kwa ajili tu ya kusaidia jamii husika, labda jamii imekutwa na mafuriko, ama jamii inaathirika, kwa mfano, sisi kina mama, vijana wengi wa kike wamekuwa hawana pedi za kuwasaidia. Kwa hiyo, kama tutawawekea *exemption ya value added tax*, hata kwa sekta binafsi ili mradi tu ni kwa *public interest* basi na wenyewe tuweze kuwa-include kwenye kipengele hiki badala ya kuacha iwe ni idara za Serikali peke yake. (Makofi)

Mweshimiwa Spika, pia kulikuwa kuna mabadiliko ya kuivunja *Social Security Regulatory Authority* na kuwa na *Social Security Act*. Hiyo pia imeelezea majukumu mbalimbali ambayo yalikuwa yakifanywa na mamlaka hayo ambayo yanaenda kufutwa kwenye sheria hii na kuhahamishiwa kwenye Wizara mbalimbali lakini bado yakiwa yamebakia

kwenye *Social Security Act*. Hii italeta mkanganyiko kwenye utekelezaji wa majukumu kwa sababu tunaamini Wizara husika zimekuwa zikifanya kazi kutokana na *instruments* ambazo zipo kwenye Wiraza zao.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, unapomwambia Waziri afanye kazi ambayo ipo kwenye chombo kingine na haipo kwenye *instrument* yake, ataitekeleza kwa bajeti ipi? Kwa hiyo, ni vyema tuliangalie pia suala hili ili majukumu ambayo yalikuwepo kwenye *Social Security Regulatory Authority* yaweze kupelekwa kwenye Wizara husika, kwa maana ya kisheria ili kusiwe kuna mkanganyiko katika kutekeleza kazi hizi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nashukuru sana kwa kupata nafasi. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Zainab Katimba nilikwishakutaja.

MHE. ZAINAB A. KATIMBA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia katika hoja iliyopo Mezani.

Mheshimiwa Spika, awali ya yote, kwanza nianze kuunga mkono maoni ya Kamati ya Sheria Ndogo kuhusiana na hoja iliyopo Mezani. Pia niwashawishi Wabunge wenzangu waweze kuunga mkono hoja hii ya Serikali. *(Makofi)*

Mweshimiwa Spika, lakini nitambue ushirikiano mkubwa ambao umeonyeshwa na Serikali katika mchakato wa uchambuzi wa Muswada huu. Nawapongeza sana Serikali kwa ushirikiano na kazi kubwa ambayo mmekuwa mkifanya katika kipindi chote cha uchambuzi wa Muswada huu. *(Makofi)*

Mweshimiwa Spika, sasa nikijielekeza katika ukurasa wa 20 wa Muswada ambapo kuna Marekebisho ya Sheria ya Adhabu *(The Penal Code)*. Marekebisho haya yamelenga kwenda kuongeza adhabu ambazo zilikuwa zimeainishwa

katika kifungu cha 29 cha Sheria ya Kanuni za Adhabu (*The Penal Code*) na imezongeza ili ziweze kuendana na wakati huu tuliokuwa nao. Kwa mfano, kuna maeneo unakuta kwamba adhabu ilikuwa ni shilingi mia moja, sasa marekebisho haya yameenda kubadilisha adhabu ile ya shilingi mia moja kwa sababu haiendani na wakati, kwa hiyo, imeongezwa kufika shilingi elfu hamsini na maeneo mengine imeongezwa kutoka shilingi mia moja kwenda shilingi laki moja na kadhalika.

Mheshimiwa Spika, hili ni jambo jema kwa sababu sheria inabidi ziende na wakati. Wakati sheria inatungwa shilingi mia moja ilikuwa inaweza kutoa faini kwa kosa fulani lakini kwa wakati huu shilingi mia moja haitoshi na hivyo, marekebisho haya yanaenda kurekebisha matakwa ya nyakati.

Mweshimiwa Spika, hili ni jambo jema ila ushauri wangu, kuna umuhimu sana wa kuangalia ni wakati gani au inachukua muda gani kufanya marekebisho ya sheria ili ziweze kuendana na wakati. Kwa hiyo, kuna mamlaka na kuna vyombo ambavyo vimeundwa kwa mujibu wa sheria ambavyo vimepewa madaraka au kazi ya kuweza kufanya mapitio ya sheria ili kuhakikisha kwamba zinaenda na wakati. Kwa hiyo, vyombo hivi viweze kupewa nguvu ili viweze kufanya kazi ya kufanya marekebisho ya sheria kwa kadri inavyohitajika.

Mweshimiwa Spika, lakini nikijielekeza pia katika ukurasa wa 21 ambapo kuna marekebisho ya Sheria hii hii ya Kanuni ya Adhabu ambayo imeweka katazo la kusambazwa kwa picha, video za maiti au mazingira ambayo ni hatari (*gruesome incidents*), mazingira ambayo yanaweza kuleta woga au siyo mazuri kuonyesha katika jamii. Marekebisho ya kifungu hiki kwenye sheria ni muhimu sana kwa sababu sisi wenyewe tumeshuhudia kwenye vyombo vya habari, hata kwenye simu zetu sisi wenyewe, kwenye *media outlets* mbalimbali unakuta kuna picha zimesambaa za kuonesha *dead bodies*, maiti, kuonyesha ajali na wahanga wameumia, mazingira ambayo siyo mazuri sana, yanasambazwa.

Mheshimiwa Spika, kuna familia, kuna ndugu wa hata hao marehemu ambao wanasambazwa kwenye picha na video, kitu ambacho siyo kizuri sana, kinasababisha matatizo makubwa sana ya kisaikolojia pia kwa wanafamilia na wananchi kwa ujumla. Kwa hiyo, kitungu hiki kinakuja kutibu na kuweka katazo la kusambaza picha za namna hiyo au video za namna hiyo.

Mheshiwa Spika, cha msingi cha kufanya pamoja na marekebisho haya mazuri ni kuendelea kuelimisha jamii ili waweze kuelewa madhara ya usambazaji wa picha na video za namna hii. Siyo hivyo tu, hata sisi Wabunge tuna jukumu kubwa sana la kuwaelimisha wapiga kura wetu. Kwa sababu kuna usemi wanasema kwamba *ignorance of law is no defense*, yaani kutojua sheria siyo utetezi dhidi ya kosa.

Mheshimiwa Spika, kwa sababu marekebisho ya sheria leo hii yakipita yataenda kuwa na nguvu ya kisheria, kwa hiyo, pale mtu atakaposambaza picha za aina hii ambazo zimewekewa makatazo kwenye kifungu hiki ina maana ataingia kwenye mkondo wa sheria na atahukumiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, sisi kama wawakilishi wa wananchi wa Bunge pia tuna jukumu la kuwaelimisha wananchi wetu, wapiga kura wetu wafahamu kwamba kuanzia sasa hivi picha za ovyo ovyo hajitaruhusiwa kusambaa kwenye vyombo vya habari pasipo kufuata utaratibu. Kifungu hiki kimeweka masharti vizuri.

Mheshimiwa Spika, nijielekeze katika ukurasa wa 15 wa Muswada ambapo kuna marekebisho ya Sheria ya Tafsiri ya Sheria (*The Interpretation of Laws Act*) ambapo Ibara hii katika Muswada imeenda kufanya marekebisho katika Kifungu cha 54 cha sheria ambacho sasa pale kunapokuwa Bodi haijaundwa na kuna matakwa ya sheria ya Bodi kuundwa na haijaundwa au imemaliza wakati wake wa kufanya kazi au imevunjwa; sasa yale majukumu yote yaliyokuwa yanafanywa na Bodi, yaweze kufanywa na Katibu Mkuu wa Wizara husika.

Mheshimiwa Spika, hili ni jambo jema kwa sababu linaondoa rasimu (*bureaucracy*). Kwa sababu mwisho wa siku Serikali ni moja na hata yale majukumu yanayofanywa na bodi ni majukumu ya Kiserikali ambapo mwisho wa siku Katibu Mkuu ndio Mtendaji Mkuu kwenye Wizara husika ambayo Bodi imeundwa. Kwa hiyo, kipindi ambacho kunakuwa hamna Bodi ili shughuli za Serikali ziweze kuendelea, nimeona ni vizuri sana hiki kifungu kimewekwa ili kuhakikisha kwamba Katibu Mkuu anaendelea na majukumu ya Kiserikali.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, hili ni jambo zuri sana na ninawashawishi Waheshimiwa Wabunge wenzangu waweze kuunga mkono. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, pia kuna mabadiliko ya marekebisho ya sheria katika Sheria ya Mamlaka ya Udhibiti wa Hifadhi ya Jamii (*The Social Security Regulatory Authority Act*) ambayo yenyewe imeenda kuondoa mamlaka ile ya udhibiti, *SSRA* imefutwa.

Mheshimiwa Spika na Waheshimiwa Wabunge, tukumbuke hapa Bungeni sisi wenyewe tulikuwa sehemu ya kutunga sheria ya kufanya marekebisho ya sheria kuunganisha mifuko ya hifadhi za jamii. Hapo awali kulikuwa na mifuko mingi ya hifadhi za jamii ambapo ilileta hali fulani ya ushindani baina ya hii mifuko.

Mheshimiwa Spika, sasa kwa sababu sasa hivi tumebakia na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa ajili ya Sekta ya Umma, lakini kuna Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa ajili ya Sekta Binafsi na pia tuna Mfuko wa Bima za Afya (*NHIF*) pamoja na *CHF*, ule shindani ambao ulikuwa unaonekana hapo awali haupo tena.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kimsingi hata ile kazi iliyokuwa inafanywa na mamlaka hii ya udhibiti inakosekana na hivyo ni muhimu sana kama marekebisho yalivyolelewa na Serikali kwamba Mamlaka au majukumu yale yabakie Wizarani kwenye Wizara husika. Mamlaka ilivyofutwa,

inaokoa fedha nyingi sana ambazo zilikuwa zinatokana na michango ya ile Mifuko ya Hifadhi ya Jamii ambayo kimsingi ni pesa za wanachama. Kwa hiyo, fedha hizi ambazo zilizkuwa zinatumiwa kwa ajili ya bajeti kwenye hii mamlaka sasa hivi zitaenda kuimarisha masuala mengine katika nchi yetu, yataenda kusaidia sekta nyingine za maendeleo katika nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, haitoshi hivyo tu, ukiangalia katika ukurasa ...

(Hapa kengele illia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

SPIKA: Mheshimiwa Zainab, ni kengele ya pili...

MHE. ZAINAB A. KATIMBA: Mheshimiwa Spika, ahsante, nakushukuru kwa nafasi hii. Naunga mkono hoja ya Serikali. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Sasa kwa muda uliobaki, naomba nimpatie nafasi Mheshimiwa Peter Serukamba kwa suala alilonalo. Mheshimiwa Serukamba nakuruhusu.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 50(1) Kanuni za Bunge Toleo la 2016 naomba kutoa maelezo binafsi mbele ya Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Spika, nimesimama kwa sababu kuu moja ambayo ni kufafanua na kisha kuomba radhi Chama changu na Viongozi wangu wa Chama cha Mapinduzi kutokana na matamshi niliyoyatoa wakati nikichangia hoja hapa Bungeni mwezi Juni, 2019. Wakati nikihitimisha hoja yangu, nilitumia neno "Ujamaa" katika mukhtadha ambao baadaye nilikuja kubaini ulisababisha taharuki iliyotokana na tafsiri ambayo sikuimaanisha.

Mheshimiwa Spika, sentensi ya mwisho katika hoja, ilikuwa ni maneno yafuatayo: "kama kuna jambo siliamini, ni Ujamaa."

Mheshimiwa Spika, msingi wa hoja yangu haikuwa kuupinga Ujamaa kama itikadi ya kisiasa ya kujenga uchumi wa Kitaifa na badala yake ililenga kuchochea mjadala wa kujenga uchumi wa kijamaa unaotambua mchango wa Sekta Binafsi katika juhudi za kukwamua kilimo chetu.

Mheshimiwa Spika, mimi ni zao la Chama cha Mapinduzi ambacho kinaamini katika dhana ya Ujamaa na Kujitegemea na hivyo, haiwezekani mimi tena nikakaririwa kwa makosa na hata kutafsiriwa ninaukana msingi wa kuwepo kwangu Bungeni na ndani ya CCM. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi ni mjamaa kwa kulitambua hilo na kwa ajili ya maslahi mapana ya Taifa, napenda tena kukiomba radhi Chama changu, Viongozi wote wa CCM kwa usumbufu uliotkana na matamshi yangu ambayo yalitafsiriwa katika muktadha usio sahihi.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Peter Serukamba, tunakushukuru kwa tamko lako hilo; na hata vazi ulilovaa leo linaonesha kwamba wewe mjamaa. *(Makofi)*

Sasa naona nina dakika kidogo, tuzitumie vizuri. Mheshimiwa Salome Makamba, uendelee kuchangia. *(Makofi)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi kwa dakika hizi chache nami niweze kutoa mchango wangu katika mabadiliko haya Na. 6 ya sheria yaliyoletwa kwenye Bunge letu Tukufu.

Mheshimiwa Spika, mimi yangu leo ni mawili ambayo ningependa kufafanua baada ya hotuba ya Kambi Rasmi ya Upinzani. Napenda kushauri Serikali katika mabadiliko aliyoyaleta katika Sheria ya *EWURA* Kifungu cha 6 wafute Kifungu cha 3 ambacho kinasema kwamba mtu

anaposhindwa kulipa deni la kosa ambalo limefililishwa, basi Mamlaka, yaani Mamlaka ya *EWURA* ina huwezo wa kumtoza riba.

Mheshimiwa Spika, lengo la kufililisha kosa na wameeleza vizuri kwenye madhumuni ya Muswada huu kwamba wanafililisha kwanza ni kuokoa muda wa kupeleka kesi Mahakamani lakini pili ni kuruhusu biashara ziweze kuendelea. Mtu huyu ameshakiri kwamba ni kweli amefanya kosa na akakubaliwa kulipa nusu ya deni ambalo angeweza kulilipa akienda Mahakamani, sasa katika mazingira ya kawaida ya kibiashara tuseme *EWURA* ina-*deal* na wanaomiliki vituo vya mafuta na maeneo ya namna hiyo. Kama ameshindwa kulipa deni na hajakataa kulipa, ukimtoza riba tafsiri yake unamwongezea kwenye deni lile la msingi.

Mheshimiwa Spika, kwa kufanya hivyo tunafahamu wote mazingira ya kibashara Tanzania yalivyo sasa hivi, wakati mwingine biashara haziendi vizuri, wakati mwingine mtu anakwama kwa sababu watu wanaohusika na biashara zinazohusiana na *EWURA* wengi wana mikopo benki, kwa hiyo, wakati mwingine mtu anaweza kushindwa kulipa kwa sababu ya kibiashara. Kumtoza riba mtu huyu ni kumwongezea mzigo juu ya mzigo ambao tayari amekiri.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naishauri Serikali isimtoze riba mtu ambaye amekiri kosa lake, amekubali kulipa, lakini ameshindwa kulipa. Badala yake wanazo nafasi mbili za kufanya; kwanza, wanaweza kukaa mezani na kuzungumza naye namna bora ya kumsaidia aweze kulipa deni hilo. Hii alifanya Mheshimiwa Dkt. Mpango wakati wa wasilisho lake la Wizara ya Fedha kwenye Bajeti iliyopita, akawaongezea muda watu ambao walikuwa wanadaiwa madeni ya kikodi na *TRA* na ambao walikubali. Kwa nini tusifanye hivyo kwa watu ambao makosa yamefililishwa? (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Serikali ili kuonesha kwamba wao sio washitaki, sio waamuzi na wao ndio kila kitu, wanaweza

kupeleka jambo hili Mahakamani kama inavyoelezwa kwenye Kifungu kidogo cha (4) kilicholetwa kwenye marekebisho ya Mswada bila kumtoza riba mfanyabiashara huyu. Kwa hiyo, kama ameshindwa kulipa na Serikali wameshindwa kuafikiana, basi kesi hiyo ipelekwe Mahakamani ikaamuliwe Mahakamani na mtu yule aweze kulipa kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu za nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo niongeze pia katika kifungu kinachohusiana na vifuko vya feri. Katika mabadiliko *clause No. 18* ya Muswada huu wa Marekebisho, wanasema kwamba kwenye Kifungu kidogo cha (3), mtu yeyote atakayeingilia shughuli za kivuko, shughuli zozote zile; atakayefanya shughuli ambazo zitaingilia kivuko, basi atatakiwa kulipa faini ya shilingi 50,000/= mpaka shilingi milioni 10 nimeona kwenye mabadiliko ya Serikali au kufungwa miezi sita au vyovyote kwa pamoja.

Mheshimiwa Spika, Serikali imekuwa jumla sana kwenye kifungu hiki na tuliwashauri vizuri sana kwenye Kamati, waeleze hizo shughuli za binadamu wanazosema zitaingilia kivuko ni zipi? Kwa sababu nimesoma vizuri kwenye hotuba yetu kwamba unaposema shughuli za kibinadamu zitakazolingilia shughuli za kivuko, zipo tofauti na zinatofautiana kwa madhara. Leo huwezi kusema unamtoza mtu aliyeingilia shughuli za kivuko, kwa mfano, pale kwenye kivuko cha Kigamboni Dar es Salaam, kwa sababu ameogelea, basi unamtoza shilingi milioni 10 kwa mfano, kwa sababu kiwango cha ukomo ni shilingi milioni 10. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, wakati mwingine kuna watu kweli nakubali wanafanya makosa makubwa kama uvuvi wa kutumia nyavu ambao unaweza ukaharibu kabisa feri yetu. Kwa hiyo, niseme, moja kati ya jambo ambalo linawapa wakati mgumu watafsiri wa sheria kwa maana ya Mahakama ni kuelewa dhamira ya Bunge. Nasema hayo kwa sababu sisi leo tutapita, hii sheria inabaki inaishi, tutawapa changamoto kubwa watakaokuja mbele yetu kuelewa kwamba tulitoa shilingi 500,000/= mpaka shilingi milioni 10

kwa sababu tulikuwa tunawaangalia watu ambao labda wanaweza wakaharibu kabisa kivuko.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, naishauri Serikali ije na jedwali, linaweza lisi- *cover* kila kitu, lakini angalau lionshe msingi wa faini yake inayotolewa katika kifungu hiki na ile itasaidia kupunguza watu ambao wanafanya makosa madogo kutozwa faini kubwa au wanaofanya makosa makubwa kutoza faini ndogo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, niende moja kwa moja katika sheria ya Utumishi wa Umma. Sheria ya Utumishi wa Umma imempa nafasi *Chief Secretary* ya kusamehe *conditions* zote ambazo zinaweza kumsababishia mtu ashindwe kulipa mafao yake. Najaribu kutafsiri kwa Kiswahili ili niweze kueleweka, lakini kifungu kiko *very clear*.

Mheshimiwa Spika, sasa mwaka 2018 tumetunga sheria hapa ya *Social Security* ile ambayo ni almaarufu kama Sheria ya Kikokotoo, tukatunga na tukampa Waziri mwenye dhamana mamlaka. Tukatoka hapo, kuna Bodi ambayo inahusika na *pension* na mafao ya kustaafu.

Mheshimiwa Spika, sasa leo tukisema tunatoa mamlaka ya Bodi ambapo Bodi haiiongozwi na mtu mmoja, tunatoa mamlaka ya Waziri, leo tunachukua nafasi ile tunampa *Chief Secretary*. *Chief Secretary* kwa Kiswahili anaitwaje kwani?

MBUNGE FULANI: Katibu Mkuu Kiongozi.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: ...tunampa Katibu Mkuu Kiongozi, ahsante. Tunampa Katibu Mkuu Kiongozi peke yake mamlaka ya kusamehe mazingira yoyote na imeandikwa kwenye *act*, mazingira yoyote ambayo yanaweza kufanya mtu asilipwe *pension* yake. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, hii sheria inayotungwa leo inakinzana na sheria ambayo tulitunga mwaka 2018. Kwa hiyo, naomba Serikali iweze ku-*harmonize* sheria hizi mbili kwa

kuweka ama kurudisha mamlaka kwa Bodi ambayo iko chini ya Sheria ya Mifuko ya Jamii Na. 2 ya Mwaka 2018, irudishe mamlaka hayo na kwa *minister*. Sheria ile imeeleza bayana namna mamlaka haya yanavyogawanywa.

Mheshimiwa Spika, nimalizie kwa sheria ya ongezeko la thamani (*VAT*). Sheria hii Serikali kwa kweli imefanya vizuri kuondoa kodi kwenye miradi yote, fedha za miradi yote ambayo inahusisha Serikali. Hii wamesema vizuri kwamba inasaidia kuongeza kasi ya miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, nakuomba na niombe Serikali ione haja ya kufanya hivyo hivyo kwa dhamira hiyo hiyo ya ku-*speed up* miradi ya maendeleo kwa *private sectors*. Najua hofu ya Serikali ni kwamba *private sectors* au watu wanaweza kutumia vibaya nafasi hii kujinufaisha wenyewe.

Mheshimiwa Spika, juu ya kifungu kile mwanzoni wanasema, "*in consultation with the minister,*" tena lazima ridhaa hiyo iwe *published* kwenye *Government Gazette*. Ile tu pekee inatosha kulinda watu wasitumie vibaya madaraka haya ya kutokutozwa kodi kwa vitu ambavyo wameingiza ndani ya nchi kwa ajili ya maendeleo au manufaa ya Umma.

Mheshimiwa Spika, kwa mfano, kwenye Bunge hili lako Tukufu, wapo Wabunge ambao wanapewa vitu na wahisani na marafiki zao mbalimbali. Kuna watu wanaleta zile baiskeli za walemavu, kuna watu wanaleta pedi za kike, wanapewa na makampuni huko nje; basi hii iwe ni fursa kwao kuweza kuomba ridhaa ya Waziri wapate msamaha wa kikodi ili waweze kufikisha huduma kwa wananchi. Nchi hii ni yetu sote na tunaijenga wote kwa umoja wetu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, baada ya kufafanua hayo, naiomba sana Serikali, ni mengi tumerekebisha kwenye Kamati, lakini bado tunayo nafasi ya kubadilisha zaidi, yawezekana mazingira yakawa ni magumu hasa kwenye suala la *VAT*, lakini dhamira ile ile ikitumika na njia ile ile ikitumika kuboresha misamaha katika miradi ya maendeleo kwenye jamii, Bunge lako ni Taasisi, Wabunge wako wana

uwezo mkubwa wa kuweza kupata misaada kwa ajili ya kuwasaidia watu mbalimbali katika nchi hii, hii itumike kama fursa na VAT iondolewe katika miradi au katika misaada ambayo Wabunge wanapata, katika misaada ambayo Makanisa wanapata, katika misaada ambayo *private sector* wanapata kwa ajili ya kusaidia na kuwasaidia na kusaidia kusukuma gurudumu hili la maendeleo katika nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, nakushukuru sana, ahsante sana. (*Makofi*)

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Salome Makamba.

Waheshimiwa Wabunge, mmetaja hili jambo la pedi, hili ni jambo kubwa jamani, nawaunga mkono mnachosema. Juzi katika nchi jirani; nchi jirani si mnaijua jamani! Nafikiri mmesikia, mtoto mmoja wa shule ya msingi wa miaka 14 amejinyonga kwa sababu alipokuwa shule akawa kwenye *menstruation* halafu Mwalimu wake mmoja akamsema vibaya kuhusu hiyo hali yake. Basi mtoto katoka pale shule, karudi nyumbani, kamkuta mama yake, akamwelezea kilichotokea shuleni, mama naye akadhani amem-*console*, akamwambia aah, wewe endelea na shughuli zako tu. Kumbe limeshamsumbua sana kisaikolojia, hakupata ile *comfort* aliyoitarajia, akachukua ndoo kama vile anaenda kuchota maji kisimani, akajinyonga akafa.

Kwa hiyo, hili jambo linahitaji tuwe tunaliangalia, ni jambo kubwa na vilevile kutoa elimu kwa watoto wetu hasa wa *primary* hata na *secondary* kuhusu hali hii waweze kuifahamu.

Nakumbuka hata sisi tulipokuwa shule ya msingi tulikuwa tunawacheka wadada wa namna hiyo, kwa sababu tulikuwa hatuelewi. Umeona kakaaje sijui, basi eeh, huyo, huyo, kumbe ni kitu ambacho *psychologically* ni kibaya sana.

Kwa hiyo, jambo hili tunahitaji litazamwe vizuri zaidi kwa kweli. Mimi baada ya hilo nikashtuka, nikaona dah!

Wabunge wengi mnasemaga humu tunaliona kama ni jambo la kawaida tu, lakini ni katika *priorities* kwa kweli. (Makofi)

Baada ya hapo, Waheshimiwa wengi wameniandikia hapa, mbona Spika humpongezi Mheshimiwa Sugu kwa kuoa? (Kicheko)

Sasa naye hajanitaarifu vizuri bwana! Hata hajaniandikia *note*; hongera sana Mheshimiwa Sugu. Kwa niaba ya Waheshimiwa Wabunge wote tukupongeze kuingia katika utaratibu wa ndoa takatifu kwa kufuata utaratibu kabisa. Sasa karibu kwenye klabu sasa, ukitaka mafunzo kidogo, basi tutakuwa tunakupatia patia, tuko wengi hapa, lakini vinginevyo tunakupongeza sana. Hongera sana. (Makofi)

Ila sasa inatakiwa ubadilishe na mwenendo sasa. Ukishaoa unabadilika sasa! Mambo ya kurudi saa nane ya usiku sijui nilikuwa wapi, hamna tena. Hapo lazima ujieleze, ulikuwa wapi? Ahsante sana. (Makofi/Kicheko)

Waheshimiwa Wabunge, tutaendelea na suala letu hili vizuri tu leo jioni kuanzia saa 11.00, tutakuwa na wachangiaji wanne, halafu atafuata Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Ataanza Mheshimiwa Mariam Kisangi, Mheshimiwa Taska Mbogo, Mheshimiwa Goodluck Mlinga na Mheshimiwa Jitu Soni halafu Mheshimiwa Waziri wa Fedha, atafuata AG halafu utaratibu utaendelea, Bunge zima tutapitia kama kawaida yetu. Naomba tuitendee haki hii sheria, tuwahi kufika saa 11:00.

Niwakumbushe Wabunge wa CCM kwenda CCM kule *Whitehouse* saa 7.00 ili *by* saa 8.00 mpate chakula, *by* saa 9.00 tukutane pale wote pale Msekwa kama nilivyotangaza mapema, nasisitiza kuhudhuria Msekwa pale na saa 11.00 tutaendelea na ratiba yetu kama kawaida.

Basi kwa hatua hiyo, naomba nitishe shughuli za Bunge hadi saa 11.00 jioni ya leo.

(Saa 7.02 Mchana Bunge lilitishwa hadi Saa 11.00 jioni)

(Saa 11.00 Jioni Bunge Lilirudia)

Naibu Spika (Mhe. Dkt. Tulia Ackson) Alikalia Kiti

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae.

Katibu.

NDG. NEEMA MSANGI – KATIBU MEZANI:

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI:

*Muswada wa Sheria ya Marekebicho ya Sheria Mbalimbali
(Na. 6) wa Mwaka 2019(The Written Laws (Miscellaneous
Amendments) (No. 6) Bill, 2019)*

(Majadiliano yanaendelea)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na wachangiaji, tutaanza na Mheshimiwa Mariam Kisangi, atafuatiwa na Mheshimiwa Taska Mbogo, Mheshimiwa Goodluck Mlinga ajiandae.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia muswada huu muhimu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa napenda niipongeze Serikali nimpongeze Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Bunge, Sera na Wenye Ulemavu, Mheshimiwa Waziri wa Fedha, Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu, Naibu, Mawaziri, Uchukuzi, Fedha, Naibu Waziri wa Maji, Makatibu Wakuu, Watendaji wa Serikali, lakini kipekee napenda kumshukuru, Mwenyekiti wa Kamati ya Sheria Ndogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mwenyekiti huyu kwa kweli ni mtu muhimu sana na amenipa somo leo kwa mara ya kwanza katika Bunge lako tukufu, namimi najaribu kuchangia

muswada wa sheria kutokana na elimu ambayo nimeipata kwa Mwenyekiti huyu, pia naomba niwapongeze Wajumbe wote wa Kamati ya Sheria Ndogo kwa kazi kubwa walioifanya na ushirikiano wao.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Muswada huu ya Mabadiliko ya Sheria Mbalimbali mchango wangu utajikita katika sehemu ya pili; Marekebisho ya Sheria ya *EWURA* Sura namba 414, lakini pia utajikita katika Sheria ya Michezo ya Kubahatisha Sura Namba 41, lakini pia nitazungumzia kidogo Sheria ya Vivuko Sura 173.

Mheshimiwa Naibu Spika, niipongeze sana Serikali kwa mara nyingine muswada huu kuleta kwa hati ya dharura, mimi nafikikiri ni jambo muhimu sana na tumpongeze sana Mheshimiwa Rais wetu kwa kazi kubwa anayoifanya ya kuwajali makundi mbalimbali ambayo yalibanwa na sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Muswada wa Sheria wa *EWURA* naomba nichangie katika maeneo yafuatayo; kwanza kabisa suala ambalo lilikuwa linawaudhi wengi na linatukera watu wengi ni pale ambapo Waziri wa Nishati alikuwa hana mamlaka ya kuweza kuamua chochote kwa sababu *EWURA* ilikuwa chini ya Wiizara ya Maji, Muswada huu muhimu sasa unamrudisha Waziri wa Maji na Waziri wa Nishati kufanya kazi pamoja.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni ukweli usiopingika masuala ya mafuta ndiyo masuala makubwa katika uchumi wa nchi yetu na masuala haya yote yalikuwa yanasimamiwa na Waziri wa Nishati, leo hii katika maamuzi Mheshimiwa Waziri wa Nishati hakuwa na maamuzi, lakini muswada huu muhimu umeleta marekebisho katika eneo hilo, sasa Waziri wa nishati na Waziri wa Maji watafanya kazi pamoja, watatoa maamuzi ya pamoja, lakini pia watapitia taarifa zote kwa pamoja na hata kwenye bodi, Wajumbe wa Bodi watachaguliwa kutoka kwenye pande zote mbili, mimi niipongeze sana Serikali kwa hilo jambo muhimu walilolifanya.
(*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pili katika sehemu hiyo ya pili muswada huu wa sheria unampa Mkurugenzi uwezo wa kufifilisha makosa. Naomba ni *declare interest* kwamba mimi ni mdau katika eneo hilo, masuala ya makosa wafanyabiashara wengi wa mafuta katika miji mbalimbali walikuwa wanafanya makosa, lakini mwisho wa makosa yao wanaambiwa wasubiri bodi, wanafungiwa miezi mitatu, miezi minne na wengine wanakimbilia kwa Mkurugenzi, lakini Mkurugenzi yule alikuwa hana meno, muswada huu unampa meno Mkurugenzi wa *EWURA* kwamba sasa awe na uwezo iwapo mfanyabiashara ataleta shida na akakubali makosa yake basi Mkurugenzi atakuwa na uwezo wa kumfifilishia kosa lake na kuweza kulipa faini inayotakiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia muswada huu umetoa nafasi kubwa kwa na uhuru mkubwa kwa wananchi pale wanapoonna kwamba makosa hayo waliopewa hawaridhiki nayo wamepewa uhuru wa kwenda mahakamani. Ni jambo jema sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, nije kwenye suala zima la *interest*, nakubaliana kabisa na Serikali na maamuzi yao kwamba lazima tuweke *interest* ili kujenga imani kwamba unapokopa deni lazima ulipe, naomba waangalie kwenye *regulation* yao kwamba waweke hizi *interest* zinazotolewa wazi, isiwe zimefinywa finywa wajuwe kwamba kosa fulani litalipiwa faini kiasi fulani na *interest* itakuwa vipi na kosa fulani itafanywa hivi natambua *EWURA* wana kanuni zao, nitaiomba Serikali kwenye hizo kanuni zao basi waweke wazi masuala yote kama vile Serikali ilivyoweka wazi katika eneo hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi niseme suala hili limechelewa, lakini nimeona kabisa juhudi za wazi za Mheshimia Rais katika kuboresha mazingira ya biashara yawe rahisi katika Taifa letu. Ni jambo zuri na ni jambo ambalo huwa tunafikiri sheria hii itakaposainiwa wananchi na wafanyabiashara wetu wataifurahia sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, nije kwenye Sheria ya Michezo ya Kubahatisha; lengo la muswada huu ni kuhakikisha pia wanadhibiti, lakini pia kuipa bodi mamlaka ya kufanya ukaguzi, ukamataji na ufilisi.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumeona mara nyingi wananchi wetu ambao wanacheza michezo hiyo ya kubahatisha wamekuwa wakipata matatizo ambayo hakuna wa kuyatatua, sasa bodi imepewa mamlaka kama mfanyabiashara au mwenye bahati nasibu anafanya vitu visivyoeleweka, lakini pia anashindwa kulipa kodi, anashindwa kulipa watu wake basi sheria hii itashika mkondo wake, itamkamata na kumfilisi, lakini katika kufanya kazi hiyo naiomba Serikali katika kuangalia nao sheria zao waangalie kwamba haki itendeke, siyo kwa vile tumewapa mamlaka hayo wakafanye mambo yasiyofaa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia sheria hiyo imeongeza wigo wa kutoa leseni ya michezo ya kubahatisha, tunashuhudia katika *tv* kwamba kuna michezo aina mbalimbali, mingine inachezwa hapa nchini na mingine inachezwa nchi za nje, sasa ile ya nchini walio tayari watapewa leseni, lakini sheria hii pia inaweka *security bond* kwa yeyote yule atakayefanya biashara hii.

Mheshimiwa Spika, hiyo *security bond* itasaidia sana kwa sababu tumeona wanacheza michezo, wanawaahidi watu milioni mia tano, lakini unaambiwa yule mtu hajapata hiyo pesa. Sasa Serikali inamsimamia Mtanzania ambaye atakuwa amecheza huo mchezo, lakini akulipwa hii *security bond* itasaidia kumlipa lakini na yeye pia itamsaidia iwapo atakuwa ametenda kosa aondolewe kwenye eneo hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa naomba nichangie sehemu ya sita, ibara ya 165 kupanua wigo wa matumizi ya vivuko; kweli kabisa tunatambua umuhimu wa vivuko vya Serikali vinatakiwa viwekewe nafasi, lakini hiyo adhabu iliyowekwa tuangalie mbele na nyuma, kuna wakati katika maeneo ambayo yanawekwa vivuko vya Serikali kunatokea

hatari, kwa mfano kama hivyo Kivuko cha Kigongo sijui, huko kama vivuko kama Kigamboni maeneo hayo mara nyingine kinaweza kikawa kime-*fail engine*, viboti vidogo vidogo huwa vinakuja kuokoa wananchi; sasa je, sheria hiyo itakuwaje? Kwa hiyo, niombe kwenye kanuni za uokoaji, lakini katika kanuni nzima ambazo zitaongoza kwenye eneo hili basi waangalie jinsi gani hivyo viboti vidogo vidogo iwapo itatokea dharura au ajali yoyote kuweza kuingia kwenye eneo la vivuko.

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi sina mengi, niishukuru sana Serikali, nimshukuru Mheshimiwa Jenista Mhagama kwa jinsi anavyoliongoza Bunge kwa kweli tunampongeza sana mama huyu usiku na mchana mpaka kinaeleweka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana lakini nimshukuru Mwenyekiti wangu tena kwa mara nyingine kwa kuniwezesha na mimi leo kuanza kuipenda sheria. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja, ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Taska Mbogo atafuatiwa na Mheshimiwa Goodluck Mlinga, Mheshimiwa Jitu Soni ajiandae.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuchangia.

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi kwanza naomba niipongeze Serikali kwa kuleta mabadiliko ya sheria hii, naomba nimpongeze Jenista Mhagama na Mawaziri wote waliokuja kwenye Kamati yetu, tuliita Serikali na kwa kweli kwa mara ya kwanza tulishuhudia Mawaziri wanne walikuja kwenye Kamati yetu na kila mtu alikuwa anajibu hoja ambazo Kamati iliziuliza. Tulikuwa na Waziri wa Maji, mwanangu Mheshimiwa Aweso; tulikuwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Mheshimiwa Kwandikwa, tulikuwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali na tulikuwa na mwandishi Mkuu wa Sheria za Bunge

(CPD), wote walikuja kwenye Kamati yetu na wote waliweza kutuelekeza yale ambayo tuliyouliza kwenye Kamati na majibu tuliyapata.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye muswada huu mimi nakwenda kwenye *page* ya 14 na nitachangia kile kifungu ambacho kimeongeza adhabu ya mtu anachezesh *game* ambaye atamshawishi mtoto mdogo kuingia kwenye hiyo michezo na kuangalia.

Mheshimiwa Naibu Spika, hiki kifungu kilikuwa kimewekwa adhabu ndogo ambayo ilikuwa inaishia shilingi 500,000; lakini kwa kuongeza adhabu kuanzia shilingi milioni moja mpaka shilingi milioni tano kitawafanya wale wanaochezesh hii michezo ya kuigiza na wale ambao huwa wanapenda kuwashawishi watoto kwenda *casino* wataweza kuogopa, maana yake tabia nyingi za watoto/watoto wengi wanaharibika baada ya kuangalia *movie* zile ambazo anaangalia, anapata ushawishi ambao unamfanya na yeye anasema na yeye ebu nijaribu na mimi nijaribu hiki kitu. Kwa hiyo, kwa kuweka kifungu hiki, wale wote ambao wanachezesh hii michezo hata kule vijijini, mikoani na wilayani wataogopa kuwaingiza watoto wadogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kitu kingine ambacho ningependa kukichangia kwenye muswada huu ningependa kuipongeza Serikali kwa kuleta katazo la upigaji picha mtu aliyekufa na maiti kwenye kile kifungu cha 162, lakini hata pia ningeiomba Serikali iongeze wigo kwa sababu mtu unaweza ukawa unasafiri ukakuta basi limeanguka labda limeanguka kwenye mtaro na watu wamekufa ukataka uchukue zile picha kwa ajili ya kuhabarisha umma au kwa ajili ya kuzipeleka polisi ili ziwe ushahidi.

Mheshimiwa Spika, sasa maeneo mengi kama unavyojuwa nchi yetu, hatujafikia kile kiwango cha kuwa na kamera kwenye barabara zetu, kwa wenzetu wa Magharibi wao wanakamera kwenye barabara zao kila mahali, kwa hiyo, hata kama ukikataza upigwaji wa picha

unakuta kwamba ni sahihi, lakini kwetu sisi hatujawa na kamera kwenye barabara zetu ambazo zinaweza zikapiga picha ajali inapotokea mahali popote hata kama ni porini.

Kwa hiyo, nilikuwa naiomba Serikali ijaribu kuangalia kwa katika *circumstance* ambazo zinatokea mtu amekuta watu wamekufa pale anataka kutumia hiyo picha kama ushahidi basi aweze kupiga na kuhabarisha umma.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye kipengele hicho lakini niseme naipongeza kwa kuja na hiyo sheria kwa sababu watu wengine walikuwa wanaitumia vibaya kupiga mili ya watu kwa mfano mzuri ilikuwa ni ajali ya Morogoro iliyotokea hapa juzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kipengele kingine ambacho ningependa kukizungumzia ni kile kipengele cha 54(2) chenye *interpretation act cap. 1*; kipengele hiki kimeandikwa katika lugha pana, ingependeza zaidi kama sheria ingeinisha ni maeneo gani mahususi ambayo Katibu Mkuu atayafanya, lakini kwa kuiacha tu ndani ya wigo kwamba Katibu Mkuu anaweza akafanya mambo fulani wakati ile bodi haipo na haiainishi yale mambo ambayo Katibu Mkuu anatakiwa afanye naona kipengele hiki kitampa mwanya mkubwa Katibu Mkuu kiasi kwamba kama ni mtu ambaye anataka ku-*misuse power* zake akatumia hiki kipengele cha 54(2) ningepomba Serikali ijaribu kukiangalia na kukiandika vizuri zaidi ili kikidhi hitaji ambalo linahitajika. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, niipongeze Serikali kwa kufuta ule Mfuko wa *SSRA*. Naipongeza Serikali kwa sababu imeangalia ikaona kwamba ilikuwa inatumia pesa nyingi kuwa na huo mfuko, kwa hiyo imeondoa yale majukumu ya ule mfuko inayapeleka kwenye Wizara ya Mheshimiwa Jenista, lakini niombe Serikali hiyo *division* itachukuwa majukumu ya ile mifuko yote ijaribu kuihudumia ile mifuko ambayo inaidumia kama jinsi ambavyo *SSRA* ilivyokuwa inafanya kazi zake, isiwe tu kwamba tumevunja kwa sababu leo kwa kipengele namba 72 ina maana tunaivunja rasmi *SSRA* hapa

Bungeni, ila tunaendelea kutumia sheria zake ambazo zimeainishwa kwenye kipengele 72 nafikiri kila mtu ana muswada huu anaweza akaenda akaangalia.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo naipongeza Serikali na naiomba Serikali kama inaona vitu vingine ambavyo ilivianzisha, lakini imeshaona kwamba haiwezi ikaendelea kutumia pesa nyingi kuwa na mifuko ya aina hiyo inaweza ikaleta tu pia nayo tukabadilisha kwa sababu hata nyumbani ukiona umefanya kitu lakini unaona hakiendi unabadilisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo sioni vibaya kwa Serikali kuvunja huo mfuko na kupeleka haya majukumu kwenye Wizara kwa sababu kuna kitengo kitaanzishwa pale, kuna idara itaanzishwa pale ambayo itakuwa inashughulikia majukumu hayo, lakini niseme tu kamba na kamba kuna taasisi nyingine ambazo zimeazishwa ambazo Serikali inaona kwamba ni mzigo mkubwa kuziudumia basi ilete zile sheria na niwaombe Wabunge humu Bungeni tuzibadilishe na tusione ubaya wa Serikali kuivunja *SSRA* na kubaki tunatumia zile sheria zake.

Mheshimiwa Naibu Spika, ningependa pia kuzungumzia suala la adhabu ya kulipa *interest* ambayo imeshazungumzwa na Wabunge wengi kwa mtu ambaye ameshapewa adhabu na amekabiliwa lakini anapochelewa kulipa inabidi alipe *interest*.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali haijatoa kikokotoo cha *interest* na tulivyoiliza Serikali kwenye Kamati yetu ilisema italeta kwenye *regulations*. Kwa hiyo niombe tu Serikali itakavyoleta *regulations* hizo za kikokotoa hizo *interest* ilete kikokotoo kizuru isimumizi yule mtu ambaye amepewa adhabu kwa sababu mtu anaweza akawa amepewa adhabu ya kulipa milioni 100, lakini sasa *interest* ikawa unaambiwa kila mwezi ulipe shilingi milioni 20 *by the time* miezi sita inaisha unakuta yule mtu anadaiwa milioni 300.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo niombe kikokotoa hicho kitakacholetwa kiwe ni kikokotoa ambacho kitakuwa rafiki, ambacho yule mdaiwa anaweza akakilipa.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo ningependa kulizungumzia ni *bond* ambayo imeshazungumzwa na Wajumbe walioipita, niipongeze Serikali kwa kuleta utaratibu wa kuweka *security bond* kwa hawa wanaochezesha michezo siku hizi kwa sababu ni wengi wameibuka, wanachezesha hiyo michezo, kwa hiyo, kwa kuweka *security bond* ina maana mtu atakapo *win* kama asipolipa ile pesa yake ile *security bond* ya yule aliyechesha mchezo inaweza ikatumika kumlipa yule mchezeshaji, kwa hapa niombe kuipongeza sana Serikali kuja na sheria hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe tu kwa kutumia *floor* hii, Serikali ijaribu kuangalia sheria nyingine zote ambazo zimepitwa na wakati izilete ili tuweze kuzibadilisha hapa Bungeni kwa sababu tunazo sheria nyingi sana. Nitoe tu mfano, kuna sheria za *traffic* zimepitwa na wakati, anamgonga mtu amekufa, amevunjika mkono, lakini akienda mahakamani akikubali lile kosa anaishia kulipa 50,000 na Sheria nyingi tu ambazo zimepitwa na wakati.

Mheshimiwa Naibu Spika, niombe Serikali kwa sababu inayo Tume ya Kubadilisha Sheria nchini, basi Tume hii ya Kubadilisha sheria nchini itumike vizuri katika kipindi cha mwaka mmoja tuone ile tume imefanya kazi kubadilisha sheria zipi. Tunazo sheria nyingi sana ambazo zimekaa, zingine ni za toka mwaka 1963, lakini bado zinatumika humu nchini. Ukiziangalia hata kwenye sheria nyingine ambazo si nzuri kwa wanawake kama mtu kupewa matunzo ya shilingi 100 kwa mwezi, zote hizi ambazo ziko kwenye Sheria ya Ndoa ya Mwaka 1971 bado niombe Serikali kama jinsi inavyoweza kubadilisha sheria hizi basi ichukue tena umuhimu wa kubadilisha hizo sheria nyingine ambazo zimepitwa na wakati ili ziweze kukidhi hitaji la Watanzania wote wanawake na wanaume.

Mheshimiwa Naibu Spika, mchango wangu kwenye huu Muswada kwa sababu nilikuwa Mjumbe wa Kamati na tumeuchambua kwa undani, nikiendelea kusema mambo mengi ambayo hatukuchambua kwenye Kamati nitakuwa ninasema uongo. Naomba nikushukuru kwa kunipa nafasi hii. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante!

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono hoja. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante, Mheshimiwa Goodluck Mlinga, atafuatiwa na Mheshimiwa Jitu Soni, Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango ajiandae.

MHE. GOODLUCK A. MLINGA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana naomba nichukue fursa hii kwanza kuipongeza Serikali kwa kuleta mabadiliko haya ya sheria tisa kwa mpigo. Lakini kama walivyotangulia wenzangu, kuna sheria nyingi ambazo zimepitwa na wakati, zingine zipo zinaumiza watu, nyingine zipo lakini hazina manufaa. Kwa hiyo zipo ambazo ni za kuboresha, zipo ambazo ni za kuzifuta kabisa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano Sheria ya Ubakaji, kutokana na ongezeko kubwa la ubakaji ilitakiwa sheria iletwe tubadilishe sasa, siyo kufungwa miaka 30 tu, ilitakiwa wahasiwe wabakaji. Pia sheria ya *traffic*; pikipiki inabeba abiria mmoja inalipa *traffic case* shilingi 30,000, basi linabeba abiria 60 eti la lenyewe shilingi 30,000 hiyohiyo. Kwa hiyo, hizi sheria zinatakiwa zinabilishwe siyo tunabeba kila kitu walichoacha wazungu.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nije sasa kwenye sheria ambazo tumezibadilisha. Sheria ya kwanza napenda kuipongeza Serikali, hii Sheria ya *SSRA*. Tulianzisha *SSRA* kwa sababu kulikuwa na mifuko mingi ya hifadhi ya jamii kwa hiyo ushindani ukawa mkubwa, mifuko mingine ikawa ina-*misuse* jinsi ya kupata wanachama na wakawa wanatumia

pesa vibaya sasa mingine ikawa inaelekea kufa kwa hiyo tukaona ili kunusuru tukai-merge ile mifuko tukaiunganisha tukapata mifuko miwili; PSSSF na MSSF. Kwa hiyo, sasa jukumu la SSRA likapungua kwa kiasi kikubwa sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa tukaona bora tuiondoe kisheria kwa sababu ushindani ulikuwa umeisha, majukumu yamepungua sana na matumizi bora ya rasilimali ya taifa ambayo tunahitaji sana kwa sasa hivi kwa ajili ya kujenga nchi yetu tuipeleke sehemu nyingine na majukumu kidogo yaliyobaki tuyaweke chini ya Wizara. Kwa hiyo, sasa SSRA ilibaki ni mzigo kwa Taifa letu na ikawa haina msaada tena. Kwa hiyo, naipongeza Serikali kwa ajili ya kuleta sheria ya kuifuta.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala la pili ni suala la michezo ya kubahatisha. Napenda niipongeze Serikali kwa sababu mwenyewe nilikuwa mpinzani sana wa hii michezo ya kubahatisha lakini naipongeza Serikali kwa kusikia kilio changu na kuleta haya mabadiliko ya sheria kwa sababu kumekuwa na wimbi kubwa sana la vijana wanaocheza michezo ya kubahatisha kwa mfano bodaboda na wanafunzi, akina mama wafanyabiashara wote, VICOBA wote wanakopa hela wankawenda kucheza kamali, mama wa nyumbani unampa pesa akanunue nyama anaenda kupikia watoto nyanya chungu hela anachezea kamali. Kwa hiyo, naipongeza sana Serikali kwa sababu athari zake zilikuwa kubwa sana katika jamii.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia hii michezo ya kubahatisha ni ajira. Tumeshuhudia katika nchi yetu sasa hivi kuna shida kubwa ya ajira kwa sababu vyo vya kawaida na vyo vikuu kwa mwaka vinatoa wanafunzi zaidi ya laki sita na kumekuwa na tatizo kubwa la ajira. Kwa takwimu ambazo nimezipata ajira ya moja kwa moja ambayo inaletwa na michezo ya kubahatisha ni 20,000, wananchi 20,000 wameajiriwa ambao ni wengi kuliko watendaji wa kata ambao hawazidi 4,000 na ni wengi kuliko watendaji wa vijiji ambao hawazidi 15,000. Na ajira za *indirect*, zisizo rasmi, ni zaidi ya laki moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, sekta ambayo inatoa ajira nyingi katika nchi yetu ni elimu ambayo imeajiri watu takribani watu laki tatu na nusu, kwa hiyo, inayofuatia kwa sasa hivi ni hii ajira ya michezo ya kubahatisha ambayo ni zaidi ya laki moja, na inafuatiwa na afya ambayo ni wastani wa laki moja. Kwa hiyo, lazima tuiwekee utaratibu rasmi kwa ajili ya kuiboresha na kui-*monitor*.

Mheshimiwa Naibu Spika, michezo ya kubahatisha ni chanzo cha mapato cha Serikali. Niipongeze hii Sekta ya Michezo ya Kubahatisha, hasa hii taasisi ya *Gaming Board*. Nimeangalia mapato yao, mwaka 2016/2017 ilikuwa bilioni 30, lakini 2017/2018 imepanda kwa shilingi bilioni 78, yaani ime-*double*, na 2018/2019 bilioni 95.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumeshuhudia kipato hiki ni kikubwa sana ambacho katika matumizi ya kawaida ni bajeti ya Wizara mbili; Wizara ya Michezo na Wizara ya Mazingira ambayo ni bilioni 30 na bilioni 36, yote inakuwa *accommodated* kutokana na michezo ya kubahatisha, na pia Wizara ya Viwanda na Biashara bilioni 100 ambayo kwa wastani ni hela ambayo inaingizwa kutokana na michezo ya Kamali tu. Kwa hiyo, naipongeza Serikali kwa kuleta sheria nzuri ya kuratibu hii michezo ya kamali.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni Sheria ya Kanuni ya Adhabu. Tumeshuhudia ongezeko kubwa la watumiaji wa mitandao ya *internet*. Kwa takwimu za TCRA watu takribani milioni 23 wanatumia *internet* katika nchi hii, kwa hiyo kumetokea na matumizi mabaya ya mitandao ya kijamii, hususani *instagram, facebook, twitter* na *snapchat*. Watu wamekuwa wakipiga picha mbaya za ajali, tukio mtu amepata ajali familia ina utaratibu wa kuhabarishwa lakini sasa hivi unaweza ukashtukia ukamuona ndugu yako amekufa kwenye mitandao ya kijamii. Kwa hiyo, naipongeza Serikali kwa kuleta sheria kali kwa ajili ya kuratibu hivi vitu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia napenda niwapongeze vyombo vya habari, watumiaji binafsi wa vyombo vya habari, mitandao ya kijamii ambao wanatumia mitandao vizuri kwa

ajili ya kuelimisha na kuacha kuposha kutuma picha mbaya na napenda niwataje; kwa mfano Millard Ayo amekuwa akitumia mitandao ya kijamii vizuri, huwezi ukakuta picha za marehemu katika mtandao kwa mfano wa Millard Ayo; Lemutuz, *Michuzi Blog*, wamekuwa wakitumia vizuri mitandao ya kijamii, huwezi ukakuta picha za hovyo, kwa hiyo, naomba niwapongeze. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hayo machache napenda kuunga mkono hoja na tuipongeze Serikali na tuiunge mkono kwa mabadiliko ya sheria hizi. Ahsante sana. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Jitu Soni, atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango.

MHE. JITU V. SONI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa fursa ya kuchangia jioni hii. Awali ya yote naomba nichukue fursa hii kuishukuru sana Serikali na kuipongeza kwa kuleta mabadiliko haya ya sheria mbalimbali na kwa kweli kwa kuleta hizi sheria kutakuwa na mabadiliko makubwa katika hizi sheria tisa walizoleta sekta hizo zitapata unafuu sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nijikite katika maeneo mawili; kwanza kabisa niipongeze Kamati ya Sheria Ndogo ikishirikiana na Serikali kwa uchambuzi wa ndani kwa sababu wameweza kutuletea na wakatafsiri ndiyo maana hakuna Mbunge hata mmoja aliyesimama hapa anahoji, kila mmoja anaunga mkono kwa ajili ya kazi nzuri na kubwa ambayo mmeifanya. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, niipongeze Serikali kwa kuleta mabadiliko ya sheria sura 148 katika Kodi ya Ongezeko la Thamani (*VAT*). Niiipongeze Serikali kwa sababu ile misaada ambayo ilikuwa tupate au zile benki au taasisi ambazo zilikuwa zitukopeshe kwa riba nafuu sasa zitaweza kutukopesha na miradi mingi itaendelea kutekelezwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, ombi langu; kwenye ambayo imewekwa kwa miradi ambayo inatekelezwa na Serikali, naomba kwenye hiyo tafsiri msije mkasahau Serikali za Mitaa, kwa sababu zote, Serikali na Serikali za Mitaa kwenye sheria isipokaa vizuri misaada ambayo itaelekezwa Serikali za Mitaa tunaweza kuja kukwama. Kwa hiyo, naomba mjitahidi katika tafsiri wakati inapowekwa basi suala hilo la tafsiri ya Serikali ya Mitaa muiweke ili iweze kutusaidia katika misaada mbalimbali ambayo inakuja katika ngazi hiyo ya halmashauri.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nipongeze kwa kuondoa kodi katika malighafi kwa kupitia hii sheria katika kiwanda kile ambacho kitazalisha neti za muda mrefu ile cha *A to Z* Arusha, itaweza kuwasaidia ili waweze kushindana katika soko la kimataifa ambapo soko kubwa ndiyo liko huko. Lakini ombi langu ni kwamba pamoja na hii sheria mtaweza kuwaondolea Kodi ya Ongezeko la Thamani (*VAT*) kwenye hiyo bidhaa ambayo wanaingiza ya kutengenezea hizo neti, bado hawataweza kuwa kwenye ushindani sawa na wengine kwa sababu tatizo halipo Wizara ya Fedha, tatizo halipo kwenye hizi kodi zetu ambazo zinasimamiwa na *TRA*, tatizo lipo katika hizi *regulatory authorities*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, ninaomba mjitahidi kuleta ile sheria ya marekebisho ya *blueprint regulatory reform*. Hizo ndiyo zitasaidia kuondoa na kupunguza gharama ya uzalishaji kwa sababu hapa mlipoondoa itaondoa kasehemu kadogo sana kwa hiyo bado kwenye ushindani wa bei bado hamtaona mafanikio makubwa. Lakini mkija na zile *reforms* za *regulatory authority* zile tukizifanyia kazi ile *blueprint* nina uhakika gharama ya uzalishaji itapungua na siyo kiwanda hiki kimoja tu, kuna viwanda vingi vitaweza kushindana katika soko la ndani lakini pia katika masoko ya nje.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sababu tozo ambazo zinatozwa na hizi taasisi zetu za udhibiti (*regulatory authorities*) ni nyingi sana na ni kubwa. Kwa hiyo, tatizo kubwa halipo Wizara ya Fedha kwa kupitia zile kodi zake ambazo huwa

tunapitisha za *TRA* lakini sehemu kubwa ya uzalishaji, gharama kubwa iko huku kwenye hizi *regulatory authorities*. Kwa hiyo, tunaomba mwezi Novemba kama inawezekana muilete mapema ili tuifanyie marekebisho inayostahili yale ya kisheria ili gharama za uzalishaji zipungue na watu waweze kuzalisha kwa unafuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nishukuru Serikali kwa kuleta katika Sura 41 kifungu 33 hii michezo ya kubahatisha. Nashukuru kwa sababu tatizo hili, pamoja na kuwa ni faida kubwa kwetu, inaingiza mapato makubwa, lakini tayari imeanza kuwa na athari kubwa katika jamii kwa sababu watoto wengi, vijana wengi wameingia huko.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano, Babati limeweza kutokea tatizo wiki iliyopita tu mpaka imefika mahali mtoto wa miaka 12 amevunjwa mikono na amepelekwa hospitali. Sasa hiyo yote ni kwa sababu hizi mashine zimejazwa mpaka vijijini mashine zimejaa, watu sasa hivi wanaona ni bora kuliko kwenda kulima kufanya kazi ajaribu bahati yake. Mmoja kwenye kijiji akiweza kufanikiwa kupata shilingi laki mbili basi wote wanaona kila mmoja ataweza kufanikiwa lakini kwa upande mwingine inatumiza.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nishukuru kwamba kwa Ibara ya 66 Sura 16 katika matumizi ya kutuma picha mbalimbali, picha ambazo ni za kutisha. Nashukuru kwamba hii sheria sasa imeletwa na imepitishwa. Ombi moja kubwa kwamba tuendeleo kutoa elimu kwa wingi, yaani muhimu sana elimu iendeleo kutolewa ili watu waweze kuelewa.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata tukiangalia katika mitandao mbalimbali kwa mfano hata *TVs* za nje hawaoneshi picha hizi mbaya na za kutisha na wakitaka kuonesha wanatoa tahadhari kwamba kinachofuata kama huwezi kuangalia usiangalie kina *content* ambayo siyo nzuri. Kwa hiyo, niwashukuru kwamba jambo hili litaweza kuweka *privacy*, pia itaongeza haki za watu badala ya picha

mbalimbali wakiwa katika msiba au maeneo ambapo hawataki picha zao zipigwe na zitumwe katika mitandao na kutumika vibaya, itasaidia.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nishukuru kwamba suala zima lile la kwamba bodi ambazo zitakuwa zimeisha muda wake bado patakuwa na fursa ndani ya mwaka mmoja bodi zitakuwa zimeundwa ili kurahisisha na kuhakikisha kwamba shughuli zote za taasisi hiyo ziweze kuendelea kama kawaida.

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine kama walivyosema Wabunge wenzangu wengi, suala la kuweka *interest* kwenye adhabu. Ninaomba Serikali ifikirie suala hili la *interest* wakati inapotunga ile kanuni yake basi iwe *fair* na iangalie kwa undani. Kwa sababu inawezekana kwamba mtu hakukusudia kufanya kosa hilo, amejikuta kosa limefanyika anatakiwa kulipa adhabu na ile adhabu kwa wafanyabiashara wengine inaweza kuchukua muda kulipa kwa hiyo, bado hujamuondolea adhabu, itakuwa adhabu inaongezeka.

Mheshimiwa Naibu Spika, tukiangalia upande wa pili, kwamba je, kama ingekuwa ni kosa hilo hilo limetendwa na kwa upande wa pili, upande wa Serikali wao walitakiwa kulipa; je, ingekuwa na wao wanalipa na *interest*? Sasa tungekuwa tunaangalia kwa sura zote mbili kwamba ingekuwa tunaangalia kwa upande mmoja tu, kama ni *criminal offense* huko nakubaliana lakini kama ni hizi *offenses* za kawaida katika biashara za kawaida basi Serikali iendelee kuwa na ule msamaha na iendelee kuangalia watu wasije wakaitumia sura hii kwa ajili ya kutoza watu ili adhabu iwe kubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sehemu kubwa jambo kubwa ambalo nimefurahia ni suala la *VAT* na niipongeze Serikali, muendelee kutuletea hizo *regulatory reforms* ili tuweze kuzifanyia kazi mwezi Novemba ili uchumi wetu uendelee kukua na tuingie katika uchumi wa viwanda. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana, naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Philip Mpango.

WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa fursa. Nianze kwa kumpongeza sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa hoja nzuri sana ambayo ametuletea; lakini pia Mheshimiwa Jenista Mhagama na Mawaziri wenzangu ambao wanasimamia sheria ambazo zimeletwa Mezani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, la pili, nichangie tu hoja chache; moja kubwa ni ile rai kwamba tukwamue miradi ambayo imeshaanza kutekelezwa na ambayo kwa masharti ya mkataba inataka msamaha wa VAT utolewe. Niseme tu kwamba ushauri huu ulishatolewa wakati wa majadiliano juu ya Sheria ya Fedha ya mwaka huu na niseme tena kwamba Serikali inaendelea kuufanyia kazi ili tupate suluhisho la kudumu.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunachofanya sasa hivi tunafanya uchambuzi wa kina kwa miradi yote ambayo imekwama, mikataba ambayo inahusika, kiasi cha VAT ambacho kinapaswa kusamehewa na basi mapendekezo yatapelekwa kwenye ngazi za maamuzi Serikalini na pale itakapobidi kurekebisha Sheria ya VAT hatutasita kuiwasilisha hapa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nadhani ni vizuri niseme kwamba Serikali imekuwa inachukua hatua mbalimbali kukwamua miradi hii, na moja wapo Serikali imekuwa inalipia kodi baadhi ya miradi husika lakini pia tumekuwa tunarekebisha vipengele vinavyohusika vya kimkataba.

Mheshimiwa Naibu Spika, asubuhi leo lilisemwa suala la kusamehe VAT kwenye taalo za kike, na ninaomba niseme tena kwamba tunaendelea kama Serikali kulifanyia kazi kubaini namna bora zaidi ambayo tutawawezesha watoto wetu wa kike na hasa walioko shuleni waweze kupata

bidhaa hizo. Hii ni pamoja na uwezekano wa kuzigawa hizo taulo bure shuleni na gharama na bajeti zake, litakapokuwa limeiva tutalileta hapa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, nisisitize pia kwamba ni kweli tutazingatia Serikali; maana yake ni Serikali Kuu pamoja na Serikali za Mitaa. Vilevile kuhusu utekelezaji wa kupunguza zile tozo za taasisi za udhibiti, tulianza wakati wa bajeti iliyopita na tunaendelea kufanya hivyo, yale yanayohusu marekebisho ya sheria tutafanya hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, labda niseme tu la mwisho, ni kweli kabisa ilielezwa hapa michezo hii ya kubahatisha inaongeza mapato ya Serikali kama ilivyoielezwa lakini kuna madhara pia. Tunachofanya, madhumuni kabisa ya kuleta marekebisho haya ni kuhakikisha kwamba tunadhibiti haya madhara na tunayo mikakati thabiti ikiwa ni pamoja na kuhakikisha kwamba tunakuwa na udhibiti imara lakini pia kuhakikisha kwamba elimu kwa Umma inatolewa ili tudhibiti hizi *addiction* na hii michezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru tena kwa nafasi hii na ninaunga mkono hoja. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, mtoa hoja.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa fursa hii ya kufanya majumuisho ya mjadala kuhusu Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.6 wa Mwaka 2019.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nichukue fursa hii pia kwa mara nyingine kuishukuru Kamati ya Bunge ya Sheria Ndogo ambayo ilifanya kazi kubwa sana ya kuuchambua Muswada huu na kwa ushauri wao na mashauriano tuliyofanya na Serikali ambayo kwa kweli kwa kiasi kikubwa yamefanya kazi imekuwa ndogo. Kwa sababu mambo mengi tumeweza kukubaliana na tumeyaingiza katika Jedwali la Marekebisho. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niwashukuru wadau mbalimbali waliotoa maoni yao mbalimbali ambayo mengi tumeyapokea na tumeyafanyia kazi. Niwashukuru Waheshimiwa Wabunge waliochangia hoja hii na jumla ya Wabunge nane wamechangia kwa kuzungumza lakini pia Wabunge wawili wamechangia kwa maandishi.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda nimshukuru pia Mheshimiwa Mheshimiwa Dkt. Mpango, Waziri wa Fedha na Mipango kwa kufanya majumuisho na kuchangia katika kutoa ufafanuzi kwenye baadhi ya hoja zilizotolewa na hasa masuala yanayohusu ile Sheria ya VAT. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, maoni mengi sana yametolewa, kwa ujumla kama Serikali tunasema tunayapokea na kila mara tunasema na kusisitiza sheria ni kitu kinachoishi. Kwa hiyo, kama kutahitajika tena mahitaji mengine hapo baadaye, basi hatutasita kuyaleta hapa Bungeni kwa ajili ya kuyafanyia marekebisho.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya utangulizi huo, sasa niruhusu nipitie katika Muswada wenyewe. Nitaanza na hii Sheria ya *Energy and Water Utilities Regulatory Authority* ambapo tumepata maoni mengi na mengi tumeshayafanyia kazi kwenye Jedwali la Marekebisho. Hapa nitagusia kwa ufupi hoja iliyoibuliwa na Mheshimiwa Sabreena ambaye alikuwa anazungumzia juu ya hili suala la kufifilishwa kwa makosa (*compounding of offences*), Bodi ya EWURA ihusishwe katika mchakato huo. Sisi kwa upande wa Serikali tunafikiri kwamba tukisema tuihusishe Bodi katika kufifilisha makosa, mlolongo utakuwa mrefu zaidi na kutakuwa na ucheleweshwaji na hatutaweza kufikia ile azma tuiyokusudia.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye Sheria ya *Ferries* (Sheria ya Vivuko), kwanza katika hotuba ya Kambi Rasmi ya Upinzani lakini pia kutoka kwa Mheshimiwa Sabreena, kulikuwa na pendekezo la kutaja zile shughuli mahsusi zinazokatanzwa katika kifungu cha 12(2) cha sheria hiyo. Katika majadiliano yetu na Kamati tulisema wazi kwamba shughuli ambazo zinaweza kukatazwa na nyingi na ukisema

uziorodheshe iko hatari ya kuziacha nyingine. Hata hivyo, kuna kigezo muhimu sana ambacho kinatumika nacho ni kwamba ni shughuli yoyote ambayo inaweza kuhatarisha usalama wa kivuko (chombo) pamoja na lile eneo kwa ujumla, kwa hiyo, shughuli hizo ndiyo zinakatazwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye sheria hiyo hiyo pia kulikuwa kuna maoni kutoka kwa Mheshimiwa Salome Makamba ambaye pia alipendekeza kuwekwe orodha ya makosa yanayozuiliwa kufanyika katika ule umbali ulioelezwa ambapo kivuko kinafanya kazi. Jibu langu kama jibu nililotoa hapo juu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Salome pia alipendekeza adhabu itoke kiwango cha juu kutoka shilingi milioni kumi iliyopendekezwa na Serikali hadi shilingi milioni tano na pengine kwa sababu labda hiyo shilingi milioni kumi iliyopendekezwa na Serikali haina kigezo. Napenda kusema kwamba pendekezo hili la kupandisha adhabu *actually* lilitokana na Kamati yenyewe ambayo Mheshimiwa Salome pia ni mjumbe.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia alikuwa na wasiwasi kwamba Mahakimu wanaweza kupata shida kujua watoe adhabu gani kwa aina gani ya makosa. Napenda tu kumuondoa wasiwasi huo kwa sababu Mahakimu wamepata mafunzo ya namna ya kutoa adhabu. Kwa hiyo, wao watapima kosa lililofanyika na wataangalia kwa mujibu wa sheria ni adhabu kiasi gani itolewe kwa kosa hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kulikuwa pia na pendekezo la Mheshimiwa Mariam kwamba kuna boti au wapiga mbizi au waogeleaji ambao wanafanya shughuli zao karibu na vivuko na kwamba wanaweza kushiriki kwenye masuala ya uokoaji ikitokea ajali. Anashauri uwekwe utaratibu ili watakaposhiriki kwenye kazi hizo isisemekane kwamba wamevunja sheria. Mapendekezo hayo yanachukuliwa na masuala mengine kama haya yanaweza kuelezwa vizuri katika Kanuni.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye Sheria ya *Gaming*, kutoka katika hotuba ya Kambi Rasmi ya Upinzani, kulikuwa na pendekezo kwamba pawepo na mfumo wa kielektroniki wa kudhibiti michezo ya kubahatisha. Napenda kusema kwamba *actually* Serikali imeshaanza kutengeneza mfumo huo. Katika Bunge hili tulipitisha Sheria ya *e-Government* ambayo inatoa mamlaka kwa chombo hiki kuweza kusimamia masuala yote ya TEHAMA ndani ya Serikali. Kwa hiyo, hii ni mojawapo ya michakato inayosimamiwa katika utaratibu huo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kutoka kwenye hotuba ya Kambi Rasmi ya Upinzani tena, palikuwa na wasiwasi kwamba Bodi imepewa mamlaka makubwa sana na pengine inaweza kuingilia vyombo vingine vya Serikali hasa vinavyohusika na uchunguzi. Majibu yetu ni kwamba Bodi hapa imepewa mamlaka na majukumu ya kushughulika na masuala ya *gaming* tu (michezo ya kubahatisha) na haitashughulika na masuala mengine. Pia, tunafahamu kwamba viko vyombo vingine vya Serikali, vyombo vya dola, ambavyo vina majukumu ya kijumla kwa mfano, polisi, hawa hawatazuiwa kuingilia kati katika masuala fulani fulani ambapo pengine kuna jinai imetendeka.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye Sheria ya Tafsiri ya Sheria (*Interpretation of Laws Act*), kutoka Hotuba ya Kambi Rasmi ya Upinzani, palikuwa na mapendekezo kwamba mamlaka ya Makatibu Wakuu kutekeleza majukumu ya Bodi yapunguzwe kutoka miezi kumi na mbili hadi miezi mitatu. Maelezo ya Serikali ni kwamba mapendekezo ya Serikali yanaangalia uhalisia wa hali halisi, wakati mwingine michakato hii ya kuwapata Wajumbe wa Bodi na Wenyevit ambayo inahusisha michujo na upekuzi inaweza ikachukua muda wa zaidi ya miezi mitatu ndiyo maana tulisema miezi kumi na mbili. Siyo lengo la Serikali kwamba michakato hii itakuwa inachukua miezi kumi na mbili, itakuwa inafanyika kwa haraka inavyowezekana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye Sheria ya *Penal Code* (Kanuni ya Adhabu), kutoka kwenye mchango wa

Mheshimiwa Taska alieleza kwamba suala la upigaji picha, kunaweza kutokea mazingira ya kuhitaji kupiga picha ya yale matukio tuliyosema ya maiti au matukio ambayo yanaweza kuleta mshtuko. Panaweza kuwa na mahitaji ya kupiga picha kwa ajili ya kuhabarisha umma kwa nia njema, lakini pia kwa ajili ya kutunza ushahidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kusema kumba katika Jedwali la Marekebisho tumeweka mazingira ambayo mtu anaweza kupita picha hizo na tumesema kuna utaratibu ambao utapaswa kufuatwa. Pia bado Waziri mwenye dhamana anaweza kutengeneza Kanuni ambazo zitaweka pia maelezo na utaratibu mzuri zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, vinginevyo kwenye sheria nyingine pamekuwa na maoni mengi na mapendekezo kama nilivyosema, ni maoni na mapendekezo mazuri ambayo mengine tutayachukua na tutayaangalia na kuona ni namna gani hizi sheria zitakuwa zinatekelezeka na kama nilivyosema, ikionekana haja ya kufanya mabadiliko tena hatutasita kuyaleta hapa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nihitimishe kwa kusema kwamba nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge kwa michango yao mizuri. Tumepokea maoni mengi mazuri ambayo yanalenga kuboresha Muswada huu na hata masharti ya sheria mama na sheria mbalimbali. Kwa ujumla maoni na ushauri uliotolewa na Waheshimiwa Wabunge ni ushahidi kwamba suala la marekebisho ya sheria kwa lengo la kuboresha utekelezaji madhubuti wa sheria zilizopo ni jambo muhimu linamhusu kila mmoja wetu na ni jambo endelevu. Ndiyo maana kila mara na kila mwaka Serikali inakuja na Miswada ya aina hii ya kurekebisha sheria mbalimbali ili kuboresha masharti yaliyomo katika sheria hizo kuzifanya ziendane na wakati.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono, kwa hivyo tutaendelea na utaratibu wetu, Katibu.

NDG. NEEMA MSANGI – KATIBU MEZANI:

KAMATI YA BUNGE ZIMA

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Katibu.

NDG. LAWRENCE MAKIGI - KATIBU MEZANI:

Muswada wa Sheria ya Marekebicho ya Sheria Mbalimbali (Na.6) wa Mwaka 2019 [The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 6), Bill, 2019]

Ibara ya 1
Ibara ya 2
Ibara ya 3
Ibara ya 4
Ibara ya 5

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 6

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome Makamba.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Katika Ibara hii ya 6 nilikuwa nimeshauri kifungu cha (3) kifutwe kwa sababu ni kifungu ambacho kinalazimisha mtu ambaye kosa lake limefililishwa anaposhindwa kulipa deni ambalo amekubaliana na limefililishwa basi mtu huyo atatozwa riba. Nimeomba kifungu hiki kifutwe kwa sababu sioni sababu ya msingi ya mtu kutozwa riba kwenye kosa ambalo amekubali, hasa

ikizingatiwa kwamba kama amekubali na ameshindwa kulipa hata ukimtoza riba hawezi kulipa. Kwa hiyo, nilikuwa nashauri kifungu hiki kifutwe ili tuweze kuendelea na taratibu zingine za kisheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome kwa sababu hiki kifungu cha 6, naona una marekebisho (a) na (b). Hapo umezungumzia (a), kwa hiyo, malizia na (b) kwa sababu yote yanazungumzia kifungu kimoja.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Kipengele cha (b), nilikuwa nashauri hiki kifungu kidogo cha (4) cha Ibara ya 6 kifutwe na kiandikwe upya kama ifuatavyo: "*Where the person fails to comply with the compounding order issued under subsection (1) above within prescribed period, the Authority may enforce the compounding order in the same manner as the decree of the court*".

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa faida ya wote, kama kifungu cha (3) kitafutwa maana yake ni kwamba mtu ambaye atashindwa kulipa kosa lililofilishwa kwenye kifungu cha 42A(1), ina maana Serikali au mamlaka inaweza ikachukua ile *compounding order*, yale makubaliano ya kulipa na kupeleka Mahakamani ili waweze kuiomba Mahakama imueleze mtu yule aweze kulipa. Mahakama itafanya vile kwa mujibu wa *Order XXXV* ya *Civil Procedure Act*.

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante.

MWENYEKITI: Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla ya kujibu pendekezo alilotoa Mheshimiwa Makamba, nataka kuibua suala la kiteknikali, sijui kama tafsiri ya neno teknikali ni ufundi, suala la kiufundi kwa namna alivyofanya rejea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niruhusu niseme kwamba suala hili lilijitokeza pia tulipokuwa tunajadili Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.5 ambapo palikuwa pana rejea isiyo sahihi (*wrong referencing*) na hiyo ikapelekea aliyekuwa amekalia Kiti kutoa maelekezo kwamba yanapoandaliwa Majedwali ya Marekebisho ni vyema kupata msaada na ushauri wa Sekretarieti ya Bunge ili Majedwali haya yaandaliwe kwa njia sahihi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Muswada ambao tunaujadili unabadilisha sheria halafu Jedwali linabadilisha au linarekebisha Muswada. Kwa hiyo, kwenye Jedwali unapokuwa unafanya rejea, unarejea kwenye Ibara zilizopo kwenye Muswada. Muswada unafanya rejea kwenye vifungu vya sheria. Hapa Mheshimiwa Makamba amefanya rejea kwenye Muswada na akachanganya na rejea kwenye sheria kwa wakati huo huo mmoja kiasi kwamba kwa lengo na nia ya kumbukumbu zetu *Hansard* itatuchanganya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Makamba amesema, *the Bill entitled, the Written Laws Miscellaneous Amendment No. 6 Act 2019, is hereby amended as follows.* Kwa hiyo, *the Bill is amended in clause 6.* Anasema (a), *by deleting the proposed subsection (3).* Hiyo ni mchanganyiko kwa sababu ukienda kwenye Muswada haukuti *subsection (3)* ilipaswa aseme *subclause (3)* kama ingekuwepo. Hivyo hivyo, ile (b) anayosema, *deleting the proposed subsection (4),* hiyo ilipaswa kuwa ni *subclause (4)* na haipo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa labda kabla sijaendelea niombe mwongozo wako.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, ni kweli kwa mujibu wa Kanuni zetu tunaongozwa na maamuzi ya Kiti ambayo yamepita lakini pia na Kanuni zetu. Kulingana na miongozo hiyo, ukiangalia marekebisho ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ili tutumie mfano mzuri na ulio dhahiri na ukiyashika na marekebisho ya Mheshimiwa Salome Makamba, ukienda kwenye (a), ukurasa wa 1 wa marekebisho ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali,

yameandikwa kwa namna ambayo yanafanana na ya Mheshimiwa Salaome Makamba. Marekebisho ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali yanaanza kwa kusema, *in clause 6, by (a), deleting the proposed subsection (2)*. Mheshimiwa Makamba marekebisho yake pia yanasomwa hivyo, *(a), in clause 6 by, deleting the proposed subsection (3)*.

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, maelezo ambayo umeyatoa hapa ambayo nimeyaelewa sana na Mwenyekiti ndiye alikuwa amekalia Kiti wakati huo, ni pale ambapo kifungu ambacho kinazungumzwa kwa namna kilivyoandikwa kinazungumzia jambo ambalo halipo kwenye Muswada. Sasa nikiwa nimeushika Muswada hapa, naona unasema, *the Principal Act is amended by adding immediately after section 42, a new section* na kuendelea na yeye Mheshimiwa Salome Makamba ameandika, *in clause 6, ambayo ndiyo hii hapa 6, by (a), deleting the proposed subsection (3)*.

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu, sasa nikienda kwenye yale ya kwako yanaenda hivyo hivyo. Inasema, *in clause 6, by, (a) deleting the proposed subsection (2)*, kwa hiyo, yanafuata ule mtiririko. Pengine kama mimi ndiye nayeona tofauti wewe utoe maelezo ya ziada ili sasa tuweze kusonga kwa mujibu wa Kanuni zetu kwa haya marebebisho ambayo ameyaleta Mheshimiwa Salome Makamba.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nilihitaji mwongozo, nadhani maelezo yako yametupatia mwongozo wa namna fulani, kwa hiyo, nafikiri tunaweza tukaendelea na kujadili marekebisho yaliyopendekezwa na Mheshimiwa Makamba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nitaanza na hiyo *clause 6* kifungu chake cha (a) ambapo anapendekeza kufutwa kwa *sub-section 3* ambayo itakuwa imeongezwa katika sheria na *sub-section* hiyo inazungumzia masuala yakuondoa ile riba (*interest*).

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika suala hili tulijadiliana kwa kirefu sana na Kamati na Mheshimiwa Makamba naye ni Mjumbe wa Kamati hiyo. Tulisema kwamba baada ya Serikali kupokea pendekezo la kufuta kile kifungu kidogo cha (2) ambacho kilikuwa kiliwa kunazungumzia masuala ya kumpeleka huyu mtu Mahakamani ni vyema Serikali ingebaki na *option* ya kutoza riba ili iwe msukumo kwa huyu mtu kuona kwamba ana faini ya kulipa na kwa hiyo, asichelewe kulipa. Vinginevyo kama hakuna hiyo riba, basi anaweza akachukua muda wowote anaotaka kulipa hiyo faini kwa sababu anajua pia hatapelekwa Mahakamani baada ya kuwa amekubali kulipa faini hiyo katika ule utaratibu wa kufifirisha kosa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ilikuwa ni kama makubaliano kimsingi na Kamati kwamba, basi kama tunaondoa ule utaratibu wa kumpeleka Mahakamani baada yakufifilisha kosa, basi serikali pia ibaki na *option* ya kutoza riba.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome Makamba.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushuru. Kama sitaeleweka, nitaomba Waheshimiwa Wabunge wenzangu waniunge mkono wanisaidie kufafanua kuhusu hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hoja iliyopo hapa ya kwa nini naomba kifungu Na. 3 kifutwe, ni kwamba mtu amefanya kosa, amekiri, kwamba nimefanya kosa, akakubali kulipa faini kwamba nitalipa. Amekwama; na *section 3* inasema, *where a person fails*; siyo kwamba amekataa, amekwama kulipa ile hela kwa sababu mbalimbali, sasa Serikali inamwongezea faini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo maana nikasema hicho kifungu kifugwe kwa sababu kama nimeshindwa kulipa ile ndogo ambayo tumekubaliana, hiyo kubwa nitaitoa wapi? Pia zipo njia mbalimbali ambazo Serikali inaweza zika *enforce*, zikatumia; nilisema hapa, nilichombeza kidogo

kuhusu Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Madai; Serikali inaweza kutumia namna ya kupata haki yake ya yule mtu aliyekubali na aliyekiri kosa kupitia Sheria ya Mwenyendo ya Makosa ya Madai na haichukui muda mrefu. *Summary procedure* inaruhusu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nitoe hoja Wabunge wenzangu wanasaidie kulifafanua hili kwa maslahi mapana ya wafanyabiashara hasa katika sekta hii ya mafuta na nishati ya *EWURA*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba tafadhali waniunge mkono.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, kabla hamjaunga mkono hii hoja, hebu tuelewane vizuri, hili linakuwa ni deni kwa sababu mmeshakubaliana. Sasa kuna deni ambalo linaweza likasubiri miaka bila kudaiwa fedha kwa kuchelewesha kulipwa? Yaani kuna mtu amekopa mahali, miaka tatu ijayo amekopa shilingi 3,000/= akaja kulipa kulipa shilingi 3,000/= hiyo hiyo? Hebu tusaidie Mheshimiwa Salome.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwanasheria Mkuu wa Serikali alipokuja kwenye Kamati alieleza vizuri kwamba kutakuwepo na *form specific* ambayo itaeleza namna ambavyo lile kosa lililofilishwa litalipwa. Sasa ni matumaini yangu kwamba hiyo fomu itakuwepo kwenye kanuni na kwamba itaeleza muda muafaka wa ulipaji wa hilo deni ambalo wamekubaliana. Endapo muda ule utakuwa umekwisha; na niliwauliza vizuri, kwa nini mna-*entertain interest* na ham-*entertain extension of time?* Hammwongezei muda?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kama muda ule utakuwa umekwisha na deni halijalipwa, Serikali inaweza kwenda Mahakamani kuiomba Mahakama imwelekeze yule mtu alipe lile deni alikubaliana na Serikali.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome na wewe unafahamu wazi, ukishaenda Mahakamani, Mahakama itakaposema huu ni uamuzi sasa wa Mahakama, lazima utalipa na za ziada ukichelewasha kulipa. Si ndiyo utaratibu ulivyo? Sasa sheria ikisema hivi kuna tatizo gani? Kwa sababu hoja ni kwamba deni huwezi kukaa nalo halafu ukawa hulipi hiyo riba. Lazima ulipe riba. Hata hukumu za Mahakama, ukichelewa, riba inaongezeka.

Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge hapa mlikuwa mnaunga mkono hoja ya Mheshimiwa Salome, lakini kimsingi ni kwamba sheria hivi ilivyowekwa ndivyo utaratibu ulivyo, hakuna deni ambalo huwa linakaa hivyo hata ukishindwa kulipa. Utamaduni ni huo. Wabunge wenyewe hapa mna mikopo, kuna mtu akichelewesha kulipa hela analipa ile ya mwezi uliopita? Si huwa inaongezeka juu yake nyingine?

Nadhani hili Waheshimiwa Wabunge, kwa utararibu wa namna sheria zinavyotengenezwa tukubaliane na wazo la Serikali, kwa sababu ndivyo sheria zinavyotengenezwa na ndivyo zinavyotaka. Hili la Mheshimiwa Salome hata tukipeleka Mahakamani litaturudisha hivi hivi ilivyoandikwa sheria hapa.

Kwa hiyo kifungu hiki kilikuwa na marekebisho ya Serikali pia. Kwa hiyo, ya Mheshimiwa Salome kwenye hii Na. 6 kwa maelezo hayo nadhani Waheshimiwa Wabunge mtakuwa mmelewa, tutakuwa tunaitunga sheria wenyewe kwa namna ambayo itakuwa ngumu kutekelezeka.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 7

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 8

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge
Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)*

Ibara ya 9
Ibara ya 10
Ibara ya 11
Ibara ya 12

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 13

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)*

Ibara ya 14
Ibara ya 15
Ibara ya 16
Ibara ya 17

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 18

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome Makamba.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu kifungu cha 18 kinachohusiana na Sheria ya *Ferry*, bila kusoma kwa ajili ya muda, Serikali ilikuja na mapendekezo ya kwanza kwamba, mtu yeyote atakayeingilia utendaji kazi wa kivuko, atatakiwa kutozwa faini ya shilingi 50,000/= au shilingi 500,000/= na baadaye wamebadilisha, nimeona kwenye marekebisho yao wamefika mpaka shilingi milioni kumi. Msingi wa kufika shilingi milioni kumi ilikuwa ni aina ya makosa au hizo *activities* ambazo zikifanyika kwenye kivuko zinaweza zikakwamisha kivuko.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa uchache tu niseme, aina makosa hayo inaweza kuwa mtu ameogelea, lakini yapo mengine ambayo ni makubwa zaidi, labda mtu amefanya uvuvi kwa kutumia mabomu jambo ambalo linaweza likahatarisha maisha ya watu. Sasa niliomba Serikali hata kwenye Kamati, basi walete jedwali angalau kwa uchache linaloeleza aina ya hizo *activities* wanazisema na makosa yake ili liweze kutoa mwongozo kwamba tunapoweka adhabu kuanzia shilingi 50,000/= mpaka shilingi milioni kumi tulikuwa tunalenga hivi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imekataa na balada yake wamekuja kubadilisha kifungu cha adhabu, jambo ambalo naona kama Serikali imekuwa na mtazamo wa kuingiza pesa badala ya kutibu changamoto ya watu wanaoweza kuingilia kivuko.

Mheshimiwa Mwenyekiti, bila kuleta mjadala mrefu, kama Serikali imeamua kuweka adhabu, mimi naona shilingi milioni kumi ni fedha nyingi sana, wapunguze angalau basi iwe shilingi 50,000/= mpaka shilingi milioni tano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hayo ndiyo marekebisho yangu katika kifungu hiki. Nashukuru.

MWENYEKITI: Sasa Mheshimiwa Salome, marekebisho yako niliyonayo hapa mbele hayazungumzii hizo shilingi milioni tano ambazo unapendekeza wewe. Ilikuwa ni kufuta shilingi 500,000/= na kuweka shilingi milioni tano, ambayo na wewe unaiongea hiyo adhabu, wakati hata na wewe hujaleta hayo marekebisho unayoyasema ya kwamba ni makosa yapi sasa yapewe hiyo shilingi milioni tano uliyoweka.

Kwa sababu na Serikali ilichofanya, imeongeza kile kiasi cha fedha. Sasa unasema kutoka shilingi 500,000/= tuishie shilingi milioni tano ndiyo unayopendekeza, Serikali imeenda mpaka kumi. Sasa kwa kuwa makosa yale hayajaorodheshwa hapa na umesema mengine pengine ni

ya hatari zaidi, kwa nini usione kwamba hii hoja ndiyo hii ambayo Serikali inataka ku-*address* kabla Mheshimiwa AG hajajibu hapa?

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimimiwa Mwenyekiti, nashukuru umenielekeza vizuri. Msingi wa mimi kupunguza kutoka milioni kumi kwenda milioni tano ni *experience* ambayo Tanzania tunayo juu ya aina ya hayo makosa ambayo tulijaribu kuya-*foresee*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa Tanzania hii haijawahi kutokea hata mara moja mtu amekwamisha kivuko kwa sababu amevua kwa mabomu haijawahi kutokea, wala haijawahi kutokea *propeller* za kivuko zimeharibika kwa sababu mtu amevua kwa nyavu. Kwa hiyo, *possibility* kubwa ya makosa yanayoweza kutokea ni makosa madogo madogo kama kuogelea, watu kufanya shughuli zao za kijamii kwenye eneo la *ferry* ambapo kwangu mimi naona kwa aina ya makosa ambayo yamewahi kutokea, kuweka kiwango cha shilingi milioni tano kama kiwango cha ukomo wa adhabu, inaleta maana zaidi kuliko kupata shilingi milioni kumi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, pendekezo la kupandisha adhabu kile kiwango cha juu cha adhabu kutoka shilingi 500,000/= lilitoka kwenye Kamati na Serikali ilitoa pendekezo la shilingi milioni kumi na Mheshimiwa Makamba anatoa pendekezo la shilingi milioni tano. Kimsingi wote tumetoa mapendekezo. Serikali ilijaribu kuangalia baadhi ya makosa ambayo yakifanyika na hasa madhara yanayoweza kutokea baadhi ya makosa hayo yakifanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu makosa, tulisema kwamba siyo rahisi kuyaodhoreshwa hapa yote katika sheria hii, lakini ipo nafasi wakati wa kutengeneza kanuni, kanuni

hizo zinaweza zikaorodhesha makosa hayo na zikaweka wazi zaidi namna sheria hii inavyoweza kutumika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Makamba, kikanuni nilikuwa natakiwa nikuruhusu kuzungumza, lakini kimsingi Waheshimiwa Wabunge mnayo haya mapendekezo ya Mheshimiwa Salome Makamba. Kuna makosa kidogo, sasa hata kama tutawahoji Wabunge kwa kutumiwa hiki, maana yake tutakuwa tunatunga sheria ambayo imeshakosewa tayari.

Hebu soma vizuri mapendekezo yako yanasema *five millions shilling*; sasa huwa hakuna *five millions shilling*. Huwa ni *five million shillings*. Kwa hiyo, tukiyachukua haya ndiyo tuyaweke hapa, tutakuwa wenyewe tumekosea kwa namna hiyo, kwa sababu hatuwezi kurekebisha hapa ndani. (*Makofi*)

Kwa sababu hiyo Waheshimwa Wabunge, haya mapendekezo ya Mheshimiwa Salome Makamba nadhani mmelewa hoja yake ilikuwa wapi. Kwa hiyo, hili ndiyo Bunge linatunga sheria, kuna fursa ya marekebisho tena huko baadaye.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 19

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 20

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 21

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 22

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 23

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 24

Ibara ya 25

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 26

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 27

Ibara ya 28

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 29

Ibara ya 30

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 31

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 32
Ibara ya 33
Ibara ya 34
Ibara ya 35
Ibara ya 36

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)*

Ibara ya 37

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 38

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)*

Ibara ya 39
Ibara ya 40
Ibara ya 41
Ibara ya 42
Ibara ya 43
Ibara ya 44
Ibara ya 45
Ibara ya 46
Ibara ya 47
Ibara ya 48
Ibara ya 49
Ibara ya 50
Ibara ya 51
Ibara ya 52
Ibara ya 53
Ibara ya 54
Ibara ya 55
Ibara ya 56
Ibara ya 57
Ibara ya 58
Ibara ya 59

Ibara ya 60
Ibara ya 61
Ibara ya 62
Ibara ya 63
Ibara ya 64
Ibara ya 65

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 66

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebicho ya Serikali)

Ibara ya 67

(Ibara iliyotajwa hapo juu kilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 68

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebicho ya Serikali)

Ibara ya 69

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 70

MWENYEKITI: Kifungu cha Sabini kina marekebicho ya Mheshimiwa Makamba.

MHE. SALOME W. MKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Kifungu cha sabini ni sheria inayohusiana na Utumishi wa Umma na inampa; naomba nisome tu, inasema: *"The principle act is amended by adding immediately after section 26 the following new sections:*

Notwithstanding any other condition from to the contrary the Chief Secretary shall have power to exempt a public servant from any condition required for grant of pension and other terminal benefit."

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama nilivyosema kwenye mchango wangu hapo awali, kifungu hiki kinampa mamlaka Katibu Mkuu Kiongozi kuweza kumpatia mtu aliyestaafu; tafsiri yangu siyo ya moja kwa moja, lakini ni mtumishi wa Umma aliyestaafu *termination benefits* zake, yaani kumu-exempt kwenye *condition* yoyote ambayo inaweza ikamfanya asipate *termination benefit*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Bunge lako Tukufu ni Bunge la watu makini sana na sitegemei tunaweza tukatunga sheria ambayo inakinzana yenyewe kwa yenyewe. Sheria tuliyotunga mwaka 2018 sheria Na. 2 ya mwaka 2018 inayohusiana na *Social Security Fund* imeweka wazi *conditions* ambazo mtu anatakiwa ku-comply nazo ili aweze kulipwa *pension* yake na *termination benefit*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na yote hayo, imeweka Bodi ambayo itafanya kazi kwa umakini na Waziri amepewa dhamana, akatunga kanuni, vile vikokotoo, tukakubaliana navyo na Mheshimiwa Rais akaingilia. Leo tunampa Katibu Mkuu Kiongozi Mamlaka ya kuweza kumwondolea mtu hizo *conditions* ambayo zipo kwenye sheria ile. Kwa nini hawasema, lakini anaweza akaondolewa na akalipwa hata kama hajatimiza vigezo hivyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo mimi *personally* na Kambi Rasmi ya Upinzani tunaoina sheria hii inakinzana na sheria tuliipitisha mwaka jana. Kwa hiyo, naitaka Serikali kufuta kifungu hiki ili tuweze kuendelea na sheria ambayo tulipitisha ndani ya Bunge lako. Nakushukuru.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Salome, hebu rudia kusoma kuanzia hapo *"have power to..."*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, inasema; *“have power to exempt a public servant from any condition required for grant of pension or other terminal benefits.”*

MWENYEKITI: Kwa maelezo hayo yaliyoko hapo huoni kama *Chief Secretary* anapewa mamlaka ya kuangalia yale masharti ambayo huyu mtumishi wa umma kuna masharti hayo tuliyoyatunga kwenye sheria ambayo yeye yanamfanya asipate mafao, kwa hiyo anawekewa kifungu kwamba huyu Kiongozi mkubwa anayetazama utumishi wa umma amuangalie huyu mtu ambae mazingira yake ameshindwa kutimiza kigezo fulani kimoja kinamfanya asipate kabisa hiyo *pension* ndiyo lengo hasa lililoandikwa hapa, lakini maelezo uliyoyatoa ni kana kwamba anapewa nguvu za kumnyima mtu *pension*.

Kifungu kina lengo la kumpa nguvu ili apewe mtu *pension* ambae kuna masharti fulani ambayo sheria tuliyotunga yanataka yote yatimie. Kwa mfano, sheria inataka tuseme awe amechangia miezi 20, si ndiyo? Nataja kwa mfano au mingi huwa ni 120 kitu kama hicho nadhani. Kama yeye amefikisha 119 ule mwezi mmoja unamfanya asipate *pension*. Kifungu hiki kinataka yule wa mwezi mmoja, yule *Chief Secretary* akiangalia mazingira ule mwezi usimfanye huyu akose *pension* ndiyo lengo la kifungu. (*Makofi*)

Kwa hiyo yale maelezo uliyokuwa umeyatoa mwanzo ili hiki kifungu tukifute sasa ndiyo usimame ili Mheshimiwa *AG* aweze kujibu. Nilitaka uweke sawa hii maana ya hiki kifungu ambacho unataka kukifuta.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nitafsiri tu, nafikiria kwa Kisukuma, naongea kwa Kiswahili kidogo tafsiri inakuwa ngumu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini lengo langu na niseme tu wazi, lengo la Serikali ni zuri, inawezekana mtumishi wa umma amechangia kama ulivyoeleza vizuri sana, lakini hajatimiza vigezo, sasa kwanza tukumbuke kwamba *Chief*

Secretary ndiye Mwajiri Mkuu wa Serikali, mwajiri namna moja hao wengine wanakasimiwa tu mamlaka. Unavyompa mamlaka hiyo dhana unayosema wewe ya kumuondolea vikwazo vya aina yoyote mtumishi wa umma ambae amechangia ili aweze kupata haki yake tayari umeshaingiza mgongano wa kimaslahi, maana yeye ndiyo anatakiwa athibitisha kwamba huyu mtu kweli amefanyakazi, amefanya vizuri na namna hiyo, tayari umeshaweka mgongano.

Ninachotaka mimi nikiseme, lengo hili la Serikali kuliweka kwenye Sheria ya Utumishi wa Umma tuna-*override* ile *decision* ambayo tuliambia kuweka hili lengo kwa Bodi ya Mifuko ya Hifadhi ya Jamii na Waziri, kwa hiyo, ninachokisema tukiweka hapa *Chief Secretary* akawa ndiye mtu anayeweza kusema, *okay* huyu mtu kachangia miezi kadhaa kidogo, lakini alipwe tunaingiza mgongano wa kimaslahi kwanza, lakini pili tunakinzana na masharti tunayojiwekea wenyewe kwamba ili mtu aweze kulipwa, *condition* zitakuwa *determined* na Bodi na Waziri wenye dhamana ndiye mwenye mamlaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo lengo langu Serikali wameleta sheria nzuri lakini kwenye eneo ambalo halihusiki, hilo ndiyo nilitaka kusema.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nitatoa maelezo kwa kifupi kabisa halafu nimuombe Waziri, Mheshimiwa Jenista aweze kutoa maelezo ya ziada kwa ruhusa yako.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ibara ya 70 inarekebisha Sheria ya *Public Service*, lakini rejea aliyoifanya Mheshimiwa Makamba ni ile Sheria ya *PSSSF*, nilitaka tu nitoe angalizo hilo. Sheria hii ya *Public service* ndiyo ina-*cut across* utumishi wa umma kwa ujumla, lakini ile Sheria ya *PSSSF* inahusu masharti katika mifuko na kwa hiyo, hauna mgongano na kuna misingi ya kisheria (*lex specialis* na *lexis generalis*) masharti ya ujumla

na masharti mahususi, basi ikigongana unatumia ile sheria inayozungumzia masharti mahususi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini naomba kwa ruhusa yako Mheshimiwa Jenista aongeze maelezo.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Jenista Mhagama.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kwanza niungane na Mheshimiwa AG kwa sababu ya namna ambavyo muswada huu umeleta marekebisho ya sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria hii kama alivyosema AG imejikita kwenye ku-*amend* Sheria ya Utumishi wa Umma na tunajua majukumu ya *Chief Secretary* kwenye utumishi wa umma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini umezungumza jambo zuri sana, umeeleza nini ambacho *Chief Secretary* atakifanya katika ile *due procedure* yote ya kumfanya mtumishi awe *awarded* kile anachotakiwa kukipata.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kama anataka kwenda kwenye Sheria ya *PSSSF*; kwenye Sheria ya *PSSSF* kuna mfumo mzima wa utaratibu wa malipo ya *pension*, lakini uko pia mfumo wa kufanya *exemption* na mfumo huo kama anataka ku-*refer* kwenye sheria hii sasa ya mafao ya utumishi wa umma akienda kwenye kifungu cha 46 na vifungu vingine vinavyofuata atakuta *authorities* ambazo zimetajwa zinaweza kuwa na mamlaka ya kutoa *recommendation* ya kupelekea kwenda kuweka huo utaratibu mzima wa msamaha na mamlaka ambazo zimepewa nafasi ya kufanyakazi hiyo na *Chief Secretary* pia ametajwa kwenye Sheria hii ya *PSSSF*. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo mimi nafikiri hapa tukiendelea kujikita kwenye ku-*amend* Sheria ya Utumishi wa Umma tunaweza tukamtazama *Chief Secretary* kwa

majukumu yake kama kwenye Sheria ya Utumishi wa Umma, lakini ukifika kwenye sheria zetu ukiniacha mimi Waziri, ukiiacha bodi, lakini viko vifungu vingine pia ambavyo vinazungumzia kutoa msamaha na unakuta kwenye vifungu vile mpaka Mheshimiwa Rais anatajwa katika mlolongo ule wa kutoa msamaha na ziko *authorities* ambazo zinatajwa katika utaratibu ile *due process* yote ya kutoa huo msamaha.

Kwa hiyo nadhani tujikite kwenye Sheria ya Utumishi wa Umma ambayo inakuwa *amended* hapa, lakini haina *effect* yoyote kwenye ile sheria nyingine ya *PSSSF*.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge nadhania tunakwenda pamoja. Kifungu hiki kina lengo la kumpa mfanyakazi wa umma faida zaidi kuliko kumpunguzia faida. Mheshimiwa Salome pia amekaa, kwa hiyo, naamini ameelewa.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimesimama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tena Mheshimiwa Jenista amenisaidia vizuri sana; *powers* za kutoa *exemption* kwenye Sheria ya hiyo *PSSSF* ziko *vested* kwa *President*, nitasoma kifungu namba 46 kinasema; “*A President may exempt from certain condition. A member may by application to the President supported by affidavit and on recommendation of a specified authority apply for exemption from the application to him, any condition under this act.*”

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo anachokisema Mheshimiwa Jenista siyo kweli kwamba wanachokifanya ni kurekebisha kifungu cha 27, kifungu cha 27 ni kipya ndiyo kimeanzishwa. Kimeanzishwa kwenye hii Sheria ya Utumishi wa Umma na wamekianzisha *specifically* kwa ajili ya kumpa nguvu Katibu Mkuu Kiongozi kumu-*exempt* mtumishi kwenye *any condition* ambazo alitakiwa azifuate kwa Sheria Namba Mbili ya 2018 kumu-*exempt* ili aweze kulipwa. (*Kicheko*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi inawezekana sieleweki, niombe Wabunge wenzangu wanisadie kufafanua na waniunge mkono. Sheria hii imewekwa kwenye sheria ambayo haihusiki. *Improvement* kama Serikali inataka kufanya wakafanye kwenye Sheria ya *PSSSF* na siyo Sheria ya *Public Services*. Naomba tafadhali Wabunge wenzangu mniunge mkono. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Hoja haijaungwa mkono kaa Mheshimiwa Salome

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila kufuata utaratibu)

MWENYEKITI: Lakini pamoja na hayo, hoja haijaungwa mkono hamko 10 hata sasa mlisosimama mnabisha nini sasa na mko sita?

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ulikuwa unaongea.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Hawa hiyo inaitwa *after faults*. Watu waliosimama ni sita pamoja na wewe, lakini hata hivyo kaa nataka kutoa maelezo kidogo.

Waheshimiwa Wabunge, nataka kutoa maelezo kidogo kwa sababu Mheshimiwa Salome amesema anachokisema Mheshimiwa Jenista siyo sahihi. Kifungu cha 46 kimetaja pale watu wenye vyeo mbalimbali na haijasema yaani Rais ndiyo amekaa kule juu, lakini kuna watu wanaompelekea hizo taarifa na ndiyo wametajwa hapa na hii sheria. Kwa hiyo hakuna kilichokosewa na alichokuwa anaeleza Mheshimiwa Jenista.

Mheshimiwa Salome uwe unasoma vizuri na ndiyo maana akakwambia endelea kusoma. Umeviona vifungu vinavyofuata hapo? Rais yeye anapata wapi hizo taarifa? *Specified authority* imekuwa *defined* umesoma? *Definition* ya *specified authority* ni *President*?

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, *with due respect*, Mheshimiwa Jenista wakati anaeleza alisema kwamba wanafanya marekebisho ya Sheria ya Utumishi wa Umma sasa wanafanya...

MWENYEKITI: Haya hapo umeshaeleweka kaa Mheshimiwa Salome, umeshaeleweka kaa Mheshimiwa Salome, umeshaeleweka. Wewe ndiye uliyemsikia hayo unayoyasema kwa sababu ili mimi nijiridhishe kwamba ndicho alichokisema unachosema wewe mimi naangalia kile ulichotaja kuhusu kifungu, hayo maelezo aliyoyatoa mpaka niite hapa Taarifa Rasmi za Bunge ambazo sina. Kuwepo Mheshimiwa Hawa na wewe, kwa hiyo wewe ulivyokuwepo mbona umesimama kuunga mkono hoja wakati imeshapita? (*Kicheko*)

Kwa hiyo, nawaambia kila siku ubongo wa mwanadamu unachangua cha kusikiliza, kwa hiyo huwezi kunilazimisha kwamba nimesikia hayo maneno. Natoa maelezo ya yale niliyoyasikia kwamba hiki kifungu namba 46 kinataja watu wenye vyeo mbalimbali kulingana na yule mtumishi anayezungumziwa ndiyo ilikuwa hoja hapa. Kwa hiyo, hiki kifungu kilichowekwa hapa kinatajwa kwa mamlaka yale ambayo *Chief Secretary* au Katibu Mkuu Kiongozi ana mamlaka nayo. Kwa hiyo, hiki kifungu namba 27 kinaingia kwenye sheria inayomuhusu *Chief Secretary* na nataka kufikiri Serikali kadri inavyoangalia kwasababu ile sheria pia haitamhusu kila mtu.

Kwa hiyo, pengine hizi taasisi mbalimbali zilizotajwa hapa kwenye 46 na zenyewe zitakuwa zikitazamwa ili kama kwenye hizo sheria pia kuna mapungufu kuna haja ya Bunge kuweka mazingira yale ambayo mfanyakazi ambaye amefanyakazi ya kulichangia Taifa hili hatakosa *pension* ama mafao wakati anamaliza utumishi wake.

(Ibara iliyotajwa hapo juu iliptishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

(Ibara iliyotajwa hapo juu iliptishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 72

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 73

(Ibara iliyotajwa hapo juu iliptishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 74

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 75

(Ibara iliyotajwa hapo juu iliptishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 76

Ibara ya 77

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 78

Ibara ya 79

Ibara ya 80

Ibara ya 81

Ibara ya 82

Ibara ya 83

Ibara ya 84

Ibara ya 85

Ibara ya 86

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 87
Ibara ya 88
Ibara ya 89
Ibara ya 90

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)*

Ibara ya 91

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 92

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)*

Ibara ya 93
Ibara ya 94
Ibara ya 95
Ibara ya 96

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 97

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)*

Ibara ya 98
Ibara ya 99

*(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 100

MWENYEKITI: Mheshimiwa Catherine Ruge.

MHE. CATHERINE N. RUGE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakubaliana kabisa na mapendekezo yaliyoletwa na Serikali kwenye kifungu cha 100(b)(i), (ii) na (iii) pamoja na 100(c). Kwa muktadha huo ambao umeifanya Serikali kuleta mapendekezo haya, nilikuwa naomba marekebisho yangu yaweze kuingizwa kwenye hii sheria ambayo ningependa kiwe kifungu 100(d) na naomba nikisome kama ifuatavyo:-

“Importation by a person, company or private sector of goods or service to be useful for the public interest”. Kama nia ni nzuri ya kuweza kukwamua miradi ya maendeleo, lakini pia *private sector* inaweza ku-*import* aidha *raw materials* au vifaa kwa ajili ya kusaidia jamii au *CSR activities*, kwa hiyo na wao basi wapewe msamaha wa *VAT* kwa hivyo vifaa ambavyo wanaingiza. Nakushukuru.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Catherine Ruge hebu tusomee hicho kifungu kitasomekaje ukishakiweka hapo kwa sababu kwenye marekebisho yako kinaingia kwenye 2(b)(iv), hebu tusomee kuanzia hii *opening statement* hapa.

MHE. CATHERINE N. RUGE: *“Importation by a person, company or private sector of goods or service...”*

MWENYEKITI: Ngoja, ngoja, ngoja hapa inapongezeka maana yake usome hii (b) halafu uunganishe na haya ya kwako uliyoyaweka hapa.

MHE. CATHERINE N. RUGE: *“Importation by a Government entity or supply to Government entity of goods or services to be useful for implementation of project funded by:-*

(i) *The Government...*

MWENYEKITI: Nenda tu moja kwa moja ya kwako ambayo unataka nne iingie kwa hiyo, *"implementation of a project funded by..."* anza ya kwako.

MHE. CATHERINE N. RUGE: *"Importation by a person, company or private sector of goods or service to be useful for the public interest."*

MWENYEKITI: Hapo inaweza kukaa ama imegoma?

MHE. CATHERINE N. RUGE: Imegoma, lakini lengo langu ni kwamba *private sector* iwe *incorporated*.

MWENYEKITI: Sawa.

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali nadhani umeliapata wazo la Mheshimiwa Catherine Ruge kwamba pengine mnavyoangalia huko kwenye haya marekebisho mliyoleta muangalie pia taasisi binafsi zinazoleta kwa ajili ya shughuli za umma ama taasisi za umma yaani imelata binafsi lakini yanakwenda kufanyakazi ya umma nadhani ndiyo lengo hasa japokuwa marekebisho yake hayawezi sasa kuingia kwa leo hapa, lakini jambo ambalo kama Mheshimiwa Waziri wa Fedha ulivyosema kwamba mnaendelea kuyatazama ni muhimu kuyatazama kwa sababu wakati mwingine makontena yanabaki pale kwa muda mrefu kwa vitu ambavyo vinakwenda kutumika moja kwa moja kwenye shughuli ya umma na siyo kwenye shughuli binafsi. (*Makof*)

Kwa hiyo nadhani ndiyo hoja yake hasa ila marekebisho yake hayawezi kuingia hapa moja kwa moja, kwa hiyo mlitazame kadri mnavyoangalia hayo marekebisho ili hata huyu ambae analeta kwa ajili ya umma basi na yeye aangaliwe hata kama siyo taasisi ya Serikali.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

NDG. LAWRENCE MAKIGI - KATIBU MEZANI:

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge zima imekamilisha kazi yake.

MWENYEKITI: Subirini kwanza Wabunge, hebu nitoe maelezo kwanza kwenye hii 100; kulikuwa na marekebisho ya Mheshimiwa Ruge ndiyo hayo tumeyatolea maelezo Serikali iyatazame katika hizo itakazoleta baadaye. Lakini tunayo marekebisho yaliyoletwa tena na Serikali yake ya ziada ambayo yanafuta marekebisho ambayo Serikali ilikuwa imeleta awali katika kifungu cha 100. Sasa nilivyoyatazama hapa, nataka kumbukumbu zile vizuri. Nilivyoyatazama hapa haya marekebisho ya ziada yaliyoletwa na Serikali sijui kama wote tuko hapo. Kuna marekebisho ya ziada yaliyokuja, yako kwenye karatasi moja na yanahusu kifungu C(c) ambacho kiko ukurasa wa tano kwenye yale marekebisho ya mwanzo.

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, tuko wote hapo? Unayo hii sio? Sasa nilivyoipitia hapa mbele Waheshimiwa Wabunge, tunavyozungumzia kupitisha hiki kifungu pamoja na marekebisho ya Serikali sio haya waliyoyaleta baadaye kwa sababu haya yaliyoletwa baadaye hayaweki mtiririko mzuri wa kisheria. Kwa hiyo, haya Bunge linashauriwa kuyakataa haya. Lakini yale mliyoleta mwanzo ndiyo tunayoyakubali. Haya mliyoyaleta baadaye, Mheshimiwa AG labda kama unataka kutoa maelezo.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, tulileta *further schedule of amendment* yaani marekebisho ya ziada baada ya kugundua kwamba yale marekebisho ya awali tuliyoyaleta yalifanya rejea kifungu kisicho sahihi. Ukienda kwenye Ibara C(c) inarejea Kifungu cha 2(a)(i) lakini kifungu kilichokuwa kinakusudiwa ni kifungu cha 2(b)(i) na ndiyo maana tukasema tufute tu hayo marekebisho ili tuweze kurekebisha hilo kosa. Tukiacha hivi kama ilivyo itabaki na kosa la kiuandishi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG tukiacha ipi itabaki na makosa ya kiuandishi, hii ambayo mlileta kwanza? Sasa mtakuwa mmetusaidia kwa upande wa Bunge kwa sababu

pia Bunge halilazimiki kukubali marekebisho ya Serikali kwa hiyo sisi tutakachofanya ni kuyakataa marekebisho ya Serikali kwenye kifungu namba 100 ili kibaki kama kilivyokuwa, hiki ambacho mmekileta mwanzo. Nasema hivyo kwa sababu haya marekebisho mliyoyaleta baadaye hayakamilika kiuandishi. Kwa sababu mmesema; *the schedule to the bill*. Sasa *bill* hii hatuna *schedule*, kwa hiyo, ilikuwa hii yenyewe ni *schedule of amendment to this bill* sasa kwa sababu hii haijakamilika, hii tunaikataa. Tukishaikataa hii sasa sisi kama Bunge tunakataa marekebisho ya Serikali yaliyoletwa kuhusu kifungu namba 100, kwa hivyo, kinabaki kama kilivyo. Nadhani tumeenda vizuri Mwanasheria Mkuu wa Serikali. (Makofi)

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho wa siku tutafikia lengo hilo hilo moja kwa hiyo tunapokea mwongozo wako. Ahsante.

MWENYEKITI: Sawa. Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge tulivyopitisha kifungu namba 100 kwa marekebisho yale ya Serikali yaliyokuwa yameletwa kwenye kifungu 100 hayajakubaliwa. Kifungu kimepita kama kilivyo. (Makofi)

Katibu!

NDG. LAWRENCE MAKIGI – KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa Taarifa kwamba Kamati ya Bunge zima imekamilisha kazi yake.

(Bunge lilirudia)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa tukae. Mtoa hoja taarifa.

T A A R I F A

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 89 Fasili ya kwanza ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari 2016, napenda kutoa Taarifa kwamba Kamati ya Bunge zima imeupitia Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria

mbalimbali Na. 6 wa Mwaka 2019 [*The Written Laws Miscellaneous Amendments No. 6, Bill 2019*] Ibara kwa Ibara na kuukubali pamoja na marekebisho yaliyofanyika.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 6 Mwaka 2019 [*The Written Laws Miscellaneous Amendments No. 6 Bill, 2019*] kama ulivyorekebisha katika Kamati ya Bunge zima sasa ukubaliwe.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja.
(*Makofi*)

WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono. Sasa nitawahoji.

(*Hoja ilitolewa iamuliwe*)
(*Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa*)

Muswada wa Sheria kwa ajili ya Kufanya Marekebisho katika Sheria Mbalimbali kwa lengo la kuondoa mapungufu ambayo yamejitokeza katika Sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti katika Sheria hizo (*A Bill for an Act to Amend Certain Written Laws*)

(*Kusomwa Mara ya Tatu*)

(*Muswada wa Sheria wa Serikali Ulipitishwa na Bunge*)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kwa mujibu wa taratibu zetu Bunge limeshakamilisha kazi yake kwenye huu Muswada ambao ulikuwa umeletwa kwa ajili ya marekebisho ya sheria mbalimbali. Kwa hivyo, kwa taratibu zetu Muswada huu Bunge kwa kuwa limemaliza kazi zake kwa mujibu wa Katiba yetu ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, utapelekwa kwa Mheshimiwa Rais ili na yeye atimize la kwake chini ya Katiba hiyo kwenye Ibara ya 97.

Kwa hiyo nichukue fursa hii kuwapongeza sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali lakini pia Wizara mbalimbali zitakazohusika na utekelezaji wa sheria hizi ambazo zimerekebisha na Bunge. Tuwatakie utekelezaji mwema na tunaamini kwamba zile changamoto ambazo mmeziletea haya marekebisha na Bunge sasa limeshatunga sheria kwa hiyo mnazo nguvu za kuendelea kufanya hizo kazi na tunaamini kwamba kadri mnavyosikiliza mawazo ya Waheshimiwa Wabunge na mapendekezo yao mtaendelea kuleta marekebisha ya sheria mbalimbali kama ambavyo sheria hizi ambazo mmezileta safari hii, ninyi ni mashahidi Wabunge wengi walikuwa wakipongeza katika michango yao kwamba Serikali imesikiliza mawazo ya Waheshimiwa Wabunge na imechukua hatua. *(Makofi)*

Kwa hiyo ni jambo jema na hata haya mengine ambayo Wabunge wanaendelea kuchangia basi muendeleo kuyachukua na kuyafanyia kazi na tunaamini kwamba sote tutaweza kusonga pamoja na kulifanya Taifa letu lisonge mbele zaidi.

Kwa hiyo, ninawapongeza sana na wataalam wenu na ninaamini mtaendelea kuyafanyia kazi hata yale ambayo safari hii hatukufanikiwa na hata yale ambayo Wabunge wamependekeza kuboresha katika haya tuliyoyarekebisha naamini mtaendelea kuyatilia maanani na kuchukua hatua ili Waheshimiwa Wabunge kama wawakilishi wa wananchi basi waone mambo ya wananchi yanasonga mbele.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo, naahirisha shughuli za Bunge mpaka kesho saa tatu asubuhi.

(Saa 12.50 Jioni Bunge liliahirishwa mpaka Siku ya Ijumaa, Tarehe 13 Septemba, 2019, Saa Tatu Asubuhi)